

Mission Innovation 2.0

MI

tryupsc.in

मिशन इनोवेशन 2.0

LAUNCHES

FINANCIAL LITERACY
WEEK 2021

FROM
FEBRUARY 8-12

नाणाडीय साक्षरता सप्ताह 2021

गगनयान मिशन

CLICK TO JOIN WHATSAPP
joinicerajkot.com

FOLLOW US ON INSTAGRAM
icerajkot

FOLLOW US ON YOUTUBE
icerajkot

JOIN TELEGRAM
t.me/icerajkotofficial

સંપાદકની કલમે

વર્તમાન પ્રવાહો એ કોઈપણ સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા માટે મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. વર્તમાન પ્રવાહો પરીક્ષા માટે અગત્યતા ધરાવે છે પરંતુ તેનું ક્ષેત્ર એટલું વિશાળ છે કે પ્રશ્નો કોઈપણ ઘટના આધારીત પૂછવામાં આવતા હોય છે. વર્તમાન પ્રવાહોની આ અનિશ્ચિતતા દૂર કરી, વિદ્યાર્થીઓને એક જ સ્ત્રોતમાંથી તૈયારી કરવાની મહેનત થાય અને સમયમાં પણ બચાવ થાય તે આધારે જ 'ICE Miracle' નામનું આ મેગેઝિન તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. જે દર 15 દિવસે પ્રકાશિત કરવામાં આવશે.

વર્ષ 2017થી લેવામાં આવતી GPSCની બધી જ પરીક્ષાઓના વર્તમાન પ્રવાહોના પ્રશ્નોનું વિશ્લેષણ કર્યા બાદ GPSC દ્વારા આવરી લેવામાં આવતા તમામ પાસાઓને આ મેગેઝિન અંતર્ગત આવરી લેવામાં આવેલ છે. GPSC દ્વારા લેવામાં આવતી પરીક્ષા માટે રાષ્ટ્રીય તેમજ આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટનાઓનું વિશ્લેષણ કરવાની જરૂરીયાત રહેતી હોય છે અને વિશ્લેષણનું કૌશલ્ય ત્યારે જ કેળવી શકાય જ્યારે આ ઘટનાઓને વિવિધ દૃષ્ટિકોણથી જોવામાં આવે અને ખાસ કરીને આવી માહિતી ગુજરાતીમાં ઉપલબ્ધ હોય તો વિદ્યાર્થીઓને તૈયારી કરવામાં સરળતા રહેતી હોય છે. આથી આવો બહુ—દૃષ્ટિકોણ કેળવવાનો પ્રયાસ આ મેગેઝિન દ્વારા ICEના માધ્યમથી કરવામાં આવેલો છે. અમને ચોક્કસ એવી આશા છે કે આ મેગેઝિન તમારી મહેનતને સરળ અને સચોટ બનાવશે અને આવો જ પ્રયાસ કરવા ICE કટિબદ્ધ છે.

1. બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા...1

- રાજ્યસભાએ જમ્મુ-કાશ્મીર પુનર્ગઠન (સુધારા) બિલ, 2021 પસાર કર્યું.....01
- વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવનો ભંગ (Breach Privilege Motion).....01
- નોંધાયેલા ગૈર-માન્યતા પ્રાપ્ત રાજકીય પક્ષોમાં વધારો: ADR.....01
- ન્યાયિક નિર્ણયોની આર્થિક અસર.....01
- રાજદ્રોહનો કાયદો.....03
- UPA એક્ટ હેઠળ સજાનો ઓછો દર.....05
- ઘન્યવાદ પ્રસ્તાવ.....06

2. અર્થતંત્ર.....07

- PMFBY: સરકારે 2021-22 માટે 16,000 કરોડ રૂપિયા ફાળવ્યા છે.....07
- કેન્દ્ર સરકાર RBI સાથે મળીને બેંકોનું ખાનગીકરણ કરશે.....07
- મત્સ્યઉદ્યોગ ક્ષેત્ર: ગોવામાં 400 કરોડ રૂપિયાનું રોકાણ.....08
- બજેટ 2021- પંચાયતી રાજ મંત્રાલય માટે 913.43 કરોડ રૂપિયાની બેગવાઈ.....08
- કર્ણાટક ડિજિટલ ઇકોનોમી મિશન ઓફિસ લોન્ચ કરવામાં આવી.....09
- નાણાકીય સાક્ષરતા સપ્તાહ 2021.....09
- નેશનલ પેમેન્ટ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયાએ 'NPCI PayAuth Challenge' લોન્ચ કરી...10
- વર્ષ 2017-2019 દરમિયાન ભારતને 18 મિલિયન હેક્ટર પર પાકનું નુકસાન થયું છે: સરકાર...10
- બેંકોનું ખાનગીકરણ.....11

3. આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટનાઓ.....13

- ડેનમાર્કે ઉત્તરી સાગરમાં વિશ્વના પ્રથમ ઉર્જા ટાપુનું નિર્માણ કર્યું.....13
- શહતૂત ડેમ પ્રોજેક્ટના નિર્માણ પર MOU પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા.....13
- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર માનવાધિકાર પરિષદ.....13
- શ્રીલંકામાં ચીનની નવી પરિયોજના.....14

- ભારત અને યુએસએ એ હિન્દ-પેસિફિક વિકાસ અને ક્વાડ સહયોગની સમીક્ષા કરી.....15
- ન્યુ ડેવલપમેન્ટ બેંક(NDB) દ્વારા ફંડ ઓફ ફંડ્સમાં 100 મિલિયનનું રોકાણ કરશે.....15
- માલદીવ પ્રોજેક્ટ માટે એક્સીમ બેંક 400 મિલિયન ડોલર આપશે.....16
- દક્ષિણ ચીન સમુદ્ર વિવાદો.....16
- ભારત-પોલેન્ડ સંબંધો.....17

4. વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી...19

- આઈન્સ્ટિનિયમ.....19
- શુદ્ધ બળતણ હાઇડ્રોજન.....19
- HOPE: યુએઈનું મંગળ મિશન.....20
- સુપ્રીમ કોર્ટે INS વિરાટના વિસર્જન પર સ્ટે આપ્યો.....21
- ગગનયાન મિશન.....21

5. યોજના/પોર્ટલ/રિપોર્ટ.....23

- ગોબરધનનું એકીકૃત પોર્ટલ.....23
- પૂર્વી લદાખના પુગા ગામે ભારતનો પ્રથમ ભૂતાપીય વીજળી પ્રોજેક્ટ સ્થાપવામાં આવશે..23
- આસામ ચાહ બગીચા ઘન પુરસ્કાર મેળા યોજના.....24
- મિશન ઇનોવેશન 2.0.....24
- કેન્દ્ર સરકારે '10,000 ખેડૂત ઉત્પાદન સંગઠન અને સંવર્ધન' યોજના લોન્ચ કરી.....25
- કેન્દ્રીય યોજના હેઠળ 'સ્પેશલિટી સ્ટીલ'નો સમાવેશ.....26
- 'જલાભિષેકમ' જળસંચય અભિયાન.....26
- વિજ્ઞાન જ્યોતિ કાર્યક્રમ.....27
- ડિજિટલ કૃષિ: કૃષિમાં રાષ્ટ્રીય ઇ-ગવર્નન્સ યોજના (NeGPA).....27
- હિન્દુ-કુશ અને કારાકોરમ શ્રેણી પર જળવાયુ પરિવર્તન અહેવાલ...28
- સક્ષમ પોર્ટલ અને સમુદ્ર શેવાળ મિશન.....28

6. પર્યાવરણ અને ભૌગોલિક ઘટનાઓ.....30

- કેન્દ્ર સરકારે તમિલનાડુમાં શ્રીવિલીપુથુર-મેઘામલાઈ ટાઇગર રિઝર્વને મંજૂરી આપી....30
- ઉત્તરાખંડના ચમોલીમાં ગ્લેશિયર તૂટવાના કારણે ભયંકર પૂર આવ્યું.....30
- વાયનાડ વન્યજીવ અભયારણ્યની આસપાસનો ઇકો સેન્સિટિવ ઝોન.....30
- પૂર્વી હિમાલય ક્ષેત્રમાં ભૂકંપની સંભાવના....31
- પોંચા ડેમ સરોવર વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય....32
- તાજિકિસ્તાનમાં 6.3ની તીવ્રતાનો ભૂકંપ નોંધાયો.....33

7. ઇતિહાસ અને સંસ્કૃતિ.....34

- જેરેન્ગા પોથર અને આસામનું ટેકિયાજુલી શહેર. 34

8. અન્ય સંક્ષિપ્ત વર્તમાન પ્રવાહો.....35

- પીએમ મોદીએ પશ્ચિમ બંગાળના હલ્દિયામાં 4700 કરોડની ચાર માળખાગત પરિયોજના રાષ્ટ્રને અર્પણ કરી.....35
- 'સમગ્ર શિક્ષા' દ્વારા ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવેલી શાળાઓ નેતાજીના નામ પર રાખવામાં આવશે.....35

- NCAERનો બિઝનેસ કોન્ફિડન્સ ઇન્ડેક્સ....36
- ડીપ સી ફિશિંગ વાહણો.....36
- કુ એપ.....36
- પ્રધાનમંત્રી મોદી વિશ્વ સતત વિકાસ શિખર સંમેલન 2021નું ઉદ્ઘાટન કરશે.....37
- આંગણવાડી લાભાર્થીઓમાં 7 વર્ષમાં 2 કરોડનો ઘટાડો.....37
- બાયો એશિયા 2021.....38
- 11 ફેબ્રુઆરી: વિજ્ઞાનમાં મહિલા અને છોકરીઓ માટે આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ.....38
- 11 ફેબ્રુઆરી: વિશ્વ યુનાની દિવસ....38
- મુખ્ય પોર્ટ ઓથોરિટી બિલ (2020).....39
- ભારત ટોય ફેર (India Toy Fair) 2021નું આયોજન કરવામાં આવશે.....39
- ગોવા શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓના સુધારા પૂર્ણ કરવા માટે છઠ્ઠું રાજ્ય બન્યું....40
- 13 ફેબ્રુઆરી: વિશ્વ રેડિયો દિવસ....40
- સાતમું વેતન આયોગ: કૌટુંબિક પેન્શનની મર્યાદામાં વધારો.....40
- ઓડિશા સરહદી વિવાદ.....41
- ટ્રોપેક્સ 21(TROPEX-21).....41
- કુર્ગના સમુદાય: કર્ણાટક.....42
- ભારતીય કાયદા અને ઇન્ટરનેટ સામગ્રીનું અવરોધન: કેન્દ્ર વિરુદ્ધ દિવટર.....43
- ભારતમાં બંધિત મજૂરી.....44
- રાષ્ટ્રીય કોલસા સૂચકાંક.....45

GPSC SPECIAL ARTICLE

GPSCના MOST Important Topicની સંપૂર્ણ માહિતી ફક્ત એક જ ARTICLEમાં મેળવો

દરરોજ સાંજે
7 વાગ્યે

JOIN WHATSAPP GROUP

joinicerajkot.com

રાજ્યસભાએ જમ્મુ-કાશ્મીર પુનર્ગઠન (સુધારા) બિલ, 2021 પસાર કર્યું

- રાજ્યસભાએ જમ્મુ-કાશ્મીર પુનર્ગઠન (સુધારા) બિલ, 2021 પસાર કર્યું છે. તે 2021 ના જમ્મુ-કાશ્મીર પુનર્ગઠન (સુધારા) અધ્યાદેશની જગ્યા લેશે, જેમાં જમ્મુ-કાશ્મીર કેડરની ભારતીય વહીવટી સેવા, ભારતીય પોલીસ સેવા અને ભારતીય વન સેવાની સાથે અરુણાચલ પ્રદેશ, ગોવા, મિઝોરમ અને કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશોની (AGMUT Cadre) કેડર ભેળવી દેવામાં આવી હતી જમ્મુ-કાશ્મીર પુનર્ગઠન અધિનિયમ, 2019 માં સુધારો કરવા માટે રાષ્ટ્રપતિએ ગયા મહિને વટહુકમ લાગુ કર્યો હતો.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- આ દરમિયાન ગૃહ રાજ્યમંત્રી કિશન રેડ્ડીએ કહ્યું કે છેલ્લાં બે વર્ષમાં જમ્મુ-કાશ્મીરમાં ઝડપી વિકાસ થયો છે. તેમણે કહ્યું, સરકારે જમ્મુ-કાશ્મીરના વિકાસ માટે ક્રાંતિકારી અને ઐતિહાસિક નિર્ણયો લીધા છે. તેમણે કહ્યું કે આઝાદી પછી પહેલીવાર બ્લોક ડેવલપમેન્ટ કાઉન્સિલની ચૂંટણી યોજાઈ હતી, જેમાં 98 ટકા મતદારોએ ભાગ લીધો હતો. ગામોના વિકાસ માટે મનરેગા અંતર્ગત એક હજાર કરોડની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી.
- તેમણે વધુમાં કહ્યું કે, ડિસેમ્બર 2022 સુધીમાં કાશ્મીરને ટ્રેન દ્વારા જોડવામાં આવશે. વિશ્વનો સર્વોચ્ચ રેલ્વે બ્રિજ 'ચિનાબ બ્રિજ' આવતા વર્ષે પૂર્ણ થશે. જમ્મુ-કાશ્મીરમાં એલિવેટેડ લાઈટ રેલ સિસ્ટમ ચાર વર્ષમાં પૂર્ણ થશે. તેમણે કહ્યું કે સરહદી ગામો સહિત જમ્મુ-કાશ્મીરમાં 100 ટકા વીજળીકરણ પ્રાપ્ત થયું છે. 2022 સુધીમાં બંધા માટે પાઈપ દ્વારા પાણી આપવામાં આવશે.

વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવનો ભંગ (Breach Privilege Motion)

- તાજેતરમાં જ કિસાન આંદોલન દરમિયાન મૃત્યુ થયેલા ખેડૂતો માટે રાહુલ ગાંધી અને કોંગ્રેસ પાર્ટીના સભ્યોએ 2 મિનિટ સુધી મૌન રાખ્યું હતું. ત્યારબાદ ભાજપના સાંસદ સંજય જયસ્વાલ અને પી.પી. ચૌધરીએ રાહુલ ગાંધી પર અકુદરતી વર્તન બતાવવાનો આરોપ લગાવ્યો હતો અને તેમની સામે વિશેષાધિકાર ભંગનો પ્રસ્તાવ રજૂ કર્યો છે.

Back to Basics : વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવ

- સાંસદોને વ્યક્તિગત અને સામૂહિક રીતે કેટલાક વિશેષાધિકારો પ્રાપ્ત કરવા માટે વિશેષાધિકાર આપવામાં આવે છે જે તેમને તેમની ફરજો યોગ્ય રીતે નિભાવવા માટે

દબાણ કરે છે. જો કોઈ પણ સભ્ય વિશેષાધિકારો અથવા અધિકારોની અવગણના કરે છે અથવા તેનો દુરુપયોગ કરે છે, તો તેને વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવનું ઉલ્લંઘન કહેવામાં આવે છે. આ પ્રસ્તાવ લોકસભા અને રાજ્યસભાના સભ્યોને લાગુ પડે છે.

વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવનું ઉલ્લંઘન

- વિશેષાધિકારનું ઉલ્લંઘન એ સાંસદોનો દુરુપયોગ અથવા સંસદનો કોઈ વિશેષાધિકાર છે. સંસદીય કાયદાઓ હેઠળ વિશેષાધિકાર પ્રસ્તાવનો ભંગ શિક્ષાને પાત્ર છે. લોકસભામાં આ પ્રસ્તાવનું ઉલ્લંઘન અધ્યક્ષ દ્વારા જોવામાં આવે છે અને રાજ્યસભામાં અધ્યક્ષ દ્વારા તેની સંભાળ લેવામાં આવે છે.

ઉલ્લંઘનની તપાસ

- બંધારણની કલમ 105 મુજબ વિશેષાધિકારના ઉલ્લંઘનની તપાસ કરવામાં આવે છે, જ્યારે રાજ્ય ધારાસભાના કિસ્સામાં આ પ્રસ્તાવ કલમ 194 મુજબ પસાર કરવામાં આવે છે.
- તે લોકસભામાં પ્રકરણ 20 ના નિયમ 22 દ્વારા પણ સંચાલિત છે. જ્યારે રાજ્યસભાના કિસ્સામાં આ નિયમ પુસ્તકના પ્રકરણ 16માં નિયમ નંબર 87 દ્વારા સંચાલિત છે.
- આ નિયમો મુજબ, નોટિસ તાજેતરની ઘટના સાથે સંબંધિત હોવી જોઈએ. ગૃહનો હસ્તક્ષેપ પણ જરૂરી છે.
- અધ્યક્ષની મંજૂરી બાદ સભ્ય વિશેષાધિકાર ભંગ અથવા ઘરની અવમાનનાની દરખાસ્ત પર સવાલ ઊભા કરી શકે છે.
- સવારે 10 વાગ્યા પહેલા ચેરમેનને નોટિસ આપવામાં આવે.

નોંધાયેલા ગૈર-માન્યતા પ્રાપ્ત રાજકીય પક્ષોમાં વધારો: ADR

- એસોસિએશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ (Association for Democratic Reforms- ADR) ADRના રિપોર્ટ અનુસાર, વર્ષ 2010થી 2019 વચ્ચે ભારતમાં નોંધાયેલ ગૈર-માન્યતા પ્રાપ્ત રાજકીય પક્ષોની સંખ્યા બમણી થઈ ગઈ છે.
- ADR નવી દિલ્હી સ્થિત એક ભારતીય એનજીઓ છે જેની સ્થાપના વર્ષ 1999માં કરવામાં આવી હતી.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- નોંધાયેલ ગૈર-માન્યતા પ્રાપ્ત રાજકીય પક્ષો:
- નવા નોંધાયેલા રાજકીય પક્ષો અથવા રાજકીય પક્ષો કે જેમણે રાજ્ય સ્તરના પક્ષો બનવા માટે વિધાનસભા કે સામાન્ય ચૂંટણીમાં પૂરતા ટકા મત જીત્યા નથી, અથવા જેમણે નોંધણી થયા પછી ક્યારેય ચૂંટણી લડી નથી, તેમને ગૈર-માન્યતા પ્રાપ્ત પક્ષો માનવામાં આવે છે.

- > આવા પક્ષોને માન્ય પક્ષોને આપવામાં આવતા તમામ લાભો મળતા નથી.
- માન્યતા પ્રાપ્ત રાજકીય પક્ષો:
- > માન્યતા પ્રાપ્ત રાજકીય પક્ષ કેટલીક શરતો પૂર્ણ કર્યા પછી રાષ્ટ્રીય અથવા રાજ્ય પક્ષ બની શકે છે.
- > રાજ્ય અથવા રાષ્ટ્રીય સ્તરે માન્યતા પ્રાપ્ત રાજકીય પક્ષ બનવા માટે, એક રાજકીય પક્ષે ગત/છેલ્લી ચૂંટણી દરમિયાન અથવા રાજ્ય વિધાનસભા અથવા લોકસભાની કેટલીક બેઠકો પર માન્ય મતોની નિશ્ચિત લઘુત્તમ મતદાન ટકાવારી સુરક્ષિત રાખવી પડશે.
- > પંચે રાજકીય પક્ષોને જે માન્યતા આપી છે તે પ્રતીકોની ફાળવણી, રાજ્ય માલિકીના ટેલિવિઝન અને રેડિયો સ્ટેશનો પર રાજકીય પ્રસારણ માટે સમય અને મતદાર યાદીની પહોંચ જેવા કેટલાક વિશેષાધિકારો નક્કી કરે છે.
- ચૂંટણી પંચની માર્ગદર્શિકા:
- > ભારતીય ચૂંટણી પંચ દ્વારા 'પાર્ટી ફંડ્સ અને ચૂંટણી ખર્ચમાં પારદર્શિતા અને જવાબદારી, માન્યતા વગરના રાજકીય પક્ષો દ્વારા રિપોર્ટ સબમિશન' અંગેની માર્ગદર્શિકા જારી કરવામાં આવી હતી, જે 1 ઓક્ટોબર, 2014થી તમામ રાજકીય પક્ષોને લાગુ પડે છે.
- જરૂરી માર્ગદર્શિકા:
- > તમામ ગૈર-માન્યતા પ્રાપ્ત સંબંધિત રાજ્યના મુખ્ય ચૂંટણી અધિકારી (સીઈઓ)ની ઓફિસમાં તેમના જરૂરી અહેવાલો રજૂ કરવા જરૂરી છે.
- > જાહેર દ્રષ્ટિકોણ માટે વાર્ષિક ઓડિટ એકાઉન્ટ્સ, યોગદાન અહેવાલો અને ચૂંટણી ખર્ચની વિગતોની સ્કેન કરેલી નકલો રસીદના ત્રણ દિવસની અંદર સંબંધિત રાજ્યના મુખ્ય કાર્યકારી અધિકારીની વેબસાઈટ પર અપલોડ કરવામાં આવશે.

અહેવાલમાં સમાવિષ્ટ મુખ્ય તથ્યો

- રાજકીય પક્ષોની સંખ્યામાં વધારો:
- > ભારતના ચૂંટણી પંચમાં 2,360 રાજકીય પક્ષો નોંધાયેલા છે અને તેમાંના 97.50 ટકા ગૈર-માન્યતા પ્રાપ્ત છે.
- > વર્ષ 2010માં 1,112 ની સંખ્યા વધીને 2,301 થઈ હતી.
- રાજકીય પક્ષોને દાન:
- > નાણાકીય વર્ષ 2018-19 માટે નોંધાયેલા કુલ 2,301 ગૈર-માન્યતા પ્રાપ્તમાંથી માત્ર 78 અથવા 3.39 ટકા યોગદાન અહેવાલો જાહેર ક્ષેત્રમાં ઉપલબ્ધ છે.

ADRના સૂચનો

- > વર્ષ 2016માં, 255 પક્ષોને નોંધાયેલા ગૈર-માન્યતા પ્રાપ્તની યાદીમાંથી દૂર કરવામાં આવ્યા હતા કારણ કે કાં તો તેઓનું કોઈ અસ્તિત્વ ન હતું અથવા સક્રિય ન હતા.
- > આ પ્રક્રિયા ચાલુ રાખવી જોઈએ જેથી 5 વર્ષથી વધુ સમય સુધી કોઈ પણ ચૂંટણીમાં ન જોડાતા તમામ રાજકીય પક્ષોનો ઉપયોગ નોંધણી પ્રક્રિયાને મજબૂત બનાવવા માટે ના સાધન તરીકે કરવો જોઈએ.

- > મની લોન્ડરિંગ, ભ્રષ્ટ ચૂંટણી પદ્ધતિઓ અને મની પાવરના દુરુપયોગથી બચવા માટે રાજકીય પક્ષોની નોંધણીનું નિયમન મહત્વપૂર્ણ છે.
- > તેથી, ભારતના ચૂંટણી પંચે આવા પક્ષો (જે નિયમોનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે)ને રજિસ્ટર્ડ પક્ષોની યાદીમાંથી દૂર કરવા માટે કડક પગલાં લેવા ઉપરાંત રાજકીય પક્ષ તરીકે વ્યક્તિઓના સંગઠનોની નોંધણી માટે કડક ધોરણો લાગુ કરવા જોઈએ.
- > માન્યતા વગરના પક્ષોનો આવકવેરો ચકાસવો જોઈએ, ખાસ કરીને જેઓ ચૂંટણીમાં ભાગ નથી લઈ રહ્યા પરંતુ સ્વૈચ્છિક યોગદાનની પ્રાપ્તિની જાહેરાત કરે છે.

ન્યાયિક નિર્ણયોની આર્થિક અસર

- > તાજેતરમાં નીતિ આયોગે સંશોધન સંસ્થા 'કન્ઝ્યુમર યુનિટી એન્ડ ટ્રસ્ટ સોસાયટી (Consumer Unity and Trust Society- CUTS) ઈન્ટરનેશનલ'ને અદાલતો અને ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા આપવામાં આવેલા વિવિધ નિર્ણયોની 'આર્થિક અસર' અને અદાલતો અને ટ્રિબ્યુનલની 'ન્યાયિક સક્રિયતા' પર અભ્યાસ કરવા જણાવ્યું છે.
- ન્યાયિક સક્રિયતા:
- > આ ન્યાયતંત્ર દ્વારા સરકાર (ધારાસભા અને કારોબારી)ના અન્ય બે અંગોને તેમની બંધારણીય ફરજો બજાવવા માટે ફરજ પાડવાની અવાજની ભૂમિકાનો ઉલ્લેખ કરે છે. તેને 'ન્યાયિક ગતિશીલતા' તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. આ 'ન્યાયિક સંયમ'થી તદ્દન વિપરીત છે, જેનો અર્થ થાય છે ન્યાયતંત્ર દ્વારા આત્મનિયંત્રણ જાળવવું.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- સંસ્થાનું સંચાલન:
- > આ અભ્યાસ જયપુરના મુખ્ય મથક CUTS (કન્ઝ્યુમર ઈન્ટિગ્રેશન એન્ડ ટ્રસ્ટ સોસાયટી) સેન્ટર ફોર સ્પર્ધા, રોકાણ અને આર્થિક નિયમન દ્વારા હાથ ધરવામાં આવશે, જેની આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે હાજરી છે.
- > તે એક રજિસ્ટર્ડ, માન્યતા પ્રાપ્ત, બિનપક્ષપાતી, બિન-સરકારી સંસ્થા (NGO) છે જે સામાજિક ન્યાય અને આર્થિક સમાનતાની મર્યાદામાં અને તે પણ અનુસરે છે.
- લક્ષ્ય:
- > અભ્યાસનો હેતુ ન્યાયતંત્રને તેના દ્વારા લેવામાં આવેલા નિર્ણયોની આર્થિક અસર વિશે સંવેદનશીલ કરવા માટે વિગતો પૂરી પાડવાનો છે. તેનો ઉદ્દેશ નિર્ણયોની આર્થિક અસરનું ખર્ચ-લાભ વિશ્લેષણ કરવાનો છે.
- પ્રોજેક્ટ્સનો અભ્યાસ:
- > તેનો હેતુ સુપ્રીમ કોર્ટ (Supreme Court- SC) અથવા નેશનલ ગ્રીન ટ્રિબ્યુનલ (National Green Tribunal- NGT)ના ન્યાયિક નિર્ણયોથી 'અસરગ્રસ્ત' પાંચ મોટા પ્રોજેક્ટ્સનો અભ્યાસ કરવાનો છે.

> વિશ્લેષણ કરવામાં આવતા પ્રોજેક્ટ્સમાં ગોવાના મોપા ખાતે એરપોર્ટનું નિર્માણ, ગોવામાં આયર્ન ઓર ખનન પર પ્રતિબંધ અને તમિલનાડુના થુથુકુડીમાં સ્ટારલાઈટ કોપર પ્લાન્ટ બંધ કરવાનો સમાવેશ થાય છે.

> NGT પાસે રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્રમાં રેત ખનન અને બાંધકામ પ્રવૃત્તિઓ ને લગતા અન્ય નિર્ણયો છે.

■ પ્રક્રિયા:

> તે પ્રોજેક્ટ બંધ થવાથી અસરગ્રસ્ત લોકો, પર્યાવરણવાદીઓ, નિષ્ણાંતો તેમજ બંધનું વ્યાવસાયિક મૂલ્યાંકન કરવાની યોજના બનાવી રહ્યાં છે.

■ મહત્વ:

> આ નિર્ણયોનો ઉપયોગ વ્યાપારી અદાલતો, NGT, ઉચ્ચ અદાલતો અને સર્વોચ્ચ અદાલતો માટે તાલીમ ઈનપુટ તરીકે કરવામાં આવશે.

> તે નીતિ નિર્માતાઓ વચ્ચે તેના નિર્ણયોમાં 'ન્યાયતંત્ર દ્વારા આર્થિક રીતે જવાબદાર અભિગમ'ને પ્રોત્સાહન આપવા માટે જાહેર સંવાદમાં ફાળો આપશે.

> આ અભ્યાસ નીતિ આયોગ દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલા વ્યાપક યોજનાનો એક ભાગ પણ છે, જે અંતર્ગત તે ન્યાયિક કામગીરી સૂચકાંક સ્થાપિત કરવાનો ઈરાદો ધરાવતો છે, જે જિલ્લા અદાલતો અને ગૌણ સ્તરે ન્યાયાધીશોની કામગીરીને માપશે.

■ પૂર્વ-અભ્યાસ:

> 2017ના CUTS ઈન્ટરનેશનલે વર્ષ 2017માં કોઈપણ હાઈવેના 500 મીટરની અંદર દારૂની દુકાનો પર પ્રતિબંધ મૂકવાના સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણયની આર્થિક અસર પર મૂલ્યાંકન અભ્યાસ પણ કર્યો હતો.

> અભ્યાસ દર્શાવે છે કે જ્યાં પૂરતા સામાજિક અને આર્થિક પરિમાણો છે તે કિસ્સાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, ભૂતકાળની જેમ તેનો અમલ કરવા ને પાત્ર છે કે કેમ અને અર્થતંત્રને થયેલા નુકસાનની કલ્પના કરવામાં આવી છે કે કેમ તેનો વિગતવાર અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે.

> જ્યારે અદાલતોએ આ પાસાઓનો અભ્યાસ કરવા માટે નિષ્ણાંત સમિતિઓની રચના કરી હોય અને જે ચુકાદો જાહેર થાય તે પહેલાં ખર્ચ/લાભોનું વિશ્લેષણ કરવા માટે અર્થશાસ્ત્રીઓને જોડી શકે ત્યારે આ કરી શકાય છે.

> સર્વોચ્ચ અદાલતે પૂર્વ કેસો માટે નિષ્ણાંત જૂથ સમિતિઓ રચના કરી હતી જેમ કે જસ્ટિસ કે.એસ. રાધાકૃષ્ણનની અધ્યક્ષતામાં રચાયેલી રોડ સેફ્ટી પરની સુપ્રીમ કોર્ટ સમિતિ અને જસ્ટિસ લોઢા સમિતિની રચના વર્ષ 2015માં ભારતીય ક્રિકેટ કંટ્રોલ બોર્ડ (BCCI)ની અંદર સુધારા માટે કરવામાં આવી હતી.

રાજદ્રોહનો કાયદો

> તાજેતરમાં સુપ્રીમ કોર્ટે એક રાજકીય નેતા અને છ વરિષ્ઠ પત્રકારોને તેમની સામે દાખલ કરવામાં આવ્યા રાજદ્રોહના અનેક કેસોમાં ધરપકડથી રક્ષણ કર્યું છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

■ રાજદ્રોહના કાયદાની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ:
> 17મી સદીમાં ઈંગ્લેન્ડમાં રાજદ્રોહનો કાયદો ઘડવામાં આવ્યો હતો, તે સમયે કાયદા ઘડનાર માનતા હતા કે સરકાર પ્રત્યે સારા અભિપ્રાય વાળા વિચારો માત્ર અસ્તિત્વમાં જ હોવું જોઈએ અથવા જાહેરમાં ઉપલબ્ધ હોવું જોઈએ, કારણ કે ખોટા અભિપ્રાયની સરકાર અને રાજાશાહી બંને માટે નકારાત્મક અસર પડી શકે છે.

> આ કાયદો મૂળ બ્રિટિશ ઇતિહાસકાર અને રાજકારણી થોમસ મેકોલેએ વર્ષ 1837માં તૈયાર કર્યો હતો, પરંતુ વર્ષ 1860માં ભારતીય દંડ સંહિતા (આઈપીસી)ના અમલ દરમિયાન આ કાયદાનો આઈપીસીમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો ન હતો.

> સર જેમ્સ સ્ટીફનને 1870ના વર્ષમાં સ્વતંત્રતા સેનાનીઓનાં મંતવ્યોને દબાવવા માટે ચોક્કસ કાયદાની જરૂર લાગી. તેથી તેમણે ભારતીય દંડ સંહિતા (સુધારા) અધિનિયમ, 1870 હેઠળ કલમ 124એનો IPCમાં સમાવેશ કર્યો હતો.

> તે સમયે ઉભા થયા હોય તેવા કોઈ પણ અસંતોષને શાંત કરવા માટે અમલમાં ઘણા કડક કાયદાઓમાંનો આ એક હતો.

■ હાલમાં રાજદ્રોહના કાયદાની સ્થિતિ:

> ભારતીય દંડ સંહિતા (IPC)ની કલમ 124A હેઠળ રાજદ્રોહ ગુનો છે.

રાજદ્રોહને લગતા મુદ્દાઓ

■ મહારાષ્ટ્રી વિરૂદ્ધ બાલ ગંગાધર તિલક-1897:

> કદાચ ઇતિહાસમાં રાજદ્રોહના સૌથી પ્રખ્યાત કિસ્સાઓ વસાહતી શાસન સામે આપણા દેશના સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓ રહ્યા છે. ભારતની આઝાદીના કટ્ટર સમર્થક બાલ ગંગાધર તિલક પર બે વખત રાજદ્રોહનો આરોપ હતો. પ્રથમ, 1897ના વર્ષમાં, જ્યારે તેમના એક ભાષણે અન્ય લોકોને હિંસક રીતે આબેબાદી રીતે કરવા ઉશ્કેર્યા હતા અને તેના પરિણામે બે બ્રિટિશ અધિકારીઓના મૃત્યુ થયા હતા. તે પછી 1909ના વર્ષમાં જ્યારે તેમણે પોતાના અખબાર કેસરીમાં સરકાર વિરોધી લેખ લખ્યો હતો.

■ કેદાર નાથ સિંહ વિરૂદ્ધ બિહાર રાજ્ય-1962:

> આ કેસ સ્વતંત્ર ભારતની કોર્ટમાં રાજદ્રોહનો પ્રથમ કેસ હતો. આ કેસમાં પહેલીવાર દેશમાં રાજદ્રોહના કાયદાની બંધારણીયતાને પડકારવામાં આવી હતી અને આ કેસની સુનાવણી દરમિયાન કોર્ટે દેશ અને દેશની સરકાર વચ્ચેના તફાવત અંગે પણ સ્પષ્ટતા કરી હતી. બિહારમાં ફોરવર્ડ

કોમ્યુનિસ્ટ પાર્ટીના સભ્ય કેદાર નાથ સિંહ પર આરોપ હતો કે તેમણે તે સમયે શાસક સરકારની નિંદા કરી હતી અને ક્રાંતિની હાજતે ભાષણો કર્યા હતા. આ કેસમાં કોર્ટે સ્પષ્ટપણે કહ્યું હતું કે કોઈ પણ સંજોગોમાં સરકારની ટીકા રાજદ્રોહ હેઠળ ગણવામાં આવશે નહીં.

■ અસીમ ત્રિવેદી વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય-2012:

► બ્રહ્મચાર વિરોધી અભિયાન (બ્રહ્મચાર વિરુદ્ધ) માટે સૌથી વધુ જાણીતા વિવાદાસ્પદ રાજકીય કાર્ટૂનિસ્ટ અને કાર્યકર્તા અસીમ ત્રિવેદીની 2010માં રાજદ્રોહના આરોપમાં ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. તેમના ઘણા સાથીઓ માનતા હતા કે અસીમ ત્રિવેદી પર રાજદ્રોહનો આરોપ માત્ર બ્રહ્મચાર વિરોધી અભિયાનને કારણે જ લગાવવામાં આવ્યો છે.

કલમ 124A IPC

► ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ 124A મુજબ રાજદ્રોહ એક પ્રકારનો ગુનો છે. આ કાયદો રાજદ્રોહ હેઠળ ભારતમાં કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકાર પ્રત્યે મૌખિક, લેખિત (શબ્દો દ્વારા), સંકેતો અથવા દ્રશ્ય સ્વરૂપમાં નફરત અથવા તિરસ્કાર અથવા ઉશ્કેરણી પેદા કરવાના પ્રયાસને આવરી લે છે.

► બળવામાં દુશ્મનાવટ અને દુશ્મનાવટની તમામ લાગણીઓનો સમાવેશ થાય છે. જોકે, નફરત કે તિરસ્કાર ફેલાવવાનો પ્રયાસ કર્યા વિના આ કલમ હેઠળ કરવામાં આવતી ટિપ્પણીઓને ગુનાની શ્રેણીમાં સામેલ કરવામાં આવતી નથી.

રાજદ્રોહની સજા

► રાજદ્રોહ બિનજામીનપાત્ર ગુનો છે. રાજદ્રોહનો ગુનો ત્રણ વર્ષથી આજીવન કેદની સજા ને પાત્ર હોઈ શકે છે અને તેને પણ લાગુ કરી શકાય છે.

► આ કાયદા હેઠળ ચાર્જ કરવામાં આવતી વ્યક્તિને સરકારી નોકરી કરતા અટકાવી શકાય છે.

► આરોપી વ્યક્તિએ પાસપોર્ટ વિના રહેવું પડશે, અને જરૂર પડે તો તેણે કોર્ટમાં હાજર થવું આવશ્યક છે.

■ રાજદ્રોહના કાયદા અંગે સુપ્રીમ કોર્ટનો નિર્ણય:

► સુપ્રીમ કોર્ટે વર્ષ 1950માં બ્રિજ ભૂષણ વિરુદ્ધ દિલ્હી અને રોશ થાપર વિરુદ્ધ મદ્રાસ રાજ્ય બાબતોના ચુકાદામાં રાજદ્રોહને પ્રકાશિત કર્યો હતો.

► આ કેસમાં કોર્ટે સ્વીકાર્યું હતું કે, જે કાયદાઓ અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાને પ્રતિબંધિત કરે છે તે આધાર પર કે તેમના કારણે જાહેર વ્યવસ્થા ખોરવાઈ શકે છે તે ગેરબંધારણની વાત હશે.

► કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે જાહેર આદેશનું વિસર્જન કરવાનો અર્થ રાજ્યના પાયાને જોખમમાં મુકવો અથવા કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સત્તાને પડકારવી પડશે.

► આમ, આ નિર્ણયોએ પ્રથમ બંધારણીય સુધારાનો આધાર રચ્યો હતો, જ્યાં કલમ 19(2)માં ‘જાહેર વ્યવસ્થાના હિતમાં’ બદલવાના ઉદ્દેશ સાથે ફરીથી સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો.

► સર્વોચ્ચ અદાલતે વર્ષ 1962માં કેદાર નાથ સિંહ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય કેસમાં કલમ 104Aની બંધારણીયતા અંગે પોતાનો ચુકાદો આપ્યો હતો.

► તેણે દેશપ્રેમની બંધારણીયતાને માન્ય રાખી હતી, પરંતુ તેને હિંસા ભડકવા માટે અરાજકતા, કાયદો અને વ્યવસ્થામાં ખલેલ અને પ્રવૃત્તિઓ ઊભી કરવાના ઈરાદા સુધી મર્યાદિત કરી હતી.

► ‘બૂબ જ મજબૂત ભાષણ’ અથવા ‘અસરકારક શબ્દો’ ને તર્કની વ્યાખ્યામાં બાકાત રાખવામાં આવ્યા હતા, જેણે સરકારની ટીકા કરી હતી.

► સર્વોચ્ચ અદાલતે 1995ના વર્ષમાં બલંતસિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્યના કેસમાં નારેબાજીની ઘટનાઓને બાકાત કરી હતી જેની સામે જાહેર પ્રતિસાદ વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો નથી.

કલમ 124A ના સમર્થનમાં દલીલો

► IPCની કલમ 124A રાષ્ટ્રીય વિરોધી, અલગવાવાદી અને આતંકવાદી તત્વો સાથે વ્યવહાર કરવામાં ઉપયોગી છે.

► આ વિભાગ લોકશાહી રીતે ચૂંટાયેલી સરકારને હિંસા અને ગેરકાયદેસર માપ્રયમો દ્વારા ઉથલાવવાના પ્રયાસોથી બચાવે છે. તે જાણીતું છે કે કાયદા દ્વારા સ્થાપિત સરકારનું કાયમી અસ્તિત્વ એ રાજ્યની સ્થિરતાની આવશ્યક સ્થિતિ છે.

► જો અદાલતના તિરસ્કાર માટે શિક્ષાપાત્ર કાર્યવાહી યોગ્ય હોય તો સરકારની અવમાનના પણ શિક્ષાપાત્ર કાર્યવાહી કરવી જોઈએ.

► આજે વિવિધ રાજ્યો માઓવાદી વિદ્રોહનો સામનો કરી રહ્યા છે, તેથી તેમની સાથે વ્યવહાર કરવા માટે આ કાયદો જરૂરી છે.

► કલમ 104Aનો ઉપયોગ કેટલાક કિસ્સાઓમાં જ તેને ખોટી રીતે કરીને કરવો યોગ્ય રહેશે નહીં.

કલમ 124A સામે દલીલો:

► કલમ 104A સંસ્થાનવાદી વારસાનો અવશેષ છે જે લોકશાહી દેશમાં અયોગ્ય છે. તે વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાની બંધારણીય બાંધધરીને અવરોધે છે.

► જીવંત લોકશાહીમાં, સરકાર તરફથી અસંમતિ અને તેની ટીકા પરિપક્વ જાહેર ચર્ચાના આવશ્યક તત્વો છે. તેમને તર્ક તરીકે ન જોવા જોઈએ.

► લોકશાહીમાં શાસકોને પ્રશ્ન કરવાનો, ટીકા કરવાનો અને બદલવાનો અધિકાર એ મૂળભૂત તત્વ છે.

► IPC અને ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ નિવારણ અધિનિયમ, 2019 અનુસાર, રાષ્ટ્રીય અખંડિતતાનું રક્ષણ કરવા માટે ‘જાહેર વ્યવસ્થાને વિક્ષેપિત કરવા અથવા હિંસા અને ગેરકાયદેસર પ્રયાસો દ્વારા સરકારને ઉથલાવવાનો પ્રયાસ કરવાનો પ્રયાસ’ કરવાના પૂરતા કારણો છે. કલમ 104Aની જરૂર નથી.

► રાજદ્રોહના કાયદાનો રાજકીય સાધન તરીકે દુરુપયોગ કરવામાં આવી રહ્યો છે. આ વિભાગનો અમલ વિગતવાર અને કેન્દ્રિત નિર્ણય ધરાવે છે, જે દુરુપયોગ તરફ દોરી જાય છે.

► ભારતે 1979માં નાગરિક અને રાજકીય અધિકારો (ICCPR) પરના આંતરરાષ્ટ્રીય નિયમોને બહાલી આપી છે, જેમાં આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાની

સુરક્ષા માટે માન્યતા પ્રાપ્ત ધોરણો નક્કી કરવામાં આવ્યા છે. તેથી, ભારત અને તેની આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રતિબદ્ધતાઓ વિરૂદ્ધનો મનસ્વી આરોપ છે.

આગળ નો રસ્તો

- > ભારત વિશ્વની સૌથી મોટી લોકશાહી છે અને વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા એ લોકશાહીનો આવશ્યક ઘટક છે. તેથી, તે વિચારો અથવા વિચારો સરકારની નીતિની સામે નથી, તે એક દેશ તરીકે ન હોવું જોઈએ.
- > વાણી સ્વાતંત્ર્યને અટકાવવા માટેના સાધન તરીકે કલમ 104Aનો દુરુપયોગ ન કરવો જોઈએ. કેદાર નાથ કેસની સર્વોચ્ચ અદાલતે જણાવ્યું હતું કે કાયદા હેઠળ ના આરોપના દુરુપયોગની તપાસ કરી શકાય છે. તેથી, બદલાયેલ તથ્યો અને સંજોગોમાં આ વર્ગની જરૂરિયાતની ફરીથી તપાસ કરવાની જરૂર છે.
- > સર્વોચ્ચ ન્યાયતંત્રે વાણી સ્વાતંત્ર્યનું રક્ષણ કરતી બંધારણીય જોગવાઈઓ સુનિશ્ચિત કરવા અને પોલીસને સંવેદનશીલ બનાવવા માટે તેની સુપરવાઈઝરી સત્તાનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.
- > દેશદેશમાટેની વ્યાખ્યા મર્યાદિત હોવી જોઈએ, જેમાં ભારતની પ્રાદેશિક અખંડિતતા તેમજ દેશના સાર્વભૌમત્વ સાથે સંબંધિત મુદ્દાઓનો સમાવેશ થાય છે.

UPA એક્ટ હેઠળ સજાનો ઓછો દર

- > ગૃહ મંત્રાલયે રાજ્યસભામાં રજૂ કર્યા હતા તે મુજબ વર્ષ 2016-2019 વચ્ચે ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ (નિવારણ) અધિનિયમ, 1967 હેઠળ કોર્ટમાં માત્ર 2.2 ટકા કેસ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા છે.
- > મંત્રાલયે નેશનલ કાર્મ રેકોર્ડ બ્યુરો એટલે કે NCRB દ્વારા સંકલિત ભારત 2019ના અહેવાલમાં ગુનાના આંકડા ટાંક્યા છે.

Back to Basics મુખ્ય મુદ્દાઓ

- ધારાસભાનું કાર્ય:
  - > UPA મૂળ 1967ના વર્ષમાં પસાર થયું હતું. તે આતંકવાદી અને વિનાશક પ્રવૃત્તિઓ નિવારણ અધિનિયમ-TADA (1995માં ૨૬) અને આતંકવાદ નિવારણ અધિનિયમ-POTA (2004માં ૨૬)નું વિકસિત અથવા અદ્યતન સ્વરૂપ છે.
- મુખ્ય જોગવાઈઓ:
  - > 2004 સુધીમાં, પ્રાદેશિક એકલતા અને એકલતા અથવા વિવિનિયતા સાથે સંબંધિત ક્રિયાઓ માટે 'ગેરકાયદેસર' પ્રવૃત્તિઓનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો. વર્ષ 2004ના સુધારા બાદ 'આતંકવાદી અધિનિયમ'ને ગુનાઓની શ્રેણીમાં સામેલ કરવામાં આવ્યો હતો.
  - > આ કાયદો કેન્દ્ર સરકારને સંપૂર્ણ સત્તા આપે છે, જેના દ્વારા કેન્દ્ર કોઈ પણ પ્રવૃત્તિને ગેરકાયદેસર જાહેર કરે તો તેને સત્તાવાર ગેઝેટ દ્વારા જાહેર કરી શકે છે.

- > UPA હેઠળ એજન્સી ધરપકડ બાદ વધુમાં વધુ 180 દિવસની અંદર ચાર્જશીટ દાખલ કરી શકે છે અને કોર્ટને જાણ કર્યા બાદ સમયગાળો વધુ લંબાવી શકાય છે.
- > તે ભારતીય અને વિદેશી બંને પર લાદી શકાય છે. આ કાયદો વિદેશી અને ભારતીય બંને ગુનેગારોને સમાન રીતે લાગુ પડે છે.
- > મૃત્યુદંડ અને આજીવન કેદની સજાને સૌથી વધુ સજા માનવામાં આવી છે.
- વર્ષ 2019માં સુધારા:
  - > ઓગસ્ટ 2019માં સંસદે ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ (નિવારણ) સુધારા વિધેયક, 2019ની સ્પષ્ટતા કરી હતી અને કહ્યું હતું કે આ કાયદા હેઠળ વ્યક્તિને કહેવામાં આવ્યું હતું
  - > આતંકવાદ સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લે છે અથવા આતંકવાદ માટે પૃષ્ઠભૂમિ અથવા આધાર બનાવે છે, આતંકવાદને પ્રોત્સાહન આપે છે અથવા અન્યથા આતંકવાદમાં જોડાય છે તે આતંકવાદી તરીકે ઓળખાવો.
  - > 'આતંકવાદી સંગઠનો' તરીકે નિયુક્ત સંગઠનો માટે કાયદાના ભાગ 4 અને 6માં આવી જોગવાઈઓ પહેલેથી જ અસ્તિત્વમાં છે.
  - > આ કાયદો રાષ્ટ્રીય તપાસ એજન્સી (NIA)ના મહાનિર્દેશકને સંપત્તિની શોધ અથવા જોડાણ કરવાની સશક્ત બનાવે છે જ્યારે આ બાબતની જાણ ઉક્તિ એજન્સી દ્વારા કરવામાં આવી છે.
  - > આ કાયદો NIA ઈ-સ્પેક્ટર અથવા ઉપરના રેન્કના અધિકારીને રાજ્યમાં ડીએસપી અથવા એસીપી અથવા તેથી વધુ રેન્કના અધિકારી દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલા તપાસ ઉપરાંત આતંકવાદના કેસોની તપાસ કરવાની સશક્ત બનાવે છે.
- UAPA સંબંધિત મુદ્દાઓ:
  - > વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાનું ઉલ્લંઘન:
    - > આ કાયદો રાજ્યને આતંકવાદી પ્રવૃત્તિઓમાં સામેલ હોવાનું જાણવા મળે છે તેમની અટકાયત કરવા અને ધરપકડ કરવાના અમર્યાદિત અધિકારો પ્રદાન કરે છે. આમ, બંધારણની કલમ 21 હેઠળ આપવામાં આવી વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના અધિકારથી વિપરીત આ કાયદો રાજ્યને વધુ સત્તા આપે છે.
  - > અસંમતિના અધિકાર પર પરોક્ષ નિયંત્રણો:
    - > અસંમતિનો અધિકાર મુક્ત વાણી અને અભિવ્યક્તિના મૂળભૂત અધિકારનો એક ભાગ છે, તેથી કલમ 19(2) સિવાય કોઈ પણ સંજોગોમાં તેને નાબૂદ કરી શકાય નહીં.
  - > UPA, 2019 શાસક સરકારને આતંકવાદને રોકવા માટે અસંમતિના અધિકાર પર પરોક્ષ નિયંત્રણો લાદવાનો અધિકાર આપે છે, જે વિકાસશીલ લોકશાહી સમાજ માટે હાનિકારક છે.
  - > સંઘવાદનો અંત : કેટલાક નિષ્ણાંતો માને છે કે આ કૃત્ય સંઘીય માળખાની ભાવનાથી વિપરીત છે કારણ કે તે આતંકવાદની બાબતોમાં રાજ્ય પોલીસનો અધિકાર અવગણે છે, જે જોતાં 'પોલીસ' એ ભારતીય બંધારણની 7મી શિડ્યુલ હેઠળનો રાજ્યનો વિષય છે.

આગળનો રસ્તો

- દુરુપયોગ અટકાવવું: આતંકવાદ નિ:શંકપણે એક મોટો ખતરો છે જેને આતંકવાદ વિરોધી કડક કાયદાઓને દૂર કરવાની જરૂર છે, પરંતુ જો UPAની જોગવાઈઓનું સંપૂર્ણ પાલન કરવામાં આવે તો જ આ શક્ય છે.
- મૂળભૂત સ્વતંત્રતા અને રાજ્યના હિત વચ્ચે સંતુલન જાળવવું: સુરક્ષા પૂરી પાડવા માટે વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા અને રાજ્યની જવાબદારી વચ્ચે સંતુલન જાળવવું એ દ્વિધાનું કાર્ય છે. તેથી, વ્યાવસાયિક પ્રામાણિકતા સુનિશ્ચિત કરવી, નિષ્પક્ષતાના સિદ્ધાંતનું પાલન કરવું અને કોઈ ગેરરીતિને અટકાવવી તે અધિકારીઓ પર છે.
- ન્યાયિક સમીક્ષા: કથિત દુર્વ્યવહારના કેસોની કાળજીપૂર્વક તપાસ કરવામાં ન્યાયતંત્રની મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા છે. ન્યાયિક સમીક્ષા દ્વારા કાયદા હેઠળ લવાદ અને વિષય તપાસ હાથ ધરવી જોઈએ.

ધન્યવાદ પ્રસ્તાવ

- તાજેતરમાં પ્રધાનમંત્રીએ લોકસભામાં રાષ્ટ્રપતિના સંબોધન પર ધન્યવાદ પ્રસ્તાવ પર થયેલી ચર્ચાનો જવાબ આપ્યો હતો.

Back to Basics : બંધારણીય જોગવાઈઓ

- કલમ 87માં રાષ્ટ્રપતિને વિશેષ સંબોધનની જરૂર છે. તેમાં બે પરિસ્થિતિઓનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, જે અંતર્ગત સંસદના બંને ગૃહોને રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા ખાસ સંબોધિત કરવામાં આવશે.
- દરેક સામાન્ય ચૂંટણીનું પ્રથમ સત્ર અને નાણાકીય વર્ષના પ્રથમ સત્રમાં.
- દર વર્ષના પ્રથમ સત્રની શરૂઆતમાં.
- રાષ્ટ્રપતિએ સત્ર બોલાવવાના કારણો વિશે સંસદને જાણ કરવી પડશે.
- આવા સંબોધનને 'વિશેષ સંબોધન' કહેવામાં આવે છે અને તે એક વાર્ષિક લક્ષણ પણ છે.
- આમ, જ્યાં સુધી રાષ્ટ્રપતિ સંસદના બંને ગૃહોને એક સાથે ન કરે ત્યાં સુધી અન્ય કોઈ કાર્યવાહી કરવામાં આવી નથી.

સંયુક્ત સત્ર વિશે

- આ સંબોધન માટે સંસદના બંને ગૃહોએ ભેગા થવું જોઈએ.
- વર્ષના પ્રથમ સત્રની શરૂઆતમાં લોકસભા અસ્તિત્વમાં નથી અથવા વિભેરી નાખવામાં આવી હોવા છતાં રાજ્યસભાની બેઠક મળે છે અને રાજ્યસભા રાષ્ટ્રપતિના સંબોધન વિના પણ પોતાનું સત્ર કરી શકે છે.
- લોકસભાની દરેક સામાન્ય ચૂંટણી બાદ રાષ્ટ્રપતિ પ્રથમ સત્રમાં સભ્યોના શપથ લીધા બાદ અને અધ્યક્ષને ચૂંટ્યા બાદ સંસદના બંને ગૃહોને એક સાથે સંબોધન પણ કરે છે.

રાષ્ટ્રપતિના સંબોધનના વિષયો

- રાષ્ટ્રપતિનું સંબોધન સરકારની નીતિનું નિવેદન છે, તેથી સંબોધન મુસદ્દો સરકાર દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવે છે.
- આ સંબોધનમાં છેલ્લા વર્ષ દરમિયાન સરકારની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ અને સિદ્ધિઓની સમીક્ષા કરવામાં આવી છે અને સરકાર મહત્વપૂર્ણ રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય મુદ્દાઓ પર આગળ વધવા ઈચ્છે છે તે નીતિઓ, પ્રોજેક્ટ્સ અને કાર્યક્રમો નક્કી કરવામાં આવ્યા છે.

ધન્યવાદ પ્રસ્તાવ દ્વારા સંબોધન પર ચર્ચા

- રાષ્ટ્રપતિનું સંબોધન 'બ્રિટનના રાજાના ભાષણ' જેવું જ છે, જેની ચર્ચા બંને ગૃહોમાં થાય છે, જેને 'ધન્યવાદ પ્રસ્તાવ' કહેવામાં આવે છે.
- બંધારણીય જોગવાઈઓ:
  - બંધારણની કલમ 87 (2) મુજબ રાષ્ટ્રપતિના સંબોધનમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવેલા મુદ્દાઓ પર ચર્ચા કરવા માટે લોકસભા અને રાજ્યસભાના પ્રક્રિયાનિયમો હેઠળ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.
  - રાજ્યસભાના વ્યવસાયના નિયમો અને આચરણના નિયમ 15 હેઠળ રાષ્ટ્રપતિના સંબોધનમાં ઉલ્લેખિત બાબતો પર ચર્ચા એક સભ્ય દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા આભાર પ્રસ્તાવથી શરૂ થાય છે, જેના પર અન્ય સભ્ય દ્વારા સંમતિ સધાય છે.
  - આભાર પ્રસ્તાવ માટે આગળ વધેલ અને સંમત થયેલ સભ્યોની પસંદગી પ્રધાનમંત્રી દ્વારા કરવામાં આવે છે અને આ પ્રકારના પ્રસ્તાવની નોટિસ સંસદીય બાબતોના મંત્રાલય દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે.
- પ્રક્રિયા:
  - તે સંસદના સભ્યોને ચર્ચા અને ચર્ચાના મુદ્દાઓ ઉઠાવવાની અને ભૂલો અને ખામીઓ માટે સરકાર અને વહીવટીતંત્રની ટીકા કરવાની તક પૂરી પાડે છે.
  - સામાન્ય રીતે, ધન્યવાદ પ્રસ્તાવની ચર્ચા કરવા માટે ત્રણ દિવસનો સમય આપવામાં આવે છે.
  - જો કોઈ સુધારો આગળ કરવામાં આવે અને સ્વીકારવામાં આવે તો ધન્યવાદ પ્રસ્તાવને સુધારેલા સ્વરૂપમાં અપનાવવામાં આવે છે.
  - આ સુધારો સરનામાંમાં સમાવિષ્ટ કેસો તેમજ સભ્યના અભિપ્રાયમાં સંબોધનનો ઉલ્લેખ કરવામાં નિષ્ફળ નીપજવેલ બાબતોનો ઉલ્લેખ કરી શકે છે.
  - ચર્ચા પછી, આ દરખાસ્ત વિભાજન માટે રાખવામાં આવે છે.

ધન્યવાદ પ્રસ્તાવનું મહત્વ

- ધન્યવાદ પ્રસ્તાવ ને ગૃહમાં પસાર કરવો જોઈએ. નહીં તો તે સરકારની હાર જેવું છે. લોકસભા સરકાર પર વિશ્વાસના અભાવનો પ્રસ્તાવ નીચે મુજબ લાવી શકાય છે:
  - મની બિલને નકારીને.
  - નિંદા અથવા સ્થગન પ્રસ્તાવનો પ્રસ્તાવ પસાર કરીને.
  - કપાતની દરખાસ્ત પસાર કરીને, આવશ્યક મુદ્દે સરકારને પરાજિત કરી રહ્યા છે.

PMFBY: સરકારે 2021-22 માટે 16000 કરોડ રૂપિયા ફાળવ્યા છે

- કેન્દ્ર સરકારે આગામી નાણાકીય વર્ષ 2021-22 માટે વડાપ્રધાન પાક વીમા યોજના (PMFBY) માટે રૂ. 16,000 કરોડ ફાળવ્યા છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- આ ફાળવણી ખેડૂતોના પાકની સલામતી વધારવા માટે કરવામાં આવી છે.
- આ પ્રોત્સાહનથી પાક વીમાનો મહત્તમ લાભ ખેડૂતો સુધી પહોંચશે.
- નાણાકીય વર્ષ 2020-21 ની સરખામણીમાં બજેટની રકમ લગભગ 305 કરોડ રૂપિયા વધી છે.
- આમ, તે દર્શાવે છે કે સરકાર દેશમાં કૃષિ ક્ષેત્રના વિકાસ માટે પ્રતિબદ્ધ છે.

પ્રધાનમંત્રી પાક વીમા યોજના

- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા 13 જાન્યુઆરી, 2016 ના રોજ ફલેગશિપ પાક વીમા યોજનાને મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.
- આ યોજના ભારતના ખેડૂતો માટે ઓછામાં ઓછા પ્રીમિયમ પર વ્યાપક જોખમ નિવારણ આપવા માટે શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- તે પાકની વાવણીથી લઈને પાકના સમગ્ર ચક્ર માટે કવરેજ પ્રદાન કરે છે.
- તે વાવણી અને મધ્ય મોસમની પ્રતિકૂળતાઓને કારણે થતા નુકસાન માટેના કવરેજ પણ પ્રદાન કરે છે.
- આ યોજના ખેડૂત ભાગીદારીના સંબંધમાં સૌથી મોટી પાક વીમા યોજના બની છે.
- યોજનામાં પાક વીમા એપ્લિકેશન, સામાન્ય સેવા કેન્દ્ર અથવા નજીકના કૃષિ અધિકારીનો સમાવેશ થાય છે, આમ, કોઈ પણ બનાવ બન્યાના 72 કલાકમાં ખેડૂતને પાકના નુકસાનની જાણ કરવાની પ્રક્રિયાને વધુ સરળ બનાવવામાં આવી છે.
- આ ઉપરાંત, વડાપ્રધાન બિમા યોજના પોર્ટલ, પાક વીમા મોબાઈલ એપ્લિકેશન, સાથે જમીનના રેકોર્ડનું એકીકરણ, ખેડૂતોની નોંધણી માટે સરળ છે.
- યોજનાની અન્ય મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓમાં રિમોટ-સેન્સિંગ ટેકનોલોજી, ડ્રોન, સેટેલાઈટ ચિત્ર, કૃત્રિમ બુદ્ધિ અને મશીન લર્નિંગ શામેલ છે આ સુવિધાઓ ઇલેક્ટ્રોનિક રીતે પાકના નુકસાનની આકારણી કરવામાં મદદ કરે છે.

લાભકર્તા

- આ યોજના અંતર્ગત 5.5 કરોડથી વધુ ખેડૂતો લાભ મેળવવા વાર્ષિક ધોરણે અરજી કરે છે. નોંધાયેલા કુલ ખેડૂતોમાં 84%

નાના અને સીમાંત ખેડૂત છે. આમ, આ યોજના સુનિશ્ચિત કરે છે કે નબળા ખેડૂતોને આર્થિક સહાય પૂરી પાડવામાં આવે છે.

કેન્દ્ર સરકાર RBI સાથે મળીને બેંકોનું ખાનગીકરણ કરશે

- તાજેતરમાં કેન્દ્રીય નાણાપ્રધાન નિર્મલા સીતારમણે મુંબઈમાં વેપારી નેતાઓ, ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ્સ અને ટેક્સ પ્રોફેશનલ્સને સંબોધન કરતાં કહ્યું હતું કે કેન્દ્ર સરકાર બેંકોના ખાનગીકરણ માટેની યોજના અંગે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા (RBI) સાથે મળીને કામ કરશે.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- કેન્દ્રીય બજેટ 2021 રજૂ કરતી વખતે નાણા પ્રધાને તાજેતરમાં જ બે બેંકોના ખાનગીકરણની જાહેરાત કરી છે.
- કેન્દ્રની વિનિવેશ યોજના હેઠળ જાહેરાત કરવામાં આવી હતી.
- પરંતુ બેંક યુનિયનોએ આ યોજનાનો વિરોધ કર્યો છે.

બેંકોનું ખાનગીકરણ

- કેન્દ્ર સરકાર રાજ્યની અડધાથી વધુ બેંકોનું ખાનગીકરણ કરવાની યોજના બનાવી રહી છે. કેન્દ્ર સરકાર સરકારની માલિકીના ધિરાણકારોની સંખ્યા ઘટાડીને પાંચ કરી દેવાનું કામ કરી રહી છે. હાલમાં, ભારતમાં રાજ્યની માલિકીની 12 બેંકો છે. 2019 માં સરકારે દસ રાજ્યની માલિકીની બેંકોને ચાર મોટી બેંકોમાં મર્જ કરી દીધી.

ખાનગીકરણના ફાયદા

- આનાથી ખરાબ દેવાની અને બિન-પર્ફોર્મિંગ એસેટ્સના મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં લેવામાં મદદ મળશે.
- તે વધુ સારી નાણાકીય ગતિવિધિઓની ખાતરી કરવામાં પણ મદદ કરશે.
- ખાનગીકરણથી સરકારી જવાબદારીઓ ઓછી થશે.
- તે રાજકોષીય ખાધને ઘટાડવામાં પણ મદદરૂપ થશે.
- ખાનગીકરણ લાંબા ગાળે મહેસૂલ આવક દ્વારા મહેસૂલ ખર્ચને નાણાં આપશે.

ખાનગીકરણનું ગુકસાન

- જો કે, સમાવેશન બેંકિંગના વિચારને નબળો બનાવવા માટે ખાનગીકરણ યોજનાની આલોચના કરવામાં આવી છે. બેંકોના રાષ્ટ્રીયકરણ દરમિયાન સમાવિષ્ટ બેંકિંગ એ માર્ગદર્શક સિદ્ધાંત હતો. વળી, ગ્રામીણ અને ગરીબ વર્ગને ઓછા ખર્ચે આર્થિક સેવાઓ આપવામાં સરકારને મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડશે, કારણ કે ખાનગી ક્ષેત્રની બેંકો સરકારની સામાજિક જવાબદારીઓ શેર કરતી નથી.

મત્સ્યઉદ્યોગ ક્ષેત્ર: ગોવામાં 400 કરોડ રૂપિયાનું રોકાણ

- કેન્દ્રીય મત્સ્યઉદ્યોગ મંત્રી ગિરિરાજ સિંહે 7 ફેબ્રુઆરી, 2021ના રોજ જાહેરાત કરી હતી કે ગોવાને ભારતનું ફિશ હબ બનાવવા માટે ગોવામાં 400 કરોડ રૂપિયાનું રોકાણ કરવામાં આવશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- દરિયાકાંઠાનું રાજ્ય ગોવા ભારતભરની સૌથી વધુ માછલી ઉત્પાદન ક્ષમતા ધરાવે છે.
- ગોવા ભારતનું 'ફિશ હબ' પણ બની શકે છે.
- કેન્દ્રએ તાજેતરમાં ગોવાના મત્સ્યઉદ્યોગ ક્ષેત્રમાં 400 કરોડના રોકાણ પર વિચાર કર્યો છે.
- કેન્દ્ર સરકાર અને રાજ્ય મત્સ્યઉદ્યોગ બોર્ડ દ્વારા સંયુક્ત રીતે રોકાણની રકમ એકત્ર કરવામાં આવશે.
- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા રાજ્યને 47 કરોડ મંજૂર કરવામાં આવ્યા છે.
- આ રકમનો ઉપયોગ માછીમારી ઉદ્યોગને પુનર્જીવિત કરવા માટે કરવામાં આવશે.

યોજના

- આ યોજના મુજબ માછીમારી માટે તેમના ગામ નજીક બોટ લાંગરવા માટે 30 ફિશ લેન્ડિંગ જેટી બનાવવામાં આવશે.
- રસ્તાઓ નું નિર્માણ કરીને જેટીને મુખ્ય પ્રવાહ સાથે પણ જોડવામાં આવશે.
- ગોવા પાસે પહેલેથી જ નવ લેન્ડિંગ જેટી છે જે માછીમારી અને પર્યટન હેતુ માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવે છે.

અન્ય ઘટનાઓ

- ગોવા ખાતેની CSIR-નેશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઓશનોલોજી (NIO)એ ખુલાસો કર્યો છે કે ગોવાનો 200 ચોરસ કિમી વિસ્તાર 'કેજ કલ્ચર' માટે ઉપયોગી થઈ શકે છે.
- કેજ કલ્ચર એ એક જળચર ઉત્પાદન પ્રણાલી છે જેમાં માછલીઓને તરતી નેટ પેનમાં રાખવામાં આવે છે.
- 72 ચોરસ કિમી વિસ્તારમાં 30 લાખ કેજ સ્થાપિત કરી શકાય છે.
- આ કેજની સ્થાપના માછીમારી ક્ષેત્રમાં સલામત દરિયાઈ ખેતીને પ્રોત્સાહન આપવામાં મદદ કરશે.
- તે ગોવા સ્થિત ફિશ પ્રોસેસિંગ એકમોને જરૂરી સહાય પણ પૂરી પાડે છે.
- ઉપરાંત કેન્દ્ર સરકાર ગોવાના તમામ 70 માછીમારી ગામો માટે 'સાગર મિત્ર'ની પણ નિમણૂક કરશે. સાગર મિત્ર માછીમારોને સરકાર સાથે વાતચીત કરવામાં મદદ કરશે.

ભારતમાં માછીમારી ઉદ્યોગ

- ભારતમાં આ ઉદ્યોગ 14.5 કરોડ લોકોને રોજગારી આપે છે.

જળચર ઉછેરમાં દેશ બીજા ક્રમે છે જ્યારે મત્સ્યઉત્પાદનમાં તે ત્રીજા ક્રમે છે. ભારતના કુલ GDPમાં મત્સ્યઉદ્યોગ ક્ષેત્રનો હિસ્સો 1.07 ટકા છે.

બજેટ 2021- પંચાયતી રાજ મંત્રાલય માટે 913.43 કરોડ રૂપિયાની જોગવાઈ

- કેન્દ્રીય બજેટ 2021-2022માં પંચાયતી રાજ મંત્રાલય (MoPR) માટે કુલ 913.43 કરોડ રૂપિયાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. બજેટ 2020-21ના સુધારેલા અંદાજમાં આ રકમમાં 32 ટકા વધારો થયો છે.

Back to Basics : ૯૧૩.૪૩ કરોડ રૂપિયાનું વિતરણ

- રાષ્ટ્રીય ગ્રામ સ્વરાજ અભિયાન (RGSA):
- 913.43 કરોડ માંથી 593 કરોડ રૂપિયા રાષ્ટ્રીય ગ્રામ સ્વરાજ અભિયાન (RGSA) માટે ફાળવવામાં આવ્યા છે.
- રાષ્ટ્રીય ગ્રામ સ્વરાજ એ કેન્દ્ર દ્વારા પ્રાયોજિત યોજના છે.
- આ યોજનાનો ઉદ્દેશ ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યો (SDGs) હાંસલ કરવા માટે પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓને મજબૂત કરવાનો છે.
- આ યોજનાનાં મુખ્ય ઘટકોમાં પંચાયત ભવન, પ્રશિક્ષિત મેનપાવર, કમ્પ્યુટર અને બ્રોડબેન્ડ કનેક્ટિવિટી જેવી પ્રાથમિક સુવિધાઓનો સમાવેશ થાય છે.
- તે પંચાયતી રાજ સંસ્થાઓના ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ અને અન્ય અધિકારીઓને ગુણવત્તાયુક્ત તાલીમ આપવાના પ્રયાસ કરે છે.
- સ્વામિત્વ યોજના:
- સ્વામિત્વ યોજના માટે 200 કરોડ ફાળવવામાં આવ્યા છે.
- તે ગ્રામીણ વિસ્તારોના સર્વે દ્વારા સંપત્તિ માલિકોને પ્રોપર્ટી કાર્ડ પણ આપશે.
- ડ્રોન ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરીને ભારતનો સર્વે કરવામાં આવશે.

સ્વામિત્વ યોજનાનો પાયલોટ તબક્કો

- આ યોજનાનાં પાયલોટ તબક્કા માટે બજેટ ખર્ચ માટે રૂ. 7 કરોડ 65 લાખ રૂપિયાની જોગવાઈ છે.
- આ તબક્કામાં આ યોજના ઉત્તર પ્રદેશ, મધ્યપ્રદેશ, ઉત્તરાખંડ, મહારાષ્ટ્ર, હરિયાણા, પંજાબ, કર્ણાટક, રાજસ્થાન અને આંધ્રપ્રદેશ જેવા 9 રાજ્યોમાં લાગુ કરવામાં આવી રહી છે.
- આ અંતર્ગત જાન્યુઆરી 2021ના અંત સુધીમાં લગભગ 23,300 ગામોમાં ડ્રોન સર્વે પૂર્ણ કરવામાં આવ્યો છે.
- 1432 ગામોમાં આશરે 30 લાખ સંપત્તિ ધારકોને પ્રોપર્ટી કાર્ડનું વિતરણ કરવામાં આવ્યું છે.

સતત ઓપરેટિંગ રેફરન્સ સિસ્ટમ (Continuous Operating Reference System (CORS) નેટવર્ક

- સ્વામિત્વ યોજના હેઠળ રાજસ્થાન, પંજાબ, હરિયાણા અને મધ્યપ્રદેશમાં 210 કોર ની સ્થાપના કરવામાં આવી રહી છે.

સ્વામિત્વ યોજનાનો હેતુ 2022 સુધીમાં દેશભરમાં CORS નેટવર્ક પહોંચાડવાનો છે. CORS નેટવર્કનો ઉપયોગ કોઈ પણ રાજ્યની એજન્સી અથવા વિભાગ દ્વારા કરવામાં આવે છે, જેમાં મહેસૂલ વિભાગ, જાહેર નિર્માણ વિભાગ, ગ્રામ પંચાયત (જીપી), કૃષિ, ગ્રામીણ વિકાસ વિભાગ, શિક્ષણ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. તે નેટવર્ક કાર્યોના સર્વેક્ષણ માટે જી.આઈ.એસ. આધારિત એપ્લિકેશનનો ઉપયોગ કરે છે. આ નેટવર્ક વાસ્તવિક સમયે 5 સેન્ટીમીટર સ્તર સુધી ચોકસાઈ પૂરી પાડે છે.

કર્ણાટક ડિજિટલ ઇકોનોમી મિશન ઓફિસ લોન્ચ કરવામાં આવી

- તાજેતરમાં કર્ણાટકમાં કર્ણાટક ડિજિટલ ઇકોનોમી મિશન(Karnataka Digital Economy Mission-KDEM) કાર્યાલયનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું હતું.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- કુલ રાજ્ય સ્થાનિક ઉત્પાદન (GSDP)માં ડિજિટલ અર્થતંત્રના યોગદાનમાં 30 ટકા વધારો કરવા નાં ઉદ્દેશ સાથે આ ઓફિસનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું છે.
- આ ઓફિસ સાથે 'બિયોન્ડ બેંગલુરુ' અહેવાલ પણ પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો હતો, જે ફાળો વધારવાના લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવામાં સુવિધા આપશે.
- આ મિશનની સ્થાપના જાહેર-ખાનગી ભાગીદારી ના મોડેલ પર કરવામાં આવી છે. આ મિશનમાં ઈન્ડિયા ઇલેક્ટ્રોનિક્સ અને કન્સક્ટર એસોસિએશન (IESA), NASSCOM, એસોચેમ ચેમ્બર્સ ઓફ કોમર્સ અને ઉદ્યોગ ઓફ ઈન્ડિયા (એસોચેમ) અને વિજન ગ્રુપ સ્ટાર્ટ અપ જેવા ઉદ્યોગોનો 51 ટકા ભાગ છે.
- આ ઓફિસને ઉદ્યોગોમાં 51 ટકા ભાગ લેવાની મંજૂરી આપવામાં આવી છે, જે તેને વધુ ઉદ્યોગને અનુકૂળ બનાવે છે.
- જ્યારે 49 ટકા હિસ્સો સરકાર પાસે રાખવામાં આવ્યો છે.

ડિજિટલ અર્થતંત્રકેવી રીતે મજબૂત થશે?

- ડિજિટલ અર્થતંત્રને મજબૂત કરવા માટે સરકાર દૂરના ભાગો સુધી પણ કનેક્ટિવિટી સુધારવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે. તે તે વિસ્તારોમાં 24x7 વીજળી પૂરી પાડે છે. સરકાર જરૂરી માળખાગત સુવિધાઓ ઊભી કરીને ગ્રામીણ-શહેરી વિભાજનને ઘટાડવાનો પણ પ્રયાસ કરશે.

કર્ણાટક ડિજિટલ ઇકોનોમી મિશનનો ઉદ્દેશ

- કર્ણાટક ડિજિટલ ઇકોનોમી મિશનનો હેતુ રાજ્યમાં IT ક્ષેત્ર માટે રોકાણ આકર્ષવાનો છે. 2025 સુધીમાં 10 લાખ રોજગારીનું સર્જન કરવાનો પ્રયાસ કરશે. ઓફિસ તેના 5 વર્ટિકલ્સ એટલે કે ઈનોવેશન અને સ્ટાર્ટઅપ્સ, પ્રોડક્ટ અને સર્વિસ, ઇલેક્ટ્રોનિક સિસ્ટમ ડિઝાઇન અને મેન્યુફેક્ચરિંગ

(ESDM), 'બિયોન્ડ બેંગલુરુ' અને 'ટેલેન્ટ એક્સિલરેટર' પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે. આ ઓફિસની સ્થાપના આઈ.એસ.આઈ.ની નિકાસમાં 150 અબજ ડોલરના લક્ષ્યાંક સુધી પહોંચવાના લક્ષ્ય સાથે કરવામાં આવી છે. તે 2025 સુધીમાં કર્ણાટકને 300 અબજ ડોલરનું અર્થતંત્ર બનાવવાનો પ્રયાસ કરશે.

નાણાકીય સાક્ષરતા સપ્તાહ 2021

- રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા (RBI)એ વર્ષ 2021 માટે નાણાકીય સાક્ષરતા સપ્તાહ (Financial Literacy Week) શરૂ કર્યું છે. સાક્ષરતા સપ્તાહ 8 ફેબ્રુઆરીથી શરૂ થયું છે અને 12 ફેબ્રુઆરી, 2021ના રોજ સમાપ્ત થશે.

Back to Basics : નાણાકીય સાક્ષરતા સપ્તાહ-2021

- આ વર્ષે નાણાકીય સાક્ષરતા સપ્તાહ કેડિટ શિસ્ત વિકસાવવા અને ઔપચારિક નાણાકીય સંસ્થાઓ પાસેથી કેડિટ મેળવવા માટે પ્રોત્સાહન આપવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે.
- આ સપ્તાહ દરમિયાન દેશભરમાં પણ આવી જ પ્રવૃત્તિઓ યોજાશે.
- તમામ બેંકો અને પસંદ કરેલા વિષયો પર નાણાકીય સાક્ષરતા કેન્દ્રો દ્વારા કેટલાક વિશેષ નાણાકીય સાક્ષરતા કાર્યક્રમો પણ આયોજિત કરવામાં આવશે.
- વર્ષ 2021માં બેંક દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવતી ધિરાણ સુવિધાઓ અંગે જાગૃતિ ફેલાવવા માટે આ સપ્તાહનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. બેંક દ્વારા આ વિષય પસંદ કરવામાં આવ્યો હતો કારણ કે બેંકિંગ ક્ષેત્રમાં કેડિટ સ્કોર એક મહત્વપૂર્ણ મુદ્દો છે.
- આ કાર્યક્રમ દ્વારા બેંકો હોમ લોન, બિઝનેસ લોન, વાહન લોન અને ખેડૂત લોન વગેરે સહિત વિવિધ પ્રકારની કેડિટ અથવા લોન સુવિધાઓ અંગે જાગૃતિ ફેલાશે.

નાણાકીય સાક્ષરતા સપ્તાહ

- કેન્દ્રીય બેંક દ્વારા 2016થી નાણાકીય સાક્ષરતા સપ્તાહનું આયોજન કરવામાં આવી રહ્યું છે.
- બેંક દ્વારા બેંકિંગ સેવાઓ સંબંધિત વિવિધ મુદ્દાઓ પર લોકોમાં જાગૃતિ લાવવા માટે આ કાર્યક્રમનું આયોજન કરવામાં આવી રહ્યું છે.
- વર્ષ 2020માં નાણાકીય સાક્ષરતા સપ્તાહ 'સૂક્ષ્મ, નાના અને મધ્યમ ઉદ્યોગો' પર કેન્દ્રિત હતું.

- > વર્ષ 2019માં તેણે ખેડૂતો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું હતું જ્યારે વર્ષ 2018માં તેણે 'ગ્રાહક સુરક્ષા' પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું હતું.

નેશનલ પેમેન્ટ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયાએ ' NPCI PayAuth Challenge' લોન્ચ કરી

- > નેશનલ પેમેન્ટ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા (NPCI)એ 'NPCI PayAuth Challenge' લોન્ચ કરવાની જાહેરાત કરી છે. તે એક વૈશ્વિક સ્તરનું હેકાથોન છે જે યુનિફાઇડ પેમેન્ટ્સ ઇન્ટરફેસ (UPI) વ્યવહારોના સત્તાધિકરણ વિકલ્પો માટે હાથ ધરવામાં આવશે. આવો જ એક વિકલ્પ જે લેનદેન પ્રક્રિયામાં બાયોમેટ્રિકનો ઉપયોગ છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > 'NPCI PayAuth Challenge' હેકાથોનને APIX દ્વારા ટેકો આપવામાં આવ્યો છે.
- > APIX એ સેન્ડબોક્સ પ્લેટફોર્મ હોવા ઉપરાંત વિશ્વનું પ્રથમ કોસ બોર્ડર અને ઓપન આર્કિટેક્ચર API માર્કેટપ્લેસ છે.

NPCI PayAuth Challenge

- > વૈકલ્પિક ચુકવણી ઓથોરિટી મિકેનિઝમની શક્યતા શોધવાના ઉદ્દેશ સાથે આ હેકાથોન હાથ ધરવામાં આવી રહ્યું છે.
- > તે ઓથોરિટી મિકેનિઝમ પ્રત્યે વપરાશકર્તાના વર્તનનો અભ્યાસ કરશે.
- > તેનો હેતુ UPI પ્લેટફોર્મ પર ચુકવણીને અધિકૃત કરવા માટે બાયોમેટ્રિક ચકાસણી અને સમાન નવીનતાઓ જેવા વૈકલ્પિક ઉકેલો શોધવાનો છે.
- > વિકલ્પો શોધવા માટે, NPCI ફ્રિન્ટેક, સોલ્યુશન પ્રોવાઇડર્સ અને વિકાસકર્તાઓને તેમના અનન્ય ઉકેલો રજૂ કરવા આમંત્રણ આપ્યું છે. નવીન તકનીકને UPIમાં એકીકૃત કરવા માટે ઉકેલ સરળ અને આસાન હોવો જોઈએ.

પુરસ્કાર

- > હેકાથોન સહભાગીઓને ભારતમાં ડિજિટલ પેમેન્ટ લેન્ડસ્કેપમાં પરિવર્તન લાવી શકે તે ઉકેલ વિકસાવવા માટે NPCI સાથે કામ કરવાની તક આપે છે. તેણે વિજેતા માટે 20,000 ડોલરની ઈનામી રકમ મૂકી છે અને 20 રનર અપને 10,000 ડોલર મળશે. આ ઉપરાંત અન્ય વિજેતા ટીમોને NPCI સાથે પ્રૂફ ઓફ કન્સેપ્ટ (POC) પર કામ કરવાની તક મળશે.

નેશનલ પેમેન્ટ કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા (NPCI)

- > NPCI બિન-નફાકારક સંસ્થા છે. તે ભારતમાં રિટેલ પેમેન્ટ અને સેટલમેન્ટ સિસ્ટમનું સંચાલન કરે છે. તેની સ્થાપના 2008માં રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા અને ઇન્ડિયન બેંક્સ એસોસિએશન દ્વારા કરવામાં આવી હતી. તે કંપની એક્ટ, 2013ની કલમ 8 હેઠળ નોંધાયેલી છે.

વર્ષ 2017-2019 દરમિયાન ભારતને 18 મિલિયન હેક્ટર પર પાકનું નુકસાન થયું છે: સરકાર

- > સરકારે 11 ફેબ્રુઆરી, 2021ના રોજ લોકસભામાં ડેટા શેર કર્યો છે કે ભારતને 18.176 મિલિયન હેક્ટર જમીન પર પાકનું મોટું નુકસાન થયું છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > કુલ પાક વિસ્તારમાં 176 મિલિયન હેક્ટર જમીન પર પાકનું નુકસાન લગભગ 8.5 ટકા છે.
- > આ પાકનું નુકસાન 2017થી 2019 સુધી પૂરને કારણે થયું હતું.
- > આ નુકસાનમાંથી લગભગ 68 મિલિયન હેક્ટર જમીનને 2019માં જ અસર થઈ હતી.
- > 2018માં 2.515 મિલિયન હેક્ટર જમીનને અસર થઈ હતી, જ્યારે 2017માં પાક વિસ્તારને 97.3 કરોડ હેક્ટરનું નુકસાન થયું હતું.
- > સરકારે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે ભારતમાં પૂરની તીવ્રતા વધી છે. પૂરને કારણે નવા વિસ્તારોને પણ અસર થઈ છે જે અગાઉ પૂરગ્રસ્ત ન હતા.
- > આંકડા મુજબ પૂરગ્રસ્ત રાજ્યો બિહાર, આસામ અને ઉત્તર પ્રદેશમાં ભારે પૂર આવ્યું હતું.
- > કર્ણાટક, કેરળ, તમિલનાડુ, તેલંગાણા, આંધ્રપ્રદેશ, મહારાષ્ટ્ર, ઓડિશા, મધ્યપ્રદેશ, છત્તીસગઢ અને રાજસ્થાનમાં ગંભીર પૂર જોવા મળ્યું હતું. ભારતના રાજ્યોમાં વધુ વરસાદને કારણે પૂરની ઘટનાઓ નોંધાઈ હતી.
- > પૂરને કારણે તમામ રાજ્યોમાં મધ્યપ્રદેશને સૌથી વધુ અસર થઈ હતી. 2017 અને 2018માં રાજ્યોમાં શૂન્ય પાકનું નુકસાન થયું હતું, પરંતુ 2019માં મધ્યપ્રદેશે 47 મિલિયન હેક્ટર જમીન ગુમાવી હતી.
- > ઉત્તર પ્રદેશ, ગુજરાત, આસામ, રાજસ્થાન અને પશ્ચિમ બંગાળમાં પણ પાકનું મોટું નુકસાન થયું હતું.

પૂર વ્યવસ્થાપન અને સરહદી

વિસ્તાર કાર્યક્રમ (FMBAP) યોજના

- > મંત્રીએ વધુમાં માહિતી આપી હતી કે, પૂર વ્યવસ્થાપન માટે દેશભરમાં ફલડ મેનેજમેન્ટ અને બોર્ડર એરિયા પ્રોગ્રામ (FMBAP) યોજના કાર્યરત છે. આ યોજના હેઠળ સરકારે માર્ચ, 2020 સુધી 6,409.96 કરોડ રૂપિયાની કેન્દ્રીય સહાય જાહેર કરી છે. નદી વ્યવસ્થાપન સંબંધિત કામો માટે રાજ્ય સરકારોને કેન્દ્રીય સહાય પૂરી પાડવા માટે અગિયારમી પંચવર્ષની યોજના દરમિયાન આ યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી.

બેંકોનું ખાનગીકરણ

- કેન્દ્રીય બજેટ 2021 હેઠળ આગામી નાણાકીય 2021-22માં બે જાહેર ક્ષેત્રની બેંકો અને એક સામાન્ય વીમા કંપનીના ખાનગીકરણની જાહેરાત કરવામાં આવી છે.
- 1969માં રાજ્ય માલિકીની બેંકોના રાષ્ટ્રીયકરણના 51 વર્ષ બાદ લેવામાં આવી રહ્યાં છે, આ પગલું ભારતીય બેંકિંગ ક્ષેત્રમાં ખાનગી ક્ષેત્રની ભૂમિકાને વધુ મહત્વપૂર્ણ બનાવી જશે.
- હાલ ભારતમાં 22 ખાનગી બેંકો અને 10 નાની ફાઇનાન્સ બેંકો છે.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- કેન્દ્ર સરકારે 1969ના વર્ષમાં દેશની 14 સૌથી મોટી ખાનગી બેંકોનું રાષ્ટ્રીયકૃતીકરણ કરવાનો નિર્ણય લીધો હતો, આ નિર્ણયનો ઉદ્દેશ બેંકિંગ ક્ષેત્રને તે સમયે સરકારના સમાજવાદી અભિગમ સાથે ગોઠવવાનો હતો.
- સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાનું વર્ષ 1955માં રાષ્ટ્રીયકૃત કરવામાં આવ્યું હતું અને વર્ષ 1956માં દેશના વીમા ક્ષેત્રનું રાષ્ટ્રીયકૃત કરવામાં આવ્યું હતું.
- છેલ્લા 20 વર્ષમાં વિવિધ સરકારો સરકારી બેંકોના ખાનગીકરણની વિરુદ્ધ છે. વર્ષ 2015માં સરકારે એક સૂચન રજૂ કર્યું હતું, જોકે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાના તે સમયનાં ગવર્નર આ વિચારની તરફેણમાં ન હતા.
- બેંકો દ્વારા સંપૂર્ણ માલિકીની એસેટ વિનિર્માણ કંપની (બેડ બેંક)ની સ્થાપના સાથે, હાલના ખાનગીકરણના પ્રયાસો નાણાકીય ક્ષેત્રના પડકારોનો સામનો કરવા માટે બજાર આધારિત અભિગમ તરફ દોરી જાય છે.

જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોની નબળી નાણાકીય સ્થિતિ

- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વર્ષોના મૂડી રોકાણ અને શાસન સુધારા બાદ પણ સરકારી બેંકોની નાણાકીય સ્થિતિમાં નોંધપાત્ર સુધારો થયો નથી.
- આમાંની ઘણી જાહેર બેંકો ખાનગી બેંકો કરતા ઘણી વધુ તણાવગ્રસ્ત સંપત્તિ ધરાવે છે અને તેમની નફાકારકતા, માર્કેટ કેપિટલાઇઝેશન અને ડિવિડન્ડ ચુકવણીના રેકોર્ડ પણ સારા નથી.

લાંબા ગાળાના પ્રોજેક્ટનો ભાગ

- બે જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોનું ખાનગીકરણ લાંબા ગાળાનો પ્રોજેક્ટ શરૂ કરશે, જે અંતર્ગત ભારતીય બેંકિંગ ક્ષેત્રમાં કેટલીક પસંદ કરેલી જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોની કલ્પના કરવામાં આવી છે. આ કાં તો મજબૂત બેંકોને મજબૂત કરીને અથવા બેંકોનું ખાનગીકરણ કરીને કરવામાં આવશે.
- સરકારની પ્રારંભિક યોજના ચાર બેંકોનું ખાનગીકરણ કરવાની હતી. પ્રથમ બે બેંકોના સફળ ખાનગીકરણ બાદ સરકાર આગામી નાણાકીય વર્ષોમાં બીજી બે કે ત્રણ બેંકોના વિરોધાણનો આગ્રહ કરી શકે છે.

- આ નિર્ણયથી બેંકોની સૌથી મોટી ભાગીદાર સરકારને દર વર્ષે બેંકોને આર્થિક સહાય આપવાની જવાબદારીમાંથી મુક્તિ મળશે.
- છેલ્લા કેટલાક વર્ષોમાં સરકારે જે પગલાં લીધા છે તેના પરિણામે સરકાર પાસે હવે માત્ર 12 સરકારી બેંકો છે, જેની કુલ સંખ્યા ભૂતકાળમાં 28 હતી.
- સરકાર મોટી બેંકોને મજબૂત કરવા અને ખાનગીકરણ દ્વારા બેંકોની સંખ્યામાં પણ ઘટાડો કરવાનો પ્રયાસ કરી રહી છે.

વ્યક્તિગત સમિતિઓની ભલામણો

- ઘણી સમિતિઓએ જાહેર બેંકોમાં સરકારી હિસ્સો 51 ટકા સુધી મર્યાદિત કરવાનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો છે:
- નરસિંહન સમિતિએ આ હિસ્સો 33 ટકા સુધી મર્યાદિત કરવાની વાત કરી હતી.
- પીજે નાયક સમિતિએ હિસ્સો 50 ટકાથી ઓછો ઘટાડવાનું સૂચન કર્યું હતું.
- RBIના એક કાર્યકારી જૂથે તાજેતરમાં બેંકિંગ ક્ષેત્રમાં મોટા વ્યવસાયિક ગૃહોને પ્રવેશ કરવાનું સૂચન કર્યું છે.

બેંકોની પસંદગી

- જે બે બેંકોનું ખાનગીકરણ કરવાનું છે તેની પસંદગી પૂર્વ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા દ્વારા કરવામાં આવશે જેમાં નીતિ આયોગ દ્વારા બેંકોની ભલામણ કરવામાં આવશે અને રોકાણ પર સચિવોના જૂથ દ્વારા અને પછી વૈકલ્પિક વ્યવસ્થા (મંત્રીઓનું જૂથ) દ્વારા વિચારણા કરવામાં આવશે.

જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોને લગતી સમસ્યાઓ

- નોન-પર્ફોર્મિંગ એસેટ્સ (એનપીએ)ની ઊંચી રકમ
- સરકાર દ્વારા ઇક્વિટી મર્જ અને ઇન્જેક્શન ના ઘણા પ્રયાસો પછી વર્ષોથી સરકારી બેંકોની કામગીરીમાં સુધારો જોવા મળ્યો છે. ખાનગી બેંકોની તુલનામાં જાહેર ક્ષેત્રની બેંકો પાસે નોન-પર્ફોર્મિંગ એસેટ્સ (NPA)ની નોંધપાત્ર રકમ હોવા છતાં છેલ્લા કેટલાક વખતથી આ જથ્થો ઓછો કરવા માંગો થયો છે.

કોરોના મહામારીની અસરો

- કોરોના વાયરસ મહામારી સાથે સંબંધિત નિયમનકારી છૂટ દૂર થયા બાદ બેંકોની નોન-પર્ફોર્મિંગ એસેટ્સ (NPA)માં વધારો થવાની સંભાવના છે.
- RBIના તાજેતરના નાણાકીય સ્થિરતા રિપોર્ટ અનુસાર સપ્ટેમ્બર 2020માં તમામ કોમર્શિયલ બેન્કોનો ગ્રોસ NPA રેશિયો 7.5 ટકાથી વધીને સપ્ટેમ્બર 2021 સુધીમાં 13.5 ટકા થઈ શકે છે.
- તેનો અર્થ એ થશે કે સરકારે ફરીથી નબળી સરકારી બેંકોમાં ઇક્વિટી દાખલ કરવાની જરૂર પડશે.

ખાનગી ક્ષેત્રની બેંકોની કામગીરી

■ બજાર હિસ્સામાં વધારો:

> બેંકો દ્વારા ધિરાણમાં ખાનગી બેંકોનો હિસ્સો 2015માં 21.26 ટકાથી વધીને 2020માં 36 ટકા થયો છે, જ્યારે આ જ સમયગાળામાં જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોનો હિસ્સો 74.28 ટકાથી ઘટીને 59.8 ટકા થયો છે.

■ સુધારેલ ઉત્પાદન અને સેવા:

> રિઝર્વ બેંકે 1990ના દાયકામાં ખાનગી બેંકોને બેન્કિંગ ક્ષેત્રમાં પ્રવેશવાની મંજૂરી આપી હોવાથી બેન્કિંગ સિસ્ટમમાં સ્પર્ધા ઘણી ઝડપી બની છે. ખાનગી બેંકોએ નવા ઉત્પાદનો, ટેકનોલોજી અને વધુ સારી સેવાઓ દ્વારા પોતાનો બજાર હિસ્સો વિસ્તારી છે અને શેરબજારમાં પણ વધુ સારી સ્થિતિ મેળવી છે.

> HDFC બેંક (1994માં સ્થપિત) લગભગ 8.80 લાખ કરોડ રૂપિયાની માર્કેટ મૂડી ધરાવે છે, જ્યારે એસબીઆઈની 3.50 લાખ કરોડ રૂપિયાની માર્કેટ મૂડી છે.

ખાનગી ક્ષેત્રો સાથે સમસ્યાઓ

> ઔદ્યોગિક ધિરાણ અને રોકાણ નિગમ (ICICI) બેંકના મેનેજિંગ ડિરેક્ટર અને ચીફ એક્ઝિક્યુટિવ ઓફિસરને શંકાસ્પદ લોન આપવા બદલ બરતરફ કરવામાં આવ્યા હતા.

> યસ બેંકના ચીફ એક્ઝિક્યુટિવ ઓફિસરને રિઝર્વ બેંક દ્વારા એક્સટેન્શન આપવામાં આવ્યું ન હતું અને હવે તે વિવિધ એજન્સીઓની તપાસનો સામનો કરી રહી છે.

> લક્ષ્મી વિલાસ બેંકને ઓપરેશનલ સમસ્યાઓનો સામનો કરવો પડ્યો હતો અને તાજેતરમાં જ ડીબીએસ બેંક ઓફ સિંગાપોરમાં ભળી ગઈ હતી.

NPA રેકોર્ડિંગમાં ઘટાડો

> રિઝર્વ બેંકે વર્ષ 2015માં બેંકોની એસેટ ક્વોલિટી સમીક્ષાનો આદેશ આપ્યો ત્યારે યસ બેંક સહિત અન્ય કેટલીક ખાનગી ક્ષેત્રની બેંકોના એનપીએના રિપોર્ટમાં ઘટાડો જોવા મળ્યો હતો.

આગળ નો રસ્તો

> જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોના શાસન અને સંચાલનમાં સુધારો કરવા માટે પી.જે. નાયક સમિતિની ભલામણોનો અમલ કરવાની જરૂર છે.

> જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોને યોગ્ય વિચારણા કર્યા વિના ખાનગીકરણ તરફ આગળ વધીને જીવન વીમા નિગમ જેવા કોર્પોરેશનની પ્રકૃતિ આપી શકાય છે. સરકારી માલિકી જાળવતી વખતે જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોને વધુ સ્વાયત્તતા આપવામાં આવે.

પોલીસ આક્રમક તૈયારી કોર્સ્ટેબલ**PHYSICAL**
આક્રમક તૈયારીગણિત, Reasoning અને કાયદામાં
નવી બેચ સ્કોર કરાવવા ગેરેન્ટેડ તૈયારી**23-02-2021**

સાંજે 4 થી 6

પોલીસ ભરતીના નિષ્ણાંત ફેકલ્ટીઝ દ્વારા અભ્યાસ

પરીક્ષાલક્ષી To the Point મટિરીયલ્સ

!! SOCIAL DISTANCE

મર્યાદિત સંખ્યા

Weekly Test દ્વારા સ્ટ્રેટેજિક તૈયારી

22 Feb સુધી

10%
DISCOUNT

offline

ગાંધીનગર

ICE
INSTITUTE FOR COMPETITIVE EXAMS81406-01110
81407-01110ઘ-2, સેક્ટર-6, બીજો માળ,
ઈસ્કોન ગાંધીયા પાસે, ગાંધીનગર

ડેનમાર્કે ઉત્તરી સાગરમાં વિશ્વના પ્રથમ ઉર્જા ટાપુનું નિર્માણ કર્યું

- તાજેતરમાં, ડેનમાર્કે ઉત્તરી સાગરમાં વિશ્વનો પ્રથમ ઉર્જા ટાપુ બનાવવાની યોજનાને મંજૂરી આપી છે.

Back to Basics : પ્રોજેક્ટ વિશે

- તેના પ્રારંભિક તબક્કામાં, આ કૃત્રિમ ટાપુ તેના કદના 18 ફૂટબોલ ક્ષેત્રોની સમકક્ષ હશે.
- તે સૈકડો ઓફશોર વિન્ડ ટર્બાઇનો સાથે જોડાયેલ હશે અને શિપિંગ, ઉડ્ડયન, ઉદ્યોગ અને ભારે પરિવહન માટે ઘરેલુ ઉપયોગ માટે અને ગ્રીન હાઇડ્રોજનની ઉર્જા પ્રદાન કરશે.
- ત્રણ મિલિયન યુરોપિયન ઘરોની વિદ્યુત જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા પૂરતી ગ્રીન ઉર્જા ઉત્પન્ન અને ટાપુ પર સંગ્રહિત કરવામાં આવશે.

મહત્વ

- તાજેતરમાં, યુરોપિયન યુનિયન દ્વારા તેની પાવર સિસ્ટમને એક દાયકામાં નવીનીકરણીય ઉર્જામાં પરિવર્તિત કરવાની અને 2050 સુધીમાં તેની ઓફશોર પવન ઉર્જા ક્ષમતામાં 25 ગણો વધારો કરવાની યોજના ઘોષિત કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ ડેનમાર્ક દ્વારા ઉપરોક્ત યોજના માટે આ પગલું લેવામાં આવ્યું છે. પીએમ મોદી અને અફઘાનિસ્તાનના રાષ્ટ્રપતિ અશરફ ગની એ બેઠકમાં ભાગ લીધો હતો.

શહેતૂત ડેમ પ્રોજેક્ટના નિર્માણ પર MOU પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી અને અફઘાનિસ્તાનના રાષ્ટ્રપતિ અશરફ ગની એ આજે એક શિખર સંમેલનનું આયોજન કર્યું. આ પ્રસંગે, શહેતૂત ડેમ પ્રોજેક્ટના નિર્માણ અંગે સમજૂતી પત્ર પર હસ્તાક્ષર કર્યાં. MOU પર વિદેશ પ્રધાન ડો. જયશંકર અને અફઘાનિસ્તાનના વિદેશ પ્રધાન હનીફ અત્તારે હસ્તાક્ષર કર્યાં હતાં.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- ડેમ કાબુલ શહેરની પીવાના પાણીની સુરક્ષિત જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરશે, આસપાસના વિસ્તારોમાં સિંચાઈનું પાણી પૂરું પાડશે અને આ વિસ્તારને વીજળી પણ પહોંચાડશે. આ પ્રોજેક્ટ ભારત અને અફઘાનિસ્તાન વચ્ચે નવી વિકાસ ભાગીદારીનો એક ભાગ છે.
- અફઘાનિસ્તાનમાં ભારત દ્વારા બનાવાયેલ આ બીજો મોટો ડેમ છે, આ પહેલા જૂન 2016માં ભારત-અફઘાનિસ્તાન મૈત્રી ડેમ, સલમા ડેમનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રસંગે

બોલતા વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ ભારત અને અફઘાનિસ્તાન વચ્ચેના સંસ્કૃતિ સંબંધો પર પ્રકાશ પાડ્યો હતો અને શાંતિપૂર્ણ, સંયુક્ત, સ્થિર, સમૃદ્ધ અને સમાવિષ્ટ અફઘાનિસ્તાન માટે ભારતના સતત સમર્થનનું આશ્વાસન આપ્યું હતું.

- આ પ્રસંગે બોલતા પીએમ મોદીએ જણાવ્યું હતું કે છેલ્લા બે દાયકામાં ભારત અફઘાનિસ્તાનના વિકાસમાં સૌથી અગ્રણી ભાગીદાર રહ્યું છે. તેમણે કહ્યું, ‘કાબુલના શહેતૂત ડેમ પરના MOU પર હસ્તાક્ષર બંને દેશો વચ્ચેની મજબૂત મિત્રતા પર આધારિત છે.’ વડાપ્રધાને કહ્યું કે ઘણા પ્રોજેક્ટ્સ, જેના માટે ભારતે અફઘાનિસ્તાનમાં સહાય પૂરી પાડી છે, મિત્રતાને મજબૂત બનાવવામાં મદદ કરી છે અને બંને દેશોને નજીક લાવ્યા છે. તેમણે તમામ અફઘાનીઓને આશ્વાસન આપ્યું હતું કે ભારત તેઓની સાથે ઉભું રહેશે.

સંયુક્ત રાષ્ટ્ર માનવાધિકાર પરિષદ

- તાજેતરમાં યુ.એસ.એ સંયુક્ત રાષ્ટ્ર માનવાધિકાર પરિષદમાં ફરીથી જોડાવાની યોજના જાહેર કરી છે. લગભગ ત્રણ વર્ષ પહેલા ભૂતપૂર્વ રાષ્ટ્રપતિ ડોનાલ્ડ ટ્રમ્પે સંયુક્ત રાષ્ટ્ર માનવાધિકાર પરિષદમાંથી યુ.એસને અલગ કર્યું હતું.

Back to Basics : UNHRC વિશે

- ‘સંયુક્ત રાષ્ટ્ર માનવાધિકાર પરિષદ’ (UNHRC) ની પૂર્વવર્તી, માનવાધિકાર પર યુએન કમિશન પ્રત્યેની ‘વિશ્વસનીયતાના અભાવ’ને દૂર કરવામાં મદદ માટે 2006 માં ફરીથી ગોઠવવામાં આવી હતી.
- તેનું મુખ્ય મથક સ્વિટ્ઝર્લેન્ડના જિનીવા સ્થિત છે.

માનવું

- હાલમાં, સંયુક્ત રાષ્ટ્ર માનવાધિકાર પરિષદ (UNHRC) માં 47 સભ્યો છે, અને સમગ્ર વિશ્વની ભૌગોલિક રજૂઆત સુનિશ્ચિત કરવા માટે વાર્ષિક ધોરણે બેઠકો ફાળવવામાં આવે છે.
- દરેક સદસ્ય ત્રણ વર્ષના ગાળા માટે ચૂંટાય છે.
- એક સીટ પર દેશને વધુમાં વધુ બે ટર્મની મંજૂરી આપવામાં આવે છે.

UNHRCની કામગીરી

- પરિષદ સંયુક્ત રાષ્ટ્રના તમામ 193 સભ્ય દેશોની ‘યુનિવર્સલ પિરિઓડિક રિવ્યુ’ UPR દ્વારા ‘માનવ અધિકાર’ સંબંધિત વિષયો પર બિન-બંધનકર્તા ઠરાવો પસાર કરે છે.
- તે ખાસ દેશોમાં માનવાધિકારના ઉલ્લંઘન માટે નિષ્ણાંતની તપાસની દેખરેખ રાખે છે.
- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર માનવાધિકાર પરિષદ સમક્ષ પડકારો અને સુધારાઓની આવશ્યકતા

- > સાઉદી અરેબિયા, ચીન અને રશિયા જેવા સંયુક્ત રાષ્ટ્ર માનવાધિકાર પરિષદના સભ્ય દેશોના માનવાધિકારના રેકોર્ડ તેના હેતુ અને ધ્યેયને અનુરૂપ નથી, તેથી ટીકાકારો કાઉન્સિલની સુસંગતતા પર સવાલ ઉભા કરે છે.
- > UNHRCમાં ઘણા પશ્ચિમી દેશો દ્વારા સતત ભાગીદારી કરવા છતાં, તેઓ માનવાધિકારની સમજને ગેરસમજ કરવાનું ચાલુ રાખે છે.
- > UNHRC કાર્યવાહીના સંદર્ભમાં પાલન ન કરવું એ એક ગંભીર મુદ્દો છે.
- > અમેરિકા જેવા શક્તિશાળી રાષ્ટ્રોની ભાગીદારી નહીં.

સંબંધિત મુદ્દાઓ

- > સભ્યપદ સંબંધિત: કેટલાક વિવેચકો માટે કાઉન્સિલના સભ્યપદની રચના એક મહત્વપૂર્ણ ચિંતાનો વિષય રહી છે, જેમાં કેટલીક વાર એવા દેશોનો પણ સમાવેશ થાય છે જે વ્યાપક માનવ અધિકારોનો દુરુપયોગ કરે છે.
- > માનવ અધિકારોના દુરુપયોગના આક્ષેપો છતાં ચીન, ક્યુબા, એરીટીયા, રશિયા અને વેનેઝુએલા જેવા દેશો કાઉન્સિલમાં સામેલ થયા છે.

શ્રીલંકામાં ચીનની નવી પરિયોજના

- > તાજેતરમાં એક ચીની કંપનીએ તમિલનાડુના રામેશ્વરમથી 45 કિમી દૂરના ઉત્તરીય જાફના દ્વીપકલ્પના ત્રણ શ્રીલંકાના ટાપુઓ પર હાઈબ્રિડ વિન્ડ અને સોલર પાવર પ્રોજેક્ટ્સ સ્થાપવા માટેનો કરાર મેળવ્યો છે.
- > પલ્ક સ્ટ્રેટમાં ડેલ્ફટ, નૈનાતીવુ અને અનલાતીવુ ત્રણ ટાપુઓ પર સ્થિત, આ પ્રોજેક્ટને એશિયન વિકાસ બેંક (ADB) દ્વારા નાણાં પૂરા પાડવામાં આવશે.

Back to Basics : ટાપુઓ વિશે

- > ડેલ્ફટ એ ત્રણ ટાપુઓમાંથી સૌથી મોટો છે અને તમિલનાડુ ના રામેશ્વરમની નજીક છે, તે શ્રીલંકાના દક્ષિણ-પશ્ચિમમાં આવેલું છે.
- > બંને વચ્ચે કચ્છતિવુ નામનો એક નાનો ટાપુ પણ છે, જેને વર્ષ 1974માં ભારતે શ્રીલંકાને સોંપ્યો હતો.
- > તમિલનાડુ અને જાફનાના માછીમારો માટે આ ટાપુઓની આજુબાજુનું જળચર ક્ષેત્ર મહત્વપૂર્ણ માનવામાં આવે છે.
- > આ વિષયનો દાયકાઓથી બંને દેશોના દ્વિપક્ષીય એજન્ડામાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
- > ભારત અને શ્રીલંકાએ માછીમારોના પ્રશ્નોના નિવારણ માટે ટકાઉ પદ્ધતિ તરીકે વર્ષ 2016માં કૃષિ અને ખેડૂત કલ્યાણ મંત્રાલય અને શ્રીલંકાના મત્સ્યઉદ્યોગ અને જળચર સંસાધન વિકાસ મંત્રાલય વચ્ચે મત્સ્યઉદ્યોગ (JWG) પર સંયુક્ત કાર્યકારી જૂથની સ્થાપના કરી હતી.

શ્રીલંકન પક્ષ

- > શ્રીલંકાના મતે, શ્રીલંકાને આ નિર્ણય માટે દોષી ઠેરવી શકાશે નહીં, કારણ કે એશિયન વિકાસ બેંક (ADB) દ્વારા આ પ્રોજેક્ટને ટેકો આપવામાં આવ્યો છે, જેણે પોતાની માર્ગદર્શિકા સ્થાપિત કરી છે, અને તે લેનારાને તેનું પાલન કરવું ફરજિયાત બનાવ્યું છે.

ભારતની ચિંતાઓ

- ભારતીય દરિયાકાંઠે પ્રોજેક્ટની નિકટતા:
  - > ભારતના પાણીમાં ચીનની હાજરી ભારત માટે ચિંતાજનક ગણાવી શકાય, ખાસ કરીને એવા સમયે જ્યારે ભારત-ચીન સરહદ પર પહેલેથી જ સ્થિરતા અને તણાવ છે.
  - > આ કરાર એવા સમયે કરવામાં આવી રહ્યો છે જ્યારે લદ્દાખમાં ભારત-ચીન સરહદ પરના ડેડલોકનું કાયમી સમાધાન હજી પ્રાપ્ત થઈ શક્યું નથી.
  - > નોંધનીય છે કે તાજેતરમાં શ્રીલંકા સરકારે ભારત અને જાપાન સાથે પૂર્વીય કન્ટેનર ટર્મિનલ (ECT) માટેનો કરાર રદ કર્યો છે.
  - > ભારત, શ્રીલંકા અને જાપાન દ્વારા સહી થયેલ આ ત્રિપક્ષીય કરાર અંતર્ગત, કોલંબો બંદરના નવા વિસ્તૃત દક્ષિણ ભાગમાં સ્થિત ઈસ્ટર્ન કન્ટેનર ટર્મિનલ (ECT) વિકસાવવાની વાત થઈ હતી.
  - > ભારત માટે, પૂર્વીય કન્ટેનર ટર્મિનલ (ECT) સોદ્ધો એ પણ મહત્વનો હતો કે તેના દ્વારા લગભગ 70 ટકા પરિવહન ભારત સાથે જોડાયેલું હતું. પૂર્વીય કન્ટેનર ટર્મિનલ, કોલંબો બંદર પરના કોઈપણ અન્ય ટર્મિનલ કરતાં વ્યૂહાત્મક રીતે વધુ મહત્વપૂર્ણ માનવામાં આવે છે.

ભારતીય પક્ષ

- > ચીની કંપનીને કરાર આપવાના મામલે ભારત સરકારે શ્રીલંકાની સરકાર સામે આકરો વિરોધ નોંધાવ્યો છે.
- > વર્ષ 2018 માં, ભારતે યુદ્ધગ્રસ્ત વિસ્તારો માટેના ચાઈનાના 300 મિલિયન હાઈસિંગ પ્રોજેક્ટ અંગે ચિંતા વ્યક્ત કરી હતી, જેમાં શ્રીલંકાની ભૂતપૂર્વ સરકારે પુનર્વસન મંત્રાલય પર 'અપારદર્શક' રીતે બોલી પ્રક્રિયા હાથ ધરવાનો આરોપ લગાવ્યો હતો.
- > આ પ્રોજેક્ટ આખરે બંધ કરવામાં આવ્યો હતો.

દક્ષિણ એશિયામાં ચીનનો વધતો પ્રભાવ

- તાજેતરના પ્રયત્નો:
  - > જાન્યુઆરી 2021 માં, કોરોના વાયરસ રોગચાળો સામે લડવા અને તેના આર્થિક કાર્યસૂચિમાં સંકલન લાવવા માટે ચીને દક્ષિણ એશિયાના દેશો સાથે ત્રીજી બહુપક્ષીય સંવાદનું આયોજન કર્યું હતું.

અન્ય પહેલ

- > 'અમેરિકન એન્ટરપ્રાઇઝ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ'ના ચાઇના ગ્લોબલ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ ટ્રેકરના જણાવ્યા મુજબ, ચીને અફઘાનિસ્તાન, બાંગ્લાદેશ, માલદીવ, પાકિસ્તાન, નેપાળ અને શ્રીલંકાની અર્થવ્યવસ્થામાં આશરે 100 અબજ ડોલરનો વેપાર કર્યો છે.
- > ચીન હવે માલદીવ, પાકિસ્તાન અને શ્રીલંકામાં સૌથી મોટું વિદેશી રોકાણકાર છે.

ભારત માટે ચિંતા

- સુરક્ષાની ચિંતા:
  - > પાકિસ્તાન અને ચીન વચ્ચે સહયોગ વધ્યો.
  - > નેપાળ અને ચીન વચ્ચે જોડાણ વધ્યું.
  - > દક્ષિણ એશિયાના દેશો દ્વારા ચીન-પાકિસ્તાન આર્થિક કોરિડોરને મંજૂરી.

દક્ષિણ એશિયામાં નેતૃત્વની ભૂમિકા

- > દક્ષિણ એશિયા ક્ષેત્રમાં ચીનની સ્થિતિ સતત વધી રહી છે અને ચીનને દક્ષિણ એશિયાના વિવિધ દેશો દ્વારા માર્ગદર્શિકા તરીકે સ્વીકારવામાં આવી રહ્યું છે.
- નાણાકીય ચિંતાઓ:
  - > પાછલા દાયકામાં, ચીને ભારતને ઘણા દક્ષિણ એશિયાના દેશોના મુખ્ય વેપારી ભાગીદાર તરીકે બદલ્યું છે.
  - > ઉદાહરણ તરીકે, વર્ષ 2008 માં, માલદીવ સાથે ભારતનો વેપાર ચીન કરતા 3.4 ગણો વધારે હતો, પરંતુ 2018 સુધીમાં માલદીવ સાથે ચીનનો કુલ વેપાર ભારત કરતા થોડો વધારે હતો.
  - > ભારતની તુલનામાં બાંગ્લાદેશ સાથે ચીનનો વેપાર હવે લગભગ બમણો થઈ ગયો છે. જોકે નેપાળ અને શ્રીલંકા સાથે ચીનનો વેપાર ભારત કરતા હજી ઓછો છે, તેમ છતાં, ક્ષણ માટે વેપારનો અંતર સાંકડો થયો છે.

આગળનો રસ્તો

- > ભારતની ચીન જેટલી આર્થિક સંભાવના નથી. તેથી, આ દેશોના વિકાસ માટે ભારત ચીનને સહકાર આપે તે જરૂરી છે, જેથી વિકાસનો લાભ સામૂહિક રીતે દક્ષિણ એશિયા સુધી પહોંચે. આ સિવાય ભારતે તે દેશોમાં રોકાણ કરવું જોઈએ જ્યાં અત્યાર સુધી ચીની હસ્તક્ષેપ ખૂબ જ ઓછો છે.
- > ચીન-પાકિસ્તાન આર્થિક કોરિડોરની વિસ્તરણ યોજનાઓની કડક નિંદા સાથે, ભારતે પડોશીઓ સાથેના સંબંધોને સુધારવા માટે તેના પરંપરાગત અને સાંસ્કૃતિક સંબંધો પર વધુ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે.

ભારત અને યુએસએ એ હિન્દ-પેસિફિક વિકાસ અને ક્વાડ સહયોગની સમીક્ષા કરી

- > વિદેશ મંત્રી એસ જયશંકર અને યુએસ વિદેશ મંત્રી એન્ટની બ્લીન્કને હિન્દ-પેસિફિક વિકાસ અને ક્વાડના સહયોગની સમીક્ષા કરી હતી. એસ જયશંકરે એક ટૂવીટમાં કહ્યું હતું કે, તેમણે મ્યાનમારની સ્થિતિ અંગે પણ વિચારોનું આદાનપ્રદાન કર્યું હતું. પીએમ મોદી અને અમેરિકાના રાષ્ટ્રપતિ જો બિડન સાથે ટેલિફોનિક વાતચીતના એક દિવસ બાદ એસ જયશંકર અને બ્લીન્કન વચ્ચે ટેલિફોનિક વાતચીત થઈ હતી.

Back to Basics : ક્વાડ ગઠબંધન

- > તેને એશિયન નાટો તરીકે જોવામાં આવે છે. તે જાપાન, યુએસ, ભારત અને ઓસ્ટ્રેલિયા વચ્ચે એક અનૌપચારિક વ્યૂહાત્મક મંચ છે. તે અર્ધનિયમિત શિખર સંમેલન ધરાવે છે. તેની શરૂઆત જાપાનના તે સમયનાં વડાપ્રધાન શ્રીઓ આબેએ 2007માં કરી હતી. સંયુક્ત લશ્કરી કવાયતો દ્વારા તે એકરૂપ હતું.

મહત્વ

- > જૂથના ચારેય સભ્ય દેશોનો ઉદ્દેશ હિન્દ-પેસિફિક ક્ષેત્રને મુક્ત અને સમાવેશી બનાવવાનો છે. આ જૂથ પ્રસાર અને આતંકવાદ જેવા સામાન્ય પડકારો સાથે સંબંધિત છે. તેના સભ્યો ઉત્તર કોરિયાના પરમાણુ અને મિસાઈલ કાર્યક્રમોને રોકવામાં સહકાર આપે છે.

ક્વાડ જરૂરિયાત

- > ભારત અને ભૂતાન જેવા તેના પડોશીઓની સરહદો પર ચીનની આક્રમક ચાલને કારણે ચીનની ચાલનો સામનો કરવા માટે ક્વાડને ફરજ પડી છે. પૂર્વ સમુદ્ર અને દક્ષિણ ચીન સમુદ્ર ક્ષેત્રમાં વેપાર અને નેવિગેશન અંગે ચિંતા વ્યક્ત કરવામાં આવી રહી છે.

ન્યૂ ડેવલપમેન્ટ બેંક(NDB) દ્વયયા ઈંડ ઓફ ઈંડ્સમાં 100 મિલિયનનું રોકાણ કરશે

- > ન્યૂ ડેવલપમેન્ટ બેંક (NDB)એ NIIF ઈંડ ઓફ ઈંડ્સ (FOF) માં 100 મિલિયન ડોલરના રોકાણની જાહેરાત કરી છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > NDB 100 મિલિયન ડોલરના રોકાણ સાથે હવે ભંડોળના NIIF ઈંડે 800 મિલિયન ડોલરની પ્રતિબદ્ધતાઓ મેળવી લીધી છે.
- > NDB ઉપરાંત એશિયન ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ઈન્વેસ્ટમેન્ટ બેંક (AIIB), ભારત સરકાર અને એશિયન ડેવલપમેન્ટ બેંક (ADB)એ પણ NIIF ઈંડ ઓફ ઈંડ્સમાં રોકાણ કર્યું છે.

- > NDB દ્વારા કરવામાં આવેલા રોકાણ એ ભારતમાં તેના દ્વારા કરવામાં આવેલા પ્રથમ ઇક્વિટી રોકાણ છે. ફંડ ઓફ ફંડમાં NDB દ્વારા કરવામાં આવેલા આ પ્રથમ રોકાણ છે.

NIF ફંડ ઓફ ફંડ્સ

- > ફંડ ઓફ ફંડની સ્થાપના વર્ષ 2018માં કરવામાં આવી હતી. ભારતમાં ધ્યાન કેન્દ્રિત કરતા સંસ્થાકીય રોકાણકારને સ્થાનિક ખાનગી ઇક્વિટી ફંડ મેનેજરોની પહોંચ આપવાનાં ઉદ્દેશ સાથે તેની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.

રાષ્ટ્રીય રોકાણ અને માળખાગત ભંડોળ (NIF)

- > તે ભારતનું પ્રથમ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર વિશિષ્ટ રોકાણ ભંડોળ છે. તેને સોવરિન વેલ્થ ફંડ પણ કહેવામાં આવે છે. આ ભંડોળ ની સ્થાપના ભારત સરકાર દ્વારા ફેબ્રુઆરી 2015માં કરવામાં આવી હતી. ગ્રીનફિલ્ડ અને બ્રાઉનફિલ્ડ બંને પ્રોજેક્ટ્સમાં માળખાગત રોકાણ દ્વારા આર્થિક અસરને મહત્તમ બનાવવા માટે તેની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.

ન્યુ ડેવલપમેન્ટ બેંક (NDB)

- > તે અગાઉ બ્રિક્સ ડેવલપમેન્ટ બેંક તરીકે ઓળખાતી હતી. NDB એ બ્રિક્સ રાષ્ટ્રો બ્રાઝિલ, રશિયા, ભારત, ચીન અને દક્ષિણ આફ્રિકા દ્વારા સ્થપિત બહુપક્ષીય વિકાસ બેંક છે. આ બેંક લોન, ગેરંટી અને ઇક્વિટી ભાગીદારી દ્વારા જાહેર અથવા ખાનગી પ્રોજેક્ટ્સને ટેકો આપે છે.

એશિયન ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ઇન્વેસ્ટમેન્ટ બેંક (AIIB)

- > આ બેંકની સ્થાપના એશિયા ક્ષેત્રમાં આર્થિક અને સામાજિક પરિણામોમાં સુધારો કરવાનાં ઉદ્દેશ સાથે કરવામાં આવી હતી. હાલમાં તેમાં 103 સભ્યો અને 21 સંભવિત સભ્યો છે. બેંકે 25 ડિસેમ્બર, 2015થી કામ શરૂ કર્યું હતું.

માલદીવ પ્રોજેક્ટ માટે એક્સીમ બેંક 400 મિલિયન ડોલર આપશે

- > રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા (RBI)એ જાહેરાત કરી છે કે એક્સપોર્ટ-આયાત બેંક ઓફ ઇન્ડિયા (EXIM બેંક) માલદીવને 400 મિલિયન અમેરિકન ડોલર પ્રદાન કરશે. આ ભંડોળ ગ્રેટર માલે કનેક્ટિવિટી પ્રોજેક્ટ માટે પ્રદાન કરશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > એક્સીમ બેંકે 12 ઓક્ટોબર, 2020ના રોજ માલદીવ સરકાર સાથે 400 મિલિયન ડોલરની લાઈન પૂરી પાડવા માટે કરાર કર્યો હતો.
- > કેડિટ ઓફ લાઈન હેઠળનો કરાર 28 જાન્યુઆરી, 2021થી લાગુ છે.

ગ્રેટર માલે કનેક્ટિવિટી પ્રોજેક્ટ (GMCP)

- > GMCP પ્રોજેક્ટ માલદીવના વર્તમાન રાષ્ટ્રપતિ ઇબ્રાહિમ મોહમ્મદ સોલિહનું ચૂંટણી વચન હતું.
- > આ પ્રોજેક્ટ ગુલીફાલુ બંદર અને થિલાફૂશી ઔદ્યોગિક વિસ્તારને 7 કિલોમીટર લાંબા પુલ સાથે જોડાશે.
- > તે માલદીવ, વિલિંજીલી, ગુલીફાલુ અને થિલાફૂશી જેવા ચાર ટાપુઓ વચ્ચે જોડાણને સુવ્યવસ્થિત કરશે.
- > તે આર્થિક પ્રવૃત્તિ ને વધારવા અને રોજગાર બનાવવામાં પણ મદદ કરશે.
- > તે માલદીવના ગ્રેટર ક્ષેત્રમાં સર્વગ્રાહી શહેરી વિકાસને પણ પ્રોત્સાહન આપશે.

ભારત અને માલદીવના સંબંધો

- > માલદીવ સાથે ભારતના સંબંધો 1966માં સ્થાપિત થયા હતા. ભારત એ દેશોમાં સામેલ છે જેણે 1965માં સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કર્યા પછી માલદીવને માન્યતા આપી હતી. બંને દેશો ભાષાકીય, ધાર્મિક, સાંસ્કૃતિક અને વ્યાપારી કડી ધરાવે છે. હાલમાં માલદીવમાં 25,000 ભારતીય નાગરિકો રહે છે. બંને દેશો સાર્કના સ્થાપક સભ્યો છે. ભારત માલદીવને તેની પડોશની પ્રથમ ' નીતિનો ભાગ પણ માને છે.

દક્ષિણ ચીન સમુદ્ર વિવાદો

- > તાજેતરમાં ચીને દક્ષિણ ચીન સમુદ્રમાં પાર્સલ ટાપુઓ નજીક તેના એક યુદ્ધ જહાજની હાજરી અંગે યુએસએને ચેતવણી આપી છે.

Back to Basics : દક્ષિણ ચીન સમુદ્ર વિવાદ વિશે

- > ચીન પાર્સલ ટાપુઓ સહિત લગભગ સમગ્ર દક્ષિણ ચીન સમુદ્ર પર દાવો કરે છે.
- > તાઈવાન, ફિલિપાઈન્સ, બ્રુનેઈ, મલેશિયા અને વિયેતનામ પણ આ ક્ષેત્રના કેટલાક ભાગો પર દાવો કરે છે. આ ક્ષેત્રમાં કુદરતી તેલ અને ગેસભંડારની અપેક્ષા છે.
- > ચીનના જણાવ્યા અનુસાર, યુએસ યુદ્ધ જહાજ મંજૂરી વિના તેના પાણીમાં ઘૂસી ગયું છે. તેથી ચીને યુ.એસ. પર તેના સાર્વભૌમત્વના ગંભીર ઉલ્લંઘન અને પ્રાદેશિક શાંતિને નુકસાન પહોંચાડવાનો આરોપ લગાવ્યો છે.
- > યુ.એસ. અનુસાર, તેના યુદ્ધ જહાજનું સ્થાન દક્ષિણ ચીન સમુદ્રમાં આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાને અનુરૂપ છે અને તે આ ક્ષેત્રમાં નેવિગેશન માર્ગનું રક્ષણ કરવામાં મદદ કરી રહ્યું છે.
- > તે દક્ષિણ ચીન સમુદ્ર પર ચીનનો સામનો કરવાના સતત પ્રયાસો સાથે સંકલનમાં છે. તાજેતરમાં જ યુએસ નેવીએ સાઉથ ચાઈના સીમાં એરક્રાફ્ટ કેરિયર મોકલ્યું છે.

દક્ષિણ ચીન સમુદ્ર

- સ્થળ: દક્ષિણ ચીન સમુદ્ર દક્ષિણ-પૂર્વ એશિયામાં સ્થિત પશ્ચિમ પેસિફિક મહાસાગરનો એક ભાગ છે. તે ચીનની દક્ષિણ અને પૂર્વમાં અને વિયેતનામની દક્ષિણમાં, ફિલિપાઈન્સની પશ્ચિમમાં અને બોર્નિયો ટાપુની ઉત્તરમાં આવેલું છે.
- તે તાઈવાન સામુદ્રધુની દ્વારા પૂર્વ ચીન સમુદ્ર સાથે અને ફિલિપાઈન્સ સમુદ્રથી લુઝન સામુદ્રધુની સાથે જોડાયેલ છે.
- સરહદી દેશો (ઉત્તરથી દક્ષિણ): ચીન, તાઈવાન, ફિલિપાઈન્સ, મલેશિયા, બ્રુનેઈ, ઈન્ડોનેશિયા, સિંગાપોર અને વિયેતનામ.
- વ્યૂહાત્મક મહત્વ: હિંદ મહાસાગર અને પેસિફિક મહાસાગર (મલક્કા સ્ટ્રેટ્સ) વચ્ચેની કડીને કારણે આ સમુદ્રનું વ્યૂહાત્મક મહત્વ ઘણું છે.
- સંયુક્ત રાષ્ટ્રની વેપાર અને વિકાસ પરની પરિષદ (UNCTAD) અનુસાર, વૈશ્વિક શિપિંગનો એક તૃતિયાંશ ભાગ તેના હેઠળ આવે છે. આ સમુદ્ર દ્વારા અબજો ડોલરનો વેપાર તેને એક મહત્વપૂર્ણ ભૂરાજકીય જળ સંસ્થા બનાવે છે.

દક્ષિણ ચીન સમુદ્રમાં વિવાદનું કારણ

- અહીં ટાપુઓ પરના દાવાઓ:
  - પાર્સલ ટાપુઓ પર ચીન, તાઈવાન અને વિયેતનામ દ્વારા દાવો કરવામાં આવે છે.
  - ચીન, તાઈવાન, વિયેતનામ, બ્રુનેઈ અને ફિલિપાઈન્સ દ્વારા મેસ્મેશ ટાપુઓ પર દાવો કરવામાં આવ્યો છે.
  - સ્કારબરો સોલનો દાવો આ ટાપુ પર ફિલિપાઈન્સ, ચીન અને તાઈવાન દ્વારા કરવામાં આવ્યો છે.
  - ચીન 2010થી (UN Convention on the Law of the Sea-UNCLOS)ના કાયદા પર સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સંમેલન હેઠળ લાવવામાં આવેલા બિનવસવાટ નાના ટાપુઓ ને કૃત્રિમ ટાપુઓમાં રૂપાંતરિત કરી રહ્યું છે.
  - ચીન કૃત્રિમ રીતે આ ટાપુઓના કદ અને માળખામાં ફેરફાર કરી રહ્યું છે. તેણે પાર્સલ અને મેસ્કેમ પર પોતાનો રનવે પણ બનાવ્યો છે.
  - ચીનના માછીમારી કાફલાઓ વાણિજ્યિક માછીમારી સાહસોને બદલે રાજ્ય વતી અર્ધલશ્કરી દળોના કામમાં રોકાયેલા છે.
  - યુ.એસ. આ કૃત્રિમ ટાપુઓના નિર્માણની ટીકા કરે છે અને તેને ચીન દ્વારા બનાવવામાં આવેલી 'મહાન દિવાલ ઓફ સ્નેત' તરીકે રજૂ કરે છે.

અન્ય મુદ્દાઓ

- દક્ષિણ ચીન સમુદ્રનો અનિશ્ચિત ભૌગોલિક અવકાશ.
- વિવાદ સમાધાન વ્યવસ્થા પર મતભેદ.
- કાયદાકીય રીતે અવ્યાખ્યાયિત આચારસંહિતા.
- દક્ષિણ ચીન સમુદ્રના દેશોના જુદા જુદા ઇતિહાસ અને દરિયામાં મોટા ભાગે નિર્જન ટાપુઓના મુદ્દા તેને વધુ જટિલ અને બહુપરિમાણીય બનાવે છે.

ભારતનું વલણ

- ભારતે સુનિશ્ચિત કર્યું છે કે તે દક્ષિણ ચીન સમુદ્ર વિવાદની કોઈ પણ બાજુ સાથે સંકળાયેલો નથી અને અહીં તેની હાજરી ચીનને નિયંત્રિત કરવા માટે નહીં, પરંતુ પોતાના આર્થિક હિતો, ખાસ કરીને ઊર્જા સુરક્ષા જરૂરિયાતોને સુરક્ષિત કરવાની છે.
- દક્ષિણ ચીન સમુદ્રમાં ચીનની વધતી ક્ષમતાએ ભારતને આ મુદ્દે તેના વલણનું પુનઃમૂલ્યાંકન કરવાની ફરજ પાડી છે.
- ભારતે એક્ટ ઈસ્ટ પોલિસીના મુખ્ય ઘટક તરીકે દક્ષિણ ચીન સમુદ્રમાં ચીનની ધમકીની વ્યૂહરચનાનો વિરોધ કરવા માટે ભારત-પેસિફિક ક્ષેત્રમાં વિવાદોનું આંતરરાષ્ટ્રીયકરણ શરૂ કર્યું છે.
- ભારત દક્ષિણ-પૂર્વ એશિયાના દેશો સાથે મજબૂત સંબંધ બનાવવા માટે તેના બૌદ્ધ વારસાનો ઉપયોગ કરી રહ્યું છે.
- ભારતે દક્ષિણ ચીન સમુદ્રમાં દરિયાઈ માર્ગની સુરક્ષા માટે વિયેતનામ સાથે પોતાનું નૌકાદળ તૈનાત કર્યું છે, જેના કારણે ચીનને તેનો વિરોધ કરવાની કોઈ તક મળી નથી.
- ભારત ક્વાડ જૂથ (ક્વાડ-ઈન્ડિયા, યુએસએ, જાપાન અને ઓસ્ટ્રેલિયા) અને ભારત-પેસિફિક ક્ષેત્રનો ભાગ છે. આ પહેલોને ચીન નિયંત્રણ વ્યૂહરચના તરીકે જોશે.

ભારત-પોલેન્ડ સંબંધો

- તાજેતરમાં પોલેન્ડે ભારતીય પ્રધાનમંત્રીને ઈયુ-ઈન્ડિયા સમિટ (મે 2021) અને G-7 ગ્રુપની બેઠક દરમિયાન પોતાના દેશની મુલાકાત લેવા આમંત્રણ આપ્યું છે.
- એ યાદ છે કે પ્રસ્તાવિત મુલાકાત દરમિયાન ભારતના પ્રધાનમંત્રી યુરોપિયન યુનિયન-ઈન્ડિયા સમિટ (મે, 2021) માં ભાગ લેવા માટે પોર્ટુગલ અને G-7 ગ્રુપની બેઠકમાં ભાગ લેવા માટે યુનાઈટેડ કિંગડમના કોર્નવોલની મુલાકાત લેશે.
- કોવિડ-19 મહામારીના કારણે સ્થગિત સીધી ફ્લાઈટ્સ ફરી શરૂ કરવા માટે પોલેન્ડ ભારત સાથે ટ્રાવેલ બબલ વ્યવસ્થાની વાટાઘાટો કરી રહ્યું છે.
- મુસાફરી બબલ વ્યવસ્થામાં સ્થાનિક રીતે કોવિડ-19 રોગચાળા સામે લડવામાં સારો દેખાવ કરતા દેશો અથવા રાજ્યોને ફરીથી જોડવાનો સમાવેશ થાય છે.
- મુસાફરીના પરપોટામાં જોગવાઈ આવા જૂથના દેશોને પારસ્પરિક વેપાર, મુસાફરી અને પર્યટનને ફરીથી ખોલવાની સુવિધા આપે છે.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- ભારત અને પોલેન્ડ વચ્ચે વર્ષ 1954માં રાજદ્વારી સંબંધો સ્થાપિત થયા હતા, ત્યારબાદ 1957ના વર્ષમાં વોરસોમાં ભારતીય દૂતાવાસ ખોલવામાં આવ્યું હતું.
- બંને દેશોની વૈચારિક ધારણાઓમાં સમાનતા છે જે સંસ્થાનવાદ, સામ્રાજ્યવાદ અને જાતિવાદના વિરોધ પર આધારિત છે.

- > કોમ્યુનિસ્ટ એરા ઓફ પોલેન્ડ (1944-1989) દરમિયાન બંને દેશો વચ્ચે નિયમિત મુલાકાતો અને રાજ્ય વેપાર સંગઠનો દ્વારા આયોજિત વેપાર અને આર્થિક વાટાઘાટોના ઉચ્ચ સ્તર સાથે દ્વિપક્ષીય સંબંધો ગાઢ અને સૌહાર્દપૂર્ણ હતા.
- > 1989ના વર્ષમાં પોલેન્ડની લોકશાહી વ્યવસ્થા પછી પણ બંને દેશો સતત બંધરહા છે.
- > હાલની સદીમાં ભારત અને પોલેન્ડ વચ્ચે સુખદ રાજકીય સંબંધોનો ઉદય જોવા મળ્યો છે, ખાસ કરીને 2004ના વર્ષમાં પોલેન્ડ યુરોપિયન યુનિયનમાં જોડાયું હતું, જ્યારે તે મધ્ય યુરોપમાં ભારતનું મુખ્ય આર્થિક ભાગીદાર બન્યું હતું.

આર્થિક અને વ્યાપારી સંબંધો

- > પોલેન્ડ મધ્ય યુરોપમાં ભારતનું સૌથી મોટું વેપારી ભાગીદાર રહ્યું છે, જે આ ક્ષેત્રમાં ભારતીય નિકાસનું સૌથી મોટું બજાર છે. છેલ્લા 10 વર્ષમાં ભારત અને પોલેન્ડ વચ્ચેના દ્વિપક્ષીય વેપારમાં લગભગ સાત ગણો વધારો જોવા મળ્યો છે.
- > ભારતીય આંકડાઓ અનુસાર, વર્ષ 2019માં ભારત અને પોલેન્ડ વચ્ચે દ્વિપક્ષીય વેપારનું એકંદર મૂલ્ય 2.36 અબજ અમેરિકન ડોલર હતું.
- > 2019માં ભારતથી પોલેન્ડમાં નિકાસ ભારતની કુલ નિકાસમાં માત્ર 0.48 ટકા હિસ્સો ધરાવે છે અને ભારતની કુલ આયાતનો માત્ર 0.15 ટકા હિસ્સો પોલેન્ડની હતો.
- > આંકડાઓ અનુસાર, દ્વિપક્ષીય વેપારમાં અગાઉના વર્ષોની તુલનામાં વર્ષ 2019માં 2.5 ટકાનો વધારો જોવા મળી રહ્યો છે.

રોકાણ

- > પોલેન્ડમાં ભારતીય રોકાણ 3 અબજ ડોલરથી વધુ છે.
- > ભારતમાં પોલિશનું કુલ રોકાણ લગભગ 672 મિલિયન અમેરિકન ડોલર છે.
- વિદેશી સીધું રોકાણ (FDI):
- > એપ્રિલ 2000થી માર્ચ 2019 વચ્ચે ભારતને પોલેન્ડમાંથી 672 મિલિયન અમેરિકન ડોલરનું સીધું વિદેશી રોકાણ (FDI) મળ્યું હતું, જે આ સમયગાળા દરમિયાન ભારતમાં કુલ વિદેશી સીધા રોકાણના 0.16 ટકા હતું.

પ્રાદેશિક સહકાર

- કૃષિ અને ખાદ્ય પ્રસંસ્કરણ ક્ષેત્રો:
- > પોલેન્ડ સંરક્ષણ/સંગ્રહ ટેકનોલોજી સહિત વિશ્વ વર્ગની ફૂડ પ્રોસેસિંગ ટેકનોલોજી ધરાવે છે, જ્યારે ભારત ઘણા ફળો, ડેરી અને કૃષિ ઉત્પાદનોના સૌથી મોટા ઉત્પાદકોમાંનું એક છે.
- > એપ્રિલ 2017માં બંને દેશો વચ્ચે ટેકનિકલ અને સંસ્થાકીય સહયોગ માટે કૃષિ ક્ષેત્ર પર સમજૂતી કરાર (એમઓયુ) પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા હતા.
- માહિતી ટેકનોલોજી (IT) ક્ષેત્ર:
- > હાલમાં પોલેન્ડમાં લગભગ 13 ભારતીય આઈટી કંપનીઓ સક્રિય છે, જે 10,000થી વધુ વ્યાવસાયિકોની નિમણૂક કરે છે અને ભારતમાંથી તેમની યુરોપિયન કામગીરી નું સંચાલન પણ કરી રહી છે.

કાપડ ક્ષેત્ર:

- > હાલમાં ટેક્સટાઈલ ક્ષેત્રમાં કુલ ભારતીય આયાતમાં પોલિશ ટેક્સટાઈલ્સ અને ગાર્મેન્ટનો હિસ્સો માત્ર 3.73 ટકા (400 મિલિયન અમેરિકન ડોલર) છે.
- > આમ, ભારતીય નિકાસકારો માટે અનુકૂળ પરિસ્થિતિઓ ઊભી કરીને આ ક્ષેત્રની નિકાસ વધારી શકાય છે.
- > હાલમાં ભારત દ્વારા પોલેન્ડમાં નિકાસ કરવામાં આવેલા લગભગ 30-40 ટકા માલની યુરોપિયન યુનિયનના અન્ય દેશોમાં ફરીથી નિકાસ કરવામાં આવે છે.

ખાણકામ/ઉર્જા ક્ષેત્ર:

- > પોલેન્ડે સ્વચ્છ કોલસા તકનીકી જ્ઞાનને અલગ કર્યું છે અને પોલિશ જાહેર ક્ષેત્રની કંપનીઓએ ભારતમાં ખાણકામ અને વીજ ક્ષેત્રોના વિકાસમાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવી છે.
- > કોલસા અને ખાણ ક્ષેત્રમાં દ્વિપક્ષીય સહયોગ વધારવા માટે ભારત અને પોલેન્ડ દ્વારા 2019માં સમજૂતી કરાર (એમઓયુ) પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા હતા.

ફાર્માસ્યુટિકલ અને કેમિકલ્સ ક્ષેત્ર:

- > પોલેન્ડની વ્યૂહાત્મક સ્થિતિ, આરોગ્ય કર્મચારીઓનો અભાવ અને છેલ્લા 5 વર્ષમાં ફાર્મા માર્કેટમાં 25 ટકા વૃદ્ધિને કારણે ભારતીય નિકાસકારો અને રોકાણકારો માટે પોલેન્ડમાં સારી તકો મળી છે.

સાંસ્કૃતિક અને શૈક્ષણિક સંબંધો:

- > પોલેન્ડમાં, આ એક મજબૂત પરંપરા છે કે તે, 'ઈડોલોજી'નો અભ્યાસ કરે છે. પોલિશ વિદ્વાનોએ 19મી સદીમાં જ સંસ્કૃત ગ્રંથોનો પોતાની ભાષામાં અનુવાદ કર્યો હતો.
- > પોલિશ મિશને વર્ષ 2019માં મહાત્મા ગાંધીની 150 વર્ષગાંઠનું આયોજન કર્યું હતું.
- > પોક્સતા પોલ્સકાએ મહાત્મા ગાંધીની 150મી જન્મજયંતિ નિમિત્તે એક સ્મારક ટપાલ ટિકિટ બહાર પાડી હતી.
- > પોલેન્ડના ગુરૂદ્વારા સાહિબમાં ગુરૂ નાનક દેવજીના 550માં પ્રકાશ પર્વ નિમિત્તે પોલેન્ડના પોલેન્ડ મિશન અને ગુરૂદ્વારા સાહિબ દ્વારા સંયુક્ત રીતે આ સમારોહનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- > પ્રથમ આંતરરાષ્ટ્રીય યોગ દિવસ 21 જૂન, 2015ના રોજ પોલેન્ડના 21 શહેરોમાં યોજવામાં આવ્યો હતો. આ કાર્યક્રમોમાં લગભગ 11000 લોકોએ ભાગ લીધો હતો.
- ભારતીય સમુદાય:
- > પોલેન્ડમાં ભારતીય સમુદાયની સંખ્યા લગભગ 10,000 છે, જેમાં વિવિધ ક્ષેત્રો (કાપડ, ઇલેક્ટ્રોનિક્સ વગેરે)ના વેપારીઓ (જેઓ કોયવાદના પતન પછી આવ્યા હતા) અને બહુરાષ્ટ્રીય અથવા ભારતીય કંપનીઓમાં કામ કરતા વ્યાવસાયિકો અને સોફ્ટવેર/આઈટી નિષ્ણાંતો અને ભારતીય વિદ્યાર્થીઓ (જેમની સંખ્યામાં સતત વધારો થઈ રહ્યો છે)નો સમાવેશ થાય છે.

આઈન્સ્ટિનિયમ

- ગયા અઠવાડિયે પ્રકૃતિ વિજ્ઞાન સંબંધિત જર્નલ નેચરમાં પ્રકાશિત થયેલા નવા અધ્યયનમાં, પ્રથમ વખત સંશોધનકારોએ આઈન્સ્ટિનિયમની કેટલીક વિશેષતાઓ ઓળખી કાઢી છે.

Back to Basics : આઈન્સ્ટિનિયમ વિશે

- 1952 માં પ્રથમ હાઈડ્રોજન બોમ્બ (પેસિફિક મહાસાગરમાં 'આઈવી માઈક' નામના થર્મોન્યુક્લિયર ઉપકરણનો વિસ્ફોટ) ના કાટમાળથી આઈન્સ્ટિનિયમ એલિમેન્ટ તત્વની શોધ થઈ હતી. તેનું નામ વિશ્વ વિખ્યાત વૈજ્ઞાનિક આઈન્સ્ટાઈનનું નામ આપવામાં આવ્યું છે.
- 'આઈવી માઈક'(Ivy Mike) નો વિસ્ફોટ એ 1 નવેમ્બર 1952 માં દક્ષિણ પેસિફિકના એનિવેટોક એટોલ(Eniwetok Atoll) પર એલુગૈલાબ નામના દૂરસ્થ ટાપુ પરના પરીક્ષણનો ભાગ હતો.

આઈન્સ્ટિનિયમના વિશિષ્ટ ગુણધર્મો

- તેનું નિર્માણ કરવું મુશ્કેલ છે અને અત્યાધિક કિરણોત્સર્ગી છે.
- આઈન્સ્ટિનિયમ તત્વનો સૌથી સામાન્ય આઈસોટોપિક આઈન્સ્ટિનિયમ-253 છે, જેનું ફક્ત 20 દિવસનું અર્ધ આયુષ્ય છે.
- આઈન્સ્ટિનિયમ-254 એ એક તત્વના વધુ સ્થિર સમસ્થાનિકોમાંનો એક છે, જેનું અર્ધ-આયુષ્ય 276 દિવસ છે.
- આ તત્વ નરી આંખથી દૃશ્યમાન નથી, તે શોધ્યા પછી પણ, નરી આંખે જોઈ શકાય તેવી યોગ્ય માત્રા ઉત્પન્ન કરવામાં નવ વર્ષ લાગ્યા.
- તેને પૂરતું નિર્માણ થવામાં નવ વર્ષ જેટલો સમય લાગ્યો જેથી તે નરી આંખે જોઈ શકાય.
- ત્યારથી, આઈન્સ્ટિનિયમ એ એક ખૂબ જ કિરણોત્સર્ગી તત્વ છે, અને બધા આઈન્સ્ટિનિયમ આઈસોટોપ્સ ખૂબ ટૂંકા અર્ધ આયુષ્ય ધરાવે છે. આને કારણે, આ તત્વ પૃથ્વી પર તેના મૂળના પ્રારંભિક સમયમાં હાજર હોવા છતાં, તે ચોક્કસપણે હાલના સમય સુધી નિશ્ચિત રૂપથી અપક્ષય થયું છે.

શુદ્ધ બળતણ હાઈડ્રોજન

- તાજેતરમાં, ઈન્ડિયન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી, દિલ્હી (IIT-D) ના સંશોધનકારો દ્વારા ઓછા ખર્ચ પર પાણીથી સ્વચ્છ બળતણ હાઈડ્રોજન ઉત્પન્ન કરવાની તકનીકનો વિકાસ કરવામાં આવ્યો છે.
- વિશ્વભરના સ્વચ્છ અને ગ્રીન ઊર્જા સ્ત્રોતોની શોધ માટેના પ્રયત્નોમાં આ એક મહત્વપૂર્ણ પગલું છે.

- અશિમભૂત ઈંધણના નવીનીકરણીય વિકલ્પ તરીકે હાઈડ્રોજન ગેસ એક વ્યવહાર્ય વિકલ્પ છે અને પ્રદૂષણ ઘટાડવા માટે ઉત્સર્જન ઘટાડવામાં મદદ કરી શકે છે.

Back to Basics : શુદ્ધ બળતણ હાઈડ્રોજન વિશે

- IIT-દિલ્હીના સંશોધનકારોએ ઔદ્યોગિક વપરાશ માટે ઓછા ખર્ચે, સ્વચ્છ હાઈડ્રોજન બળતણ ઉત્પન્ન કરવા સલ્ફર-આયોડિન (Sulphur-Iodine-SI) થર્મોકેમિકલ હાઈડ્રોજન ચક્ર (SI Cycle) તરીકે ઓળખાતી પ્રક્રિયા દ્વારા પાણીને સફળતાપૂર્વક વિભાજિત કર્યું છે.
- SI ચક્રમાં હાઈડ્રોજનને ઓક્સિજનથી અલગ કરવા માટે સામાન્ય રીતે બિન-નવીનીકરણીય સ્ત્રોતો જેવા કે કોલસો, તેલ અને કુદરતી ગેસ કરતા વધારે માત્રામાં ગરમીની જરૂર પડે છે. આ હાઈડ્રોજન ગેસનું મોટા પ્રમાણમાં ઉત્પાદન આર્થિક રીતે બિન-વ્યવહારૂ અને પર્યાવરણીય પ્રતિકૂળ બનાવે છે.
- સઘન ઊર્જા, સલ્ફર-ડાયોક્સાઈડ અને ઓક્સિજન માટે સલ્ફ્યુરિક એસિડનું રૂપાંતરણ કાટરોધક પગલા તરીકે યોગ્ય ઉત્પ્રેરક ડિઝાઈનનો વિકાસ એ મોટી સિદ્ધિ હતી.

સલ્ફર-આયોડિન ચક્ર

- સલ્ફર-આયોડિન ચક્ર (SI ચક્ર) એ ત્રણ-તબક્કાનું થર્મોકેમિકલ ચક્ર છે જેનો ઉપયોગ હાઈડ્રોજન ઉત્પન્ન કરવા માટે થાય છે. આ ચક્રમાં બધા રસાયણો રિસાયકલ થાય છે. સલ્ફર-આયોડિન ચક્રની પ્રક્રિયામાં પૂરતી ગરમીની જરૂર પડે છે.
- હાઈડ્રોજન ગેસ મેળવવાના પ્રારંભિક તબક્કામાં ગરમી ઉચ્ચ-તાપમાન એન્ડોથર્મિક રાસાયણિક પ્રતિક્રિયાઓ (High Temperature Endothermic Chemical Reactions)ના ચક્રમાં પ્રવેશે છે, અને અંતિમ તબક્કામાં નીચા-તાપમાનના એક્ઝોથર્મિક પ્રતિક્રિયા (Low-Temperature Exothermic Reaction) ચક્રમાંથી બહાર નીકળી જાય છે.

Back to Basics : ત્રણ તબક્કાનું થર્મોકેમિકલ ચક્ર

- પ્રથમ તબક્કો:**
  - સલ્ફર ડાયોક્સાઈડ (SO₂) સાથે આયોડાઈડ (I₂) ની પ્રતિક્રિયા પછી હાઈડ્રોડિક એસિડ (HI) અને સલ્ફરિક એસિડ (H₂SO₄)નું ઉત્પાદન થાય છે.
  - $I_2 + SO_2 + 2H_2O \rightarrow 2HI + H_2SO_4$
- બીજો તબક્કો:**
  - હાઈડ્રોડિક એસિડ (HI) મેળવવા માટે પાણી, SO₂ અને અવશિષ્ટ H₂SO₄ ઓક્સિજનના વિઘટન દ્વારા અપઘટનથી અલગ પડે છે.

- > $2H_2SO_4 \rightarrow 2SO_2 + 2H_2O + O_2$
- **ત્રીજો તબક્કો:**
- > હાઈડ્રોજન ગેસ (H_2) હાઈડ્રોડિક એસિડ (HI)માંથી મેળવવામાં આવે છે.
- > $2HI \rightarrow I_2 + H_2$
- > ચક્રમાં પ્રવેશ અને બહાર નીકળતા તાપ વચ્ચેનું અંતર, ઉત્પાદિત હાઈડ્રોજનના દહનની ગરમીના રૂપમાં ચક્રમાંથી બહાર નીકળી જાય છે.
- > સલ્ફર-આયોડિન ચક્રના મુખ્ય પડકારો પાણી અને આયોડિન સરપ્લસને ઘટાડવું અને ત્યાં પૃથ્થકરણ કરવાની પ્રક્રિયાઓ છે જે નિસ્ચંદન કરતા ઓછી શક્તિનો વપરાશ કરે છે.
- > પરંપરાગત રીતે, સલ્ફર-આયોડિન ચક્ર ઘણા દેશો દ્વારા ચોથી પેઢીના પરમાણુ રિએક્ટરવાળા હાઈડ્રોજનનું ઉત્પાદન કરવા માટે વિકસાવવામાં આવ્યું છે.
- **શોધનું મહત્વ:**
- > **હાઈડ્રોજન બળતણ સેલ ટેકનોલોજી બૂસ્ટ:**
- > આ શોધ દ્વારા ઓછા ખર્ચે હાઈડ્રોજનની ઉપલબ્ધતાના પરિણામે વ્યવસાયિક સિસ્ટમોના વિવિધ પ્રકારો અને હાઈડ્રોજન ફ્યુઅલ સેલ ટેકનોલોજીની અરજીમાં વધારો અને સુધારણા થશે જે ઇલેક્ટ્રિક પાવર વાહનો, બેકઅપ પાવર, ઔદ્યોગિક અને રહેણાંક ઇમારતો અને એર ટેક્સીઓ જેવા ભાવિ સાઉન્ડિંગ એપ્લિકેશનના ક્ષેત્રમાં સ્વચ્છ અને વિશ્વસનીય વૈકલ્પિક ઊર્જા સ્ત્રોતનો લાભ પ્રદાન કરશે.
- > હાઈડ્રોજન ફ્યુઅલ સેલ એ ઇલેક્ટ્રોકેમિકલ જનરેટર છે જે હાઈડ્રોજન અને ઓક્સિજનને જોડીને વીજળી ઉત્પન્ન કરે છે, ગરમી અને પાણીનો ઉપયોગ પેટા-ઉત્પાદનો તરીકે કરે છે.

ઉત્સર્જનના લક્ષ્યોને પૂર્ણ કરવા માટેના સાધન

- > તે ભારતને પેરિસ ક્લાઈમેટ કરાર અને રાષ્ટ્રીય સ્તરે નિર્ધારિત ફાળો (INDC) લક્ષ્યમાં તેની પ્રતિબદ્ધતાને પૂર્ણ કરવામાં અને ભવિષ્યમાં શૂન્ય ઉત્સર્જનનું લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરે છે તેની ખાતરી કરવામાં મદદ કરી શકે છે.

FAME ઇન્ડિયા યોજના માટે પૂરક

- > આ હાઈબ્રીડ / ઇલેક્ટ્રિક વાહન બજારના વિકાસ અને ઉત્પાદન ઇકોસિસ્ટમના સમર્થનનાં ઉદ્દેશથી શરૂ કરવામાં આવેલ FAME ઇન્ડિયા યોજનાના કાર્યક્ષમ અમલીકરણને પૂરક બનાવશે.

બળતણ તરીકે હાઈડ્રોજનના ફાયદા

- **પર્યાવરણને અનુકૂળ:**
- > ઊર્જા વાહક તરીકે હાઈડ્રોજનનો ઉપયોગ કરવાનો ફાયદો એ છે કે જ્યારે તે ઓક્સિજન સાથે જોડાય છે, ત્યારે ફક્ત પાણી અને ગરમી બાયપ્રોડક્ટ્સ છે.
- > ગ્રીનહાઉસ વાયુઓ અથવા અન્ય કણોનું ઉત્પાદન હાઈડ્રોજન બળતણ કોષોના ઉપયોગ દ્વારા થતું નથી.

- **બિન ઝેરી:**
- > હાઈડ્રોજન એ બિન-ઝેરી પદાર્થ છે જે બળતણ સ્ત્રોત માટે દુર્લભ છે. તે પર્યાવરણને અનુકૂળ છે અને માનવ સ્વાસ્થ્યને નુકસાન કરતું નથી.
- **ખુબ જ કુશળ:**
- > હાઈડ્રોજન એ એક કાર્યક્ષમ ઊર્જા સ્વરૂપ છે કારણ કે તેમાં ડીઝલ અથવા ગેસ કરતા પાઉન્ડ બળતણની ઊર્જા કાર્યક્ષમતા વધારે છે.
- **આદર્શ અવકાશયાન બળતણ:**
- > હાઈડ્રોજન ઊર્જાની કાર્યક્ષમતા અને શક્તિ તેને અવકાશયાન માટે એક આદર્શ બળતણ સ્ત્રોત બનાવે છે જે સંશોધન મિશન માટે ઝડપથી રોકેટ મોકલવામાં સક્ષમ છે.

બળતણ તરીકે હાઈડ્રોજનથી નુકસાન

- > ગેસની તુલનામાં હાઈડ્રોજનમાં ગંધનો અભાવ છે, જે કોઈપણ લિકેજને શોધવાનું લગભગ અશક્ય બનાવે છે.
- > હાઈડ્રોજન એ ખૂબ જ જ્વલનશીલ અને અસ્થિર પદાર્થ છે, જે સંભવિત જોખમ તરીકે પરિવહન અને સંગ્રહ માટે ગંભીર જોખમ છે.

HOPE: યુએઈનું મંગળ મિશન

- > સંયુક્ત આરબ અમીરાત (યુએઈ) એ મંગળની કક્ષામાં હોપ નામનું પ્રોબ મોકલ્યું છે. આ સાથે મંગળની કક્ષામાં અવકાશયાન લોન્ચ કરનાર અમેરિકા, સોવિયત સંઘ, યુરોપ અને ભારત પછી તે પાંચમો દેશ બન્યો છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > આ અવકાશયાન સાત મહિના પહેલા પૃથ્વી પરથી લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું.
- > અવકાશયાનનું ભ્રમણકક્ષામાં સફળ પ્રક્ષેપણ સાથે, યુએઈના વૈજ્ઞાનિકો હવે ગ્રહના વાતાવરણનો અભ્યાસ કરી શકે છે.
- > આ અવકાશયાનમાં ઓક્સિજન અને હાઈડ્રોજન અણુઓની અવકાશમાં થતી પ્રતિક્રિયાનો અભ્યાસ કરવા માટે ત્રણ ઉપકરણો છે.
- > હોપ અવકાશયાન મંગળની અદભૂત, ઉચ્ચ-રીઝોલ્યુશનવાળી છબીઓ પણ લેશે.

અમીરાત મંગળ મિશન

- > આ મંગળ પર યુએઈ સ્પેસ એજન્સીનું મિશન છે. આ પ્રક્રિયામાં, યુએઈએ 19 જુલાઈ 2020 ના રોજ હોપ ઓર્બિટર લોન્ચ કર્યું. ઓર્બિટર 9 ફેબ્રુઆરી, 2021 ના રોજ મંગળ પર પહોંચ્યું હતું. તે જાપાનના તનેગાશીમા સ્પેસ સેન્ટરથી લોન્ચ કરાયું હતું. આ ઓર્બિટરને મિત્સુબિશી હેવી ઇન્ડસ્ટ્રીઝ એચ-IIA લોન્ચ વાહનથી લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું.

વિકાસ

- મંગળ મિશનની ડિઝાઇન, વિકાસ અને કામગીરી મોહમ્મદ બિન રશીદ સ્પેસ સેન્ટર (MBRSC) દ્વારા સંચાલિત છે. તે યુનિવર્સિટી ઓફ કોલોરાડોમાં વાતાવરણીય અને અવકાશ ભૌતિકશાસ્ત્ર (LASP) પ્રયોગશાળાના સહયોગથી MBRSC દ્વારા વિકસાવવામાં આવ્યું હતું. આ મિશનનો વિકાસ એરિઝોના સ્ટેટ યુનિવર્સિટી (ASU)ની સહાયથી પણ થયો હતો. અંતે, અવકાશયાન કોલોરાડો યુનિવર્સિટીમાં એસેમ્બલ થયું હતું.

મિશન ઉદ્દેશ

- આ અવકાશ મિશન નીચી વાતાવરણમાં દરરોજ અને મોસમી હવામાન ચક્ર, હવામાનની ઘટનાઓ જેવી કે ધૂળના તોફાનોનો અભ્યાસ કરશે. તે મંગળના વિવિધ વિસ્તારોમાં હવામાન કેવી રીતે બદલાશે તેનો અભ્યાસ કરશે.

સુપ્રીમ કોર્ટે INS વિરાટના વિસર્જન પર સ્ટે આપ્યો

- ભારતની સુપ્રીમ કોર્ટે INS વિરાટના વિસર્જન પર રોક લગાવી દીધી છે. 30 વર્ષથી વધુ સમય સુધી ભારતીય નૌકાદળની સેવા કરનારા એરક્રાફ્ટ કેરિયર INS વિરાટને ગુજરાતના અલંગ ખાતે તોડી પાડવાનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ જહાજને ત્રણ વર્ષ પહેલા જ બહાર કરવામાં આવ્યું હતું.
- હકીકતમાં એક ફર્મે સુપ્રીમ કોર્ટમાં અરજી દાખલ કરીને INS વિરાટને દરિયાઈ સંગ્રહાલયમાં રૂપાંતરિત કરવાની મંજૂરી માંગી છે. આ માટે ફર્મે 100 કરોડ રૂપિયા ચૂકવવાનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો છે. હવે, સર્વોચ્ચ અદાલતે કેન્દ્ર સરકાર પાસે પોતાનો અભિપ્રાય માંગ્યો છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- INS વિરાટ ભારતીય નૌકાદળનું સૌથી લાંબું સેવારત જહાજ છે. તેને 1987માં ભારતીય નૌકાદળમાં સામેલ કરવામાં આવ્યું હતું. તેને તાજેતરમાં મેટલ સ્ક્રેપ કંપનીએ 38.54 કરોડ રૂપિયામાં ખરીદ્યું હતું. આ જહાજને મુંબઈના નેવલ ડોકયાર્ડથી અલંગના શિપ બ્રેકિંગ યાર્ડમાં લાવવામાં આવશે. જહાજનું સંપૂર્ણ વિઘટન કરવામાં નવથી બાર મહિનાનો સમય લાગશે.

INS વિરાટ

- આ જહાજે 1959થી 1984ની વચ્ચે HMS તરીકે બ્રિટિશ નૌકાદળની સેવા આપી હતી. નવીનીકરણ પછી, તેને ભારતીય નૌકાદળમાં શરૂ કરવામાં આવ્યું. INS વિરાટ એક સેન્ટર ફ્લાસ એરક્રાફ્ટ કેરિયર હતું. આ ઉપરાંત 2013માં INS વિક્રમાદિત્ય શરૂ થયું તે પહેલાં તે ભારતીય નૌકાદળનું મુખ્ય જહાજ હતું. હવે INS વિક્રમાદિત્ય ભારતીય નૌકાદળનું મુખ્ય જહાજ છે.

ભારતમાં વિમાન વાહકો

- હાલમાં ભારતીય નૌકાદળ વિમાનવાહક જહાજ INS વિક્રમાદિત્યનું સંચાલન કરે છે. તે રશિયા પાસેથી ખરીદવામાં આવ્યું હતું. આઈ.એસ. વિકાંત એ કોચિન શિપયાર્ડમાં બનાવવામાં આવી રહ્યું છે. INS વિશાલ સૂચિત બીજું સ્વદેશી વિમાનવાહક જહાજ છે.
- ભારત સરકારે તાજેતરમાં HMS ફ્લીન એલિઝાબેથની તર્જ પર વિમાનવાહક જહાજ ના નિર્માણ માટે યુકે સાથે સંપર્ક કર્યો હતો.

INS વિશાલ

- તે INS વિકાંત પછી બનાવવામાં આવશે. 2015માં ડિફેન્સ એક્વિઝિશન કાઉન્સિલે INS વિશાલના પ્રારંભિક નિર્માણ માટે 30 કરોડ રૂપિયાની ફાળવણી કરી હતી.

INS વિક્રમાદિત્ય

- તેણે ૧૯૮૭ માં સેવામાં પ્રવેશ કર્યો. વિમાન વાહક જહાજે સોવિયેત નૌકાદળ સાથે અને બાદમાં 1996 સુધી રશિયન નૌકાદળ સાથે સેવા આપી હતી. તે મૂળ બાકુ તરીકે બનાવવામાં આવ્યું હતું.

ગગનયાન મિશન

- તાજેતરમાં કેન્દ્રીય વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી મંત્રી દ્વારા માહિતી આપવામાં આવી છે કે, વર્ષ 2022-23માં લોન્ચ કરવામાં આવેલા બીજા માનવરહિત મિશન બાદ માનવ અવકાશયાન ગગનયાનનું પ્રક્ષેપણ કરવામાં આવશે.
- શરૂઆતમાં 10,000 કરોડ રૂપિયાના ગગનયાન મિશનના લક્ષ્ય હેઠળ વર્ષ 2022 સુધીમાં ત્રણ સભ્યોની ટીમને પાંચથી સાત દિવસ માટે અંતરિક્ષમાં મોકલવાની કલ્પના કરવામાં આવી હતી (આ વર્ષે ભારતની આઝાદીના 75 વર્ષ પૂર્ણ થશે).
- ઉલ્લેખનીય છે કે, ડિસેમ્બર 2021 સુધીમાં પ્રથમ માનવરહિત મિશનને અવકાશમાં મોકલવાની યોજના છે.
- કોવિડ-19 પ્રેરિત લોકડાઉનને કારણે આ મિશનમાં વિલંબ થયો છે.

Back to Basics : ગગનયાન મિશન વિશે

- ગગનયાન ભારતીય અંતરિક્ષ સંશોધન સંગઠન (ઈસરો)નું મિશન છે.
- આ મિશન હેઠળ ત્રણ સ્પેસ મિશનને ભ્રમણ કક્ષામાં મોકલવામાં આવશે.
- આ ત્રણ મિશનમાંથી 2 માનવરહિત હશે, જ્યારે એક માનવ મિશન હશે.
- કક્ષક મોડ્યુલ તરીકે બોલાવવામાં આવતા હ્યુમન સ્પેસ ફ્લાઈટ પ્રોગ્રામમાં એક મહિલા સહિત ત્રણ ભારતીય અવકાશયાત્રીઓ હશે.

- આ મિશન 5-7 દિવસ સુધી પૃથ્વીથી 300-400 કિમી દૂર છે. પૃથ્વીની નીચેની ભ્રમણ કક્ષામાં પૃથ્વીની ઊંચાઈએ.
- **પેલોડ:**
- માનવને લઈ જતા ક્રૂ મોડ્યુલ-અવકાશયાન.
- સર્વિસ મોડ્યુલ-બે લિક્વિડ પ્રોપેલેન્ટ એન્જિન દ્વારા સંચાલિત.
- તે કટોકટી સ્થળાંતર અને કટોકટી મિશન એબર્ટ વ્યવસ્થાથી સજ્જ હશે.
- ગગનયાનના પ્રક્ષેપણ માટે ત્રણ તબક્કાના GSLV MK-IIIનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે જે ભારે ઉપગ્રહો લોન્ચ કરવામાં સક્ષમ છે. ઉલ્લેખનીય છે કે, GSLV MK-III ને પ્રક્ષેપણ વાહન માર્ક-3 અથવા એલવીએમ 3 તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.
- **રશિયામાં તાલીમ:**
- જૂન 2019માં ઈસરોના માન્નેસ સ્પેસફલાઈટ સેન્ટર અને રશિયન સરકારની માલિકીના ગ્લાવકોસ્મોસે ભારતીય અવકાશયાત્રીઓને તાલીમ આપવા માટેકરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યા હતા, જેમાં ઉમેદવારોની પસંદગી માં રશિયાનો ટેકો, પસંદ કરેલા મુસાફરોનું તબીબી પરીક્ષણ અને અવકાશ તાલીમનો સમાવેશ થાય છે.
- અવકાશયાત્રી તરીકે પસંદ કરવામાં આવતા ઉમેદવારો સોયુઝ (soyuz) માનવ અવકાશયાનની સિસ્ટમનો વિગતવાર અભ્યાસ કરશે, તેમજ II-76MDK વિમાનમાં ટૂંકા ગાળાના વજનહીનતા મોડમાં તાલીમ લેશે.
- સોયુઝ રશિયન અવકાશયાન છે જે લોકોને સ્પેસ સ્ટેશન પર લઈ જવા અને અન્ય સામગ્રી પાછી લાવવા અને સપ્લાય કરવાનું કામ કરે છે.

- **II-76MDK** એક લશ્કરી પરિવહન વિમાન છે, જે ખાસ કરીને તાલીમાર્થી અવકાશયાત્રીઓ અને અવકાશ પ્રવાસીઓની પેરાબોલિક ફ્લાઈટ્સ માટે બનાવવામાં આવ્યું છે.
- **મહત્વ:**
- તે દેશમાં વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીનું સ્તર વધારવા અને યુવાનોને પ્રેરિત કરવામાં મદદ કરશે.
- ગગનયાન મિશનમાં વિવિધ એજન્સીઓ, પ્રયોગશાળાઓ, ઉદ્યોગો અને વિભાગોને આવરી લેવાશે.
- આ ઔદ્યોગિક વિકાસને સુધારવામાં મદદ કરશે.
- સરકારે તાજેતરમાં અંતરિક્ષ ક્ષેત્રમાં ખાનગી ભાગીદારી વધારવા માટે નવી સંસ્થા IN-SPACEની રચનાની જાહેરાત કરી છે.
- તે સામાજિક લાભો માટે તકનીકીના વિકાસમાં મદદ કરશે.
- તે આંતરરાષ્ટ્રીય સહયોગને પ્રોત્સાહન આપવામાં મદદ કરશે.
- આંતરરાષ્ટ્રીય સ્પેસ સ્ટેશન-ISS ઘણા દેશો માટે પૂરતું ન હોઈ શકે કારણ કે પ્રાદેશિક ઈકોસિસ્ટમને પણ ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે, તેથી ગગનયાન મિશન પ્રાદેશિક જરૂરિયાતો-ખોરાક, પાણી અને ઊર્જા સુરક્ષા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે.
- **ભારતમાં અન્ય આગામી પ્રોજેક્ટ્સ:**
- **ચંદ્રયાન-3 મિશન:** ભારતે નવા ચંદ્ર મિશન ચંદ્રયાન-3ની યોજના બનાવી છે જે 2021માં લોન્ચ થવાની શક્યતા છે.
- **શુક્રાયન મિશન:**
- ઈસરો શુક્રના મિશનની પણ યોજના બનાવી રહ્યાં છે, જેનું નામ કામચલાઉ ધોરણે સ્પરિયન રાખવામાં આવ્યું છે.

ભારતની ભૂગોળ

LATEST EDITION

વડાશા હારી રોહિલ અભ્યાસ

GPSC 1/2, PI, PSI/CONSTABLE, S.T.I., Dy.SO, નાયબ મામલતદાર, બિનસચિવાલય ક્લાર્ક, તલાટી, TET, TAT વગેરે વિવિધ સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓ માટે અત્યંત ઉપયોગી પુસ્તક

FREE BOOKLET

1500+ MCQ

જોડાણ વધાવણી

આજની પુસ્તકોની જેમ આ પુસ્તકમાં સ્પષ્ટ અને સરળ ભાષામાં ભૂગોળના મુખ્ય મુદ્દાઓ અને સંકેતોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તકને વાંચીને તમે ભૂગોળના મુખ્ય મુદ્દાઓ અને સંકેતોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તકને વાંચીને તમે ભૂગોળના મુખ્ય મુદ્દાઓ અને સંકેતોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

ICE INSTITUTE FOR COMPETITIVE EXAMS

NOW AVAILABLE

ગોબરધનનું એકીકૃત પોર્ટલ

- ▶ બાયોગેસ યોજનાઓ / ઉપક્રમોના અમલીકરણ અને રીઅલ ટાઈમ મોનિટરિંગ માટે તાજેતરમાં જ ગોબરધનનું એકીકૃત પોર્ટલ (Unified Portal of Gobar-dhan) શરૂ કરવામાં આવ્યું છે.

Back to Basics : ઉદ્દેશ

- ▶ તેનો ઉદ્દેશ બાયોગેસ યોજનાઓ / ઉપક્રમોના સરળ અમલ માટે અને તેના રીઅલ ટાઈમ મોનિટરિંગ માટે વિવિધ વિભાગો / મંત્રાલયો સાથે ગાઢ સમન્વય સુનિશ્ચિત કરે છે.

સમન્વય

- ▶ સ્વચ્છ ભારત મિશન ગ્રામીણ (SBMG) હેઠળ પીવાના પાણી અને સ્વચ્છતા વિભાગ દ્વારા નવા સંકલિત અભિગમ મુજબ પોર્ટલનું સંકલન કરવામાં આવશે.

લાભ

- આર્થિક:
  - ▶ આ પોર્ટલ વિવિધ બાયોગેસ પ્રોજેક્ટ્સ / મોડેલો અને પહેલ માટેના વ્યાપક અભિગમ દ્વારા ગ્રામીણ અર્થતંત્રને મજબૂત બનાવશે.
- ODF પ્લસ લક્ષ્ય:
  - ▶ SBMGના તબક્કા 2 માં ઉલ્લેખિત ODF પ્લસ લક્ષ્ય (ગામોમાં સોલિડ વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ, બાયોડિગ્રેડેબલ અને નોન-બાયોડિગ્રેડેબલ કચરાનો સંગ્રહ અને પરિવહન) મોટે ભાગે ગોબર-ધન યોજનાની કામગીરી પર નિર્ભર રહેશે.
  - ▶ અન્ય યોજનાઓ સાથે સંકલન: આ પોર્ટલ ભાવિ કોમ્પ્રેસ બાયોગેસ (CBG) ઉત્પાદન પ્લાન્ટ સ્થાપવા અને મોટર વાહનોમાં બળતણ તરીકે બાયોફ્યુઅલના ઉપયોગ માટે બજાર જોડાણ સુનિશ્ચિત કરવા માટેની પહેલ સતત (Sustainable Alternative towards Affordable Transportation- SATAT) ના ઉદ્દેશો પ્રાપ્ત કરવામાં મદદ કરશે.
  - ▶ વધુ સાઈં પર્યાવરણ અને જાહેર આરોગ્ય: ગ્રામીણ ભારતમાં, બાયો-વેસ્ટનો વિશાળ જથ્થો ઉત્પન્ન થાય છે જેનો ઉપયોગ પર્યાવરણ અને જાહેર આરોગ્યને વધુ સારી રીતે સંચાલિત કરવા માટે કરી શકાય છે.
  - ▶ રોજગાર ઉત્પન્ન અને બચત: બાયો-વેસ્ટ પ્રોસેસિંગ દ્વારા રોજગાર અને ઘરેલું બચતની તકો ઉભી કરી શકાય છે.

ગોબર-ધન યોજના

- ▶ જલ શક્તિ મંત્રાલય દ્વારા ગોબર-ધન (Galvanizing Organic Bio-Agro Resources Dhan - GOBAR-DHAN) યોજના શરૂ કરવામાં આવી છે.

અમલીકરણ:

- ▶ આ યોજના સ્વચ્છ ભારત મિશન (ગ્રામીણ)ના ભાગ રૂપે લાગુ કરવામાં આવી રહી છે.

ભાગ:

- ▶ સ્વચ્છ ભારત મિશન (ગ્રામીણ) ગામોને સ્વચ્છ બનાવવા માટે બે મુખ્ય ઘટકોનો સમાવેશ કરે છે—બુલ્લામાં શૌચ મુક્ત (ODF) ગામડાઓ અને ગામડાઓમાં નક્કર અને પ્રવાહી કચરાનું સંચાલન કરવું.

ઉદ્દેશ:

- ▶ આ યોજનાનો ઉદ્દેશ ગામડાઓને સ્વચ્છ રાખવા, ગ્રામીણ ઘરોની આવક વધારવાનો અને પશુઓ દ્વારા પેદા થતા કચરામાંથી ઊર્જા ઉત્પન્ન કરવાનો છે.
- ▶ આ ઉપરાંત ગામ સ્તરે આજીવિકાની નવી તકો ઊભી કરવી અને ખેડુતો અને અન્ય ગ્રામજનોની આવક વધારવી.

પૂર્વી લદાખના પુગા ગામે ભારતનો પ્રથમ ભૂતાપીય વીજળી પ્રોજેક્ટ સ્થાપવામાં આવશે

- ▶ પૂર્વી લદાખના પુગા ગામમાં ભારતનો પ્રથમ ભૂતાપીય વિદ્યુત પ્રોજેક્ટ સ્થાપિત કરવામાં આવશે. પુગાને વૈજ્ઞાનિકો દ્વારા દેશમાં ભૂતાપીય ઊર્જાના ડોટસ્પોટ તરીકે ઓળખ કરવામાં આવી છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- ▶ પાયલોટ પ્રોજેક્ટના પ્રથમ તબક્કામાં, એક મેગાવોટ (MW) વીજ ઉત્પાદન ક્ષમતા ઉત્પન્ન કરવામાં આવશે. પ્રથમ તબક્કાની સ્થાપના અને અમલીકરણ માટે ત્રિપક્ષીય મેમોરેન્ડમ ઓફ અન્ડરસ્ટેન્ડિંગ (MOU) પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા છે.
- ▶ ભારતનો પહેલો ભૂતાપીય ઊર્જા પ્રોજેક્ટ, જે જિઓથર્મલ ફિલ્ડ ડેવલપમેન્ટ પ્રોજેક્ટ તરીકે ઓળખાય છે, તેનું નિર્માણ 2022ના અંત સુધીમાં કરવાની યોજના છે. ONGC એનર્જી, LAHDC, લેહ અને લદાખના વીજળી વિભાગ વચ્ચે ત્રિપક્ષીય MOU પર હસ્તાક્ષર થયા છે.
- ▶ પ્રથમ તબક્કામાં, ONGC-OEC દ્વારા અમલમાં મુકાયેલ પાયલોટ પ્રોજેક્ટ 500 મીટરની ઊંડાઈમાં અન્વેષણ કરશે અને તે 10 પાડોશી ગામોને 24 કલાક મફત વીજળી આપશે જે વીજ પુરવઠા માટે ઉત્તરીય ગ્રીડ સાથે જોડાયેલા નથી.
- ▶ બીજા તબક્કામાં મહત્તમ સંખ્યાના કુવાઓ ખોદીને અને લદાખમાં ઉચ્ચ-ક્ષમતાવાળા ડેમો પ્લાન્ટની સ્થાપના દ્વારા ભૂતાપીય જળાશયોના ઊંડા અને પાશ્વની શોધખોળ માટે દરખાસ્ત કરવામાં આવી છે. બીજો તબક્કો પ્રોજેક્ટનો સંશોધન અને વિકાસ તબક્કો હશે.

- ▶ ત્રીજા તબક્કામાં, સંયુક્ત સાહસો અને વ્યાપારી પ્રોજેક્ટ્સને પ્રોત્સાહન આપવાની યોજના છે. પુગા એક એવી જગ્યા છે કે જેમાં ભૂતાપીય ઊર્જા ક્ષમતા 100 મેગાવોટથી વધુ છે.

આસામ ચાહ બગીચા ધન પુરસ્કાર મેળા યોજના

- ▶ તાજેતરમાં, આસામના ગુવાહાટીમાં ચાહ બગીચા ધન પુરસ્કાર મેળા યોજનાનો ત્રીજો તબક્કો યોજાયો હતો.

Back to Basics : યોજના વિશે

- ▶ ચાહ બગીચા ધન પુરસ્કાર મેળા યોજનાની શરૂઆત વર્ષ 2017-18માં આસામ સરકાર દ્વારા કરવામાં આવી હતી.
- ▶ તેનો ઉદ્દેશ યાના બગીચાના વિસ્તારોમાં લોકોને બેંક ખાતા ખોલવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવાનો છે.
- ▶ યોજના અંતર્ગત યા સમુદાયના કામદારોને તેમના ખાતામાં 2500 રૂપિયા આપવામાં આવશે.

પાત્રતા:

- ▶ આસામના રહેવાસી અને યાના બગીચામાં કામ કરતા લોકો.

BPL શ્રેણી અંતર્ગત આવતી મહિલાઓ

- ▶ **ભારતમાં યા ઉત્પાદન:**
- ▶ યા બોર્ડ ઈન્ડિયાના જણાવ્યા મુજબ વૈશ્વિક યાની નિકાસમાં ભારતનો હિસ્સો 14% છે અને દેશમાં ઉત્પાદિત કુલ યામાં થી 20% જેટલી નિકાસ થાય છે.

ભારતમાં યા ઉદ્યોગ:

- ▶ ભારત વિશ્વમાં યાનો સૌથી મોટો ગ્રાહક દેશ છે.
- ▶ ભારત વિશ્વમાં યાનો બીજા ક્રમનો મોટા ઉત્પાદક છે.
- ▶ ભારત વિશ્વનો ચોથો મોટો નિકાસ કરનાર દેશ છે.

ભારતમાં યા ઉગાડતા સ્થળો

- ▶ ભારતમાં યા વાવણી અને ખેતી આસામ, દાર્જિલિંગ, દક્ષિણ ભારતની નીલગિરી હિલ્સ અને હિમાલયની તળેટીમાં થાય છે.

યાના ઉત્પાદન માટે જરૂરી શરતો

આબોહવા:

- ▶ યા એક ઉષ્ણકટિબંધીય અને ઉપ-ઉષ્ણકટિબંધીય આબોહવાનો છોડ છે, તથા તે ઉષ્ણ અને આદ્ર આબોહવામાં સારી રીતે વૃદ્ધિ કરે છે.
- ▶ તાપમાન: 20°-30° સે
- ▶ વરસાદ: 150-300 સે.મી. વાર્ષિક વરસાદ.
- ▶ માટી: એસિડિક માટીનો એક નાનો જથ્થો, ધરતીની પેટા-જમીન સહિત, જેમાં પાણી મુક્તપણે છૂટું થાય છે.

મિશન ઇનોવેશન 2.0

- ▶ તાજેતરમાં, કેન્દ્રીય વિજ્ઞાન અને તકનીકી પ્રધાન દ્વારા મિશન ઇનોવેશનનો બીજો તબક્કો શરૂ થયો છે.

- ▶ ભારતે મિશન ઇનોવેશનની સ્ટીઅરિંગ કમિટીમાં નેતૃત્વની ભૂમિકા નિભાવી હતી. તે વિશ્લેષણ અને સંયુક્ત સંશોધન અને વ્યવસાય અને રોકાણકાર પેટા જૂથોનો સભ્ય છે.

Back to Basics : મિશન ઇનોવેશન

ગઠન:

- ▶ મિશન ઇનોવેશનની જાહેરાત 30 નવેમ્બર, 2015ના રોજ પેરિસ આબોહવા કરાર સિવાય સિડલાઈન હવામાન પરિવર્તન સાથેના વ્યવહાર માટે કરવામાં આવી હતી.

સભ્યપદ:

- ▶ 24 દેશો અને યુરોપિયન યુનિયનના વૈશ્વિક સ્વચ્છ ઊર્જા નવીનીકરણને વેગ આપવા તે વૈશ્વિક પહેલ છે.

સિદ્ધાંત:

- ▶ તમામ સભ્યો દ્વારા પાંચ વર્ષમાં પસંદગીના અગ્રતા ક્ષેત્રોમાં તેમના શુદ્ધ ઊર્જા નવીન રોકાણોને બમણી કરવાની પ્રતિબદ્ધતા વ્યક્ત કરવામાં આવી છે.

- ▶ દરેક સભ્ય તેની પોતાની સંશોધન અને વિકાસની પ્રાથમિકતાઓ અને તેમની પ્રાથમિકતાઓ, નીતિઓ, કાર્યવાહી અને કાયદાઓ અનુસાર સ્વતંત્ર રીતે તેમના ભંડોળનો સૌથી યોગ્ય ઉપયોગ નિર્ધારિત કરવા અને તેમના માટેના ડબલ લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવા માટેના તેમના યોગ્ય માર્ગની વ્યાખ્યા આપે છે.

- ▶ MI સભ્યો ઘણા કેસોમાં તેમના સમગ્ર ઊર્જા નવીનતા બજેટના કેટલાક ભાગોને તેમના શ્રેણીમાં પૂર્ણ કરવાનું પસંદ કરે છે.

ઉદ્દેશ:

- ▶ જાહેર ક્ષેત્રના રોકાણને સંતોષકારક સ્તરે વધારવું.
- ▶ ખાનગી ક્ષેત્રનું એન્ગેજમેન્ટ અને રોકાણ વધારવું.
- ▶ આંતરરાષ્ટ્રીય સહયોગ વધારવા.
- ▶ નવીનતાની પરિવર્તનશીલ સંભાવના વિશે જાગૃતિ લાવવી.

ઇનોવેશનમાં પડકારો:

- ▶ ઇનોવેશન માટેના પડકારો એ મિશન ઇનોવેશનનો મુખ્ય ભાગ છે, જેનો ઉદ્દેશ્ય ટેકનોલોજીમાં સંશોધન, વિકાસ અને પ્રદર્શનનો લાભ છે જે આખરે ગ્રીનહાઉસ ગેસ ઉત્સર્જન ઘટાડવામાં મદદ કરશે, ઊર્જા સલામતી વધારશે અને સ્વચ્છ આર્થિક વૃદ્ધિ માટે નવી તકો ઊભી કરશે.

મિશન ઇનોવેશનના 8 પડકારો:

- ▶ IC1 - સ્માર્ટ ગ્રીડ, IC2-વીજળી દ્વારા ગ્રિડની પહોંચ, IC3- કાર્બન કેપ્ચર, IC4-સતત જૈવ બળતણ, IC5-કન્વર્ટિંગ સનલાઈટ, IC6-સ્વચ્છ ઊર્જા સામગ્રી, IC7-નફાકારક ફૂલિંગ અને હીટિંગ સાથે ભવન, IC8-નવીનીકરણીય અને સ્વચ્છ હાઈડ્રોજન.

- ▶ પ્રથમ તબક્કો બતાવે છે કે નવીનતાના પડકારો હેઠળ કરવામાં આવેલ કાર્ય પ્રમાણમાં ટૂંકા ગાળામાં પૂર્ણ થયું હતું, જે ICના ઉદ્દેશો માટે સભ્યોના નેતૃત્વ અને સ્વૈચ્છિક પ્રયાસો પર આધારીત હતું.

- ▶ આ સંસાધનોએ અદ્યતન તકનીકોની ઉપલબ્ધતાને નાટકીય રૂપે વેગ આપ્યો છે જે ભવિષ્યની સ્વચ્છ, સસ્તી અને વિશ્વસનીય ઊર્જાની વ્યાખ્યા કરશે.

મિશન ઇનોવેશન 2.0

- નવીનતાને વેગ આપવાના સામાન્ય લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવા માટે બધા સભ્યોએ બીજા તબક્કા (2.0) વિકસાવવા સંમતિ આપી છે, આ તબક્કામાં શામેલ છે:
  - > વૈશ્વિક સ્વચ્છ ઊર્જા નવીનતા ઈકોસિસ્ટમને મજબૂત બનાવવા અને શિક્ષણને વેગ આપવા માટે વર્તમાન પ્રવૃત્તિઓ પર અદ્યતન નવીનતા પ્લેટફોર્મ બનાવવું.
  - > નવા જાહેર-ખાનગી નવીનીકરણ જોડાણો-આ મિશન સ્વૈચ્છિક પ્રતિબદ્ધતાઓ દ્વારા સપોર્ટેડ મહત્વાકાંક્ષી અને પ્રેરણાદાયી લક્ષ્યોની આસપાસ બાંધવામાં આવ્યા છે, જે સ્વચ્છ ઊર્જા સોલ્યુશન ખર્ચ, સ્કેલ, પ્રાપ્યતા અને વધુ દ્વારા સરળ બનાવવામાં આવી શકે છે.

મિશન સાથે ભારતીય પહેલ

- ક્લીન એનર્જી ઇન્ટરનેશનલ ઇન્ક્યુબેશન સેન્ટર:
  - > બાયોટેકનોલોજી વિભાગ દ્વારા સાર્વજનિક-ખાનગી ભાગીદારી મોડેલ હેઠળ સ્થાપિત, સ્વચ્છ એનર્જી ઇન્ટરનેશનલ ઇન્ક્યુબેશન સેન્ટર, સ્ટાર્ટ-અપ ઇનોવેશન ઈકોસિસ્ટમને ટેકો આપવામાં મહત્વની ભૂમિકા નિભાવી છે.
- સૌર ક્ષમતામાં વધારો:
  - > ભારતે તેની બિન-અશ્મિભૂત ઈંધણ આધારિત વીજ ઉત્પાદન 134 GW સુધી વધારીને સૌર ઇન્સ્ટોલ ક્ષમતામાં 13 ગણો વધારો કર્યો છે, જે કુલ વીજ ઉત્પાદનના લગભગ 35% છે.
  - > રાષ્ટ્રીય સોલર મિશન (હવામાન પરિવર્તન પર રાષ્ટ્રીય ક્રિયા યોજનાનો એક ભાગ) દ્વારા ભારતને તેની સૌર ક્ષમતા વધારવામાં મદદ કરવામાં આવી છે.
  - > વર્ષ 2030 સુધીમાં નવીનીકરણીય ઊર્જા ક્ષેત્રમાં 450 ગીગાવોટ વીજળી ઉત્પન્ન કરવાનું મહત્વાકાંક્ષી લક્ષ્ય હાંસલ કરવાનું ભારતનું લક્ષ્ય છે.
- બાયોફ્યુઅલ:
  - > ભારત પેટ્રોલ અને ડીઝલમાં બાયોફ્યુઅલ મિશ્રણનું પ્રમાણ વધારવાનું કામ કરી રહ્યું છે.
  - > ઇથેનોલ સંમિશ્રણ કાર્યક્રમ: આ પ્રોગ્રામનો ઉદ્દેશ્ય એ છે કે પેટ્રોલમાં ઈથેનોલ ભળીને બાયોફ્યુઅલ કેટેગરીમાં મુકવું અને બાયોફ્યુઅલ આયાત કાપીને લાખો ડોલરની બચત કરવી.
  - > નેશનલ બાયોફ્યુઅલ નીતિ, 2018 નો હેતુ વર્ષ 2030 સુધીમાં પેટ્રોલમાં 20% અને ડીઝલમાં 5% સુધી ઈથેનોલ મિશ્રિત કરવાનું છે.
  - > ભારતના બાયોટેકનોલોજી વિભાગ દ્વારા સપોર્ટેડ બાયોફ્યુઅલમાં શ્રેષ્ઠતાના પાંચ કેન્દ્રો બાયોફ્યુઅલ, બાયો હાઈડ્રોજન અને બાયો જેટ જેવા અદ્યતન બાયોફ્યુઅલ પર સંશોધન કરી રહ્યા છે.
- ઉજ્જવલા યોજના:
  - > સ્વચ્છ ઈંધણથી રસોઈ બનાવવાની આ વિશ્વની સૌથી મોટી યોજના છે, જે વર્ષ 2016માં શરૂ કરવામાં આવી હતી. પેટ્રોલિયમ અને કુદરતી ગેસ મંત્રાલય તેની ઓઈલ માર્કેટિંગ કંપનીઓ દ્વારા તેનું સંચાલન કરે છે.

- > શરૂઆતમાં ઉજ્જવલા યોજના દ્વારા 31 માર્ચ 2019 સુધીમાં ગરીબી રેખા નીચે 5 કરોડ પરિવારોને મફત LPG જોડાણો આપવાનું લક્ષ્ય હતું. આ લક્ષ્ય પ્રાપ્ત થયું છે.
- > ભારતે અત્યાર સુધીમાં લગભગ 150 મિલિયન જોડાણો જારી કર્યા છે.
- ટકાઉ ભાવિ માટે ઉત્સર્જન માળખું:
  - > ભાગીદારી રૂપે, ભારત અને સ્વીડને ટકાઉ ભવિષ્ય માટે અવરોધિત ઉત્સર્જન ફેમવર્ક માળખું વિકસાવ્યું છે.
  - > આ ભાગીદારી હેઠળ, વર્ષ 2030 સુધીમાં આઈ કંપનીઓના CO2 ઉત્સર્જનને લગભગ 100 મિલિયન ટન ઘટાડવાની પસંદગી કરવામાં આવી છે.

કેન્દ્ર સરકારે '10,000 ખેડૂત ઉત્પાદન સંગઠન અને સંવર્ધન' યોજના લોન્ચ કરી

- > ભારત સરકારે કેન્દ્રીય ક્ષેત્રની નવી યોજના '10,000 ખેડૂત ઉત્પાદન સંગઠન અને સંવર્ધન' (Formation and Promotion of 10,000 Farmer Produce Organizations-FPOs) લોન્ચ કરી છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > આ યોજના સ્પષ્ટ વ્યૂહરચના સાથે લોન્ચ કરવામાં આવી છે અને ભારતભરના 10,000 નવા FPOના નિર્માણ અને પ્રોત્સાહન માટે પ્રતિબદ્ધ સંસાધનો છે.
- > FPO બનાવવા માટે 6,865 કરોડ ફાળવવામાં આવ્યા છે.

આ યોજના રજૂ કરવાનું કારણ

- > આ યોજના એટલા માટે શરૂ કરવામાં આવી છે કારણ કે કૃષિ ક્ષેત્ર આર્થિક વિકાસ અને રાષ્ટ્ર નિર્માણમાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે.
- > તદ્દઉપરાંત, ભારત વર્ષ 2022 સુધીમાં તેની કૃષિ નિકાસ બમણી કરવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યું છે.
- > પરંતુ, ભારતમાં 86 ટકાથી વધુ ખેડૂતો નાના અને સીમાંત છે. તેમને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે વધુ સારી ટેકનોલોજી, ધિરાણ વગેરે જરૂરી છે. આ તેમને વધુ સારી ગુણવત્તાનો માલ ઉત્પન્ન કરવામાં મદદ કરશે.
- > આમ, જો નાના, સીમાંત અને જમીન વિહીન ખેડૂતોને FPOમાં સામેલ કરવામાં આવે તો તે ખેડૂતોની આર્થિક તાકાત વધારવામાં અને બજાર સાથે જોડાવામાં મદદ કરશે. આ બદલામાં તેમની આવક વધારવામાં પણ મદદ કરશે.

FPO યોજના

- > તે ભારત સરકાર દ્વારા ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવે છે તે કેન્દ્રીય ક્ષેત્રની યોજના છે.
- > FPOને ઉત્પાદન જૂથોમાં વિકસાવવામાં આવશે.
- > FPOમાં કૃષિ અને કૃષિ ઉત્પાદનો ઉગાડવામાં આવશે.
- > તે સભ્યો માટે બજારની પહોંચમાં પણ સુધારો કરશે.

- > આ ઉપરાંત કુશળતાને પ્રોત્સાહન આપવા માટે 'વન ડિસ્ટ્રિક્ટ વન પ્રોડક્ટ' ફ્લેસ્ટર બનાવવામાં આવશે.
- > આ યોજના હેઠળ અમલીકરણ એજન્સીઓની મદદથી FPOનું ગઠન અને પ્રોત્સાહન આપવામાં આવશે.

અમલીકરણ એજન્સીઓ

- > હાલમાં નવ અમલીકરણ એજન્સીઓ છે.
- > નાના ખેડૂતો એગ્રી-બિઝનેસ એસોસિએશન (SFAC)
- > નેશનલ બેંક ફોર એગ્રિકલ્ચર અને રૂરલ ડેવલપમેન્ટ (NABARD)
- > રાષ્ટ્રીય સહકારી વિકાસ નિગમ (NCDC)
- > પૂર્વોત્તર પ્રાદેશિક કૃષિ માર્કેટિંગ કોર્પોરેશન લિમિટેડ (NERAMAC)
- > નાના ખેડૂતો એગ્રી-બિઝનેસ એસોસિએશન-હરિયાણા (SFACH),
- > નેશનલ એગ્રીકલ કો-ઓપરેટિવ માર્કેટિંગ ફેડરેશન ઓફ ઈન્ડિયા (NAFED),
- > વોટરશેડ વિકાસ વિભાગ- કર્ણાટક (WDD)
- > તમિલનાડુ - નાના ખેડૂતો કૃષિ વ્યવસાય કન્સોર્ટિયમ (TN-SFAC)
- > Foundation for Development of Rural Value Chains (FDRVC)-ગ્રામીણ વિકાસ મંત્રાલય (MoRD).
- > આ અમલીકરણ એજન્સીઓ દરેક FPOને એકત્રિત કરવા, નોંધણી કરવા અને ટેકો આપવા માટે ફ્લેસ્ટર આધારિત વ્યવસાયિક સંસ્થાઓ (CBBO)ને જોડાશે. આ અંતર્ગત 5 વર્ષના સમયગાળા માટે સહાય આપવામાં આવશે.

કિંમતનું નિર્ધારણ

- > ખુલ્લા બજારની પરિસ્થિતિમાં સ્થાનિક સ્ટીલની કિંમત બજારની માંગ અને પુરવઠા દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે. તે કાચા માલના ભાવોના વલણ પર પણ આધાર રાખે છે. સ્ટીલનો ભાવ વૈશ્વિક સ્ટીલ વેપારની સ્થિતિથી પણ પ્રભાવિત છે.

PLI યોજના

- > પ્રોડક્શન લિંક પ્રોત્સાહન યોજના સ્થાનિક એકમોમાં ઉત્પાદિત ઉત્પાદનોના વધારાના વેચાણને પ્રોત્સાહન આપવાના ઉદ્દેશ સાથે શરૂ કરવામાં આવી હતી. આ યોજના વિદેશી કંપનીઓને ભારતમાં એકમો સ્થાપવા માટે પણ આમંત્રણ આપે છે. આ યોજના સ્થાનિક એકમોની સ્થાપના અને ઉત્પાદન એકમોના વિસ્તરણ માટે પ્રોત્સાહન પ્રદાન કરે છે.

PLI યોજનાનો લાભ

- > આ યોજના હેઠળના ક્ષેત્રોનું કવરેજ ભારતીય ઉત્પાદકોને વૈશ્વિક સ્તરે સ્પર્ધાત્મક બનાવે છે. આ યોજના કાર્યક્ષમતા પણ સુનિશ્ચિત કરે છે. આ યોજના ભારતને વૈશ્વિક પુરવઠા શુભલાનો ભાગ બનાવવા માટે ના ઉદ્દેશ સાથે નિકાસને મજબૂત કરવાનો પ્રયાસ કરે છે.

સ્પેશિલિટી સ્ટીલ

- > તેને એલોય સ્ટીલ પણ કહેવામાં આવે છે. તે વધારાની મિશ્ર ધાતુ સામગ્રીથી બનેલા છે જે અંતિમ ઉત્પાદનના વિશેષ ગુણધર્મોમાં પરિણત થાય છે.

કેન્દ્રીય યોજના હેઠળ 'સ્પેશિલિટી સ્ટીલ'નો સમાવેશ

- > કેન્દ્રીય સ્ટીલ પ્રધાન ધર્મેન્દ્ર પ્રધાને સંસદમાં લેખિત જવાબમાં જણાવ્યું હતું કે, સરકારે ઉત્પાદન સાથે જોડાયેલા પ્રોત્સાહન (PLI) યોજના હેઠળ 'સ્પેશિલિટી સ્ટીલ'ને સામેલ કરવાની મંજૂરી આપી દીધી છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > 5 વર્ષ માટે 5322 કરોડ રૂપિયાના નાણાકીય ખર્ચને પણ મંજૂરી આપવામાં આવી છે.
- > દેશની સરહદમાં 'સ્પેશિલિટી સ્ટીલ'ના નિર્માણને પ્રોત્સાહન આપવા માટે સરકાર દ્વારા આ પગલું લેવામાં આવ્યું છે.
- > મૂડી રોકાણને આકર્ષીને, ટેકનોલોજી અપગ્રેડેશનને પ્રોત્સાહન આપવા અને સ્ટીલ ક્ષેત્રમાં રોજગારીનું સર્જન કરીને ઉત્પાદનને પ્રોત્સાહન આપી શકાય છે.
- > સરકારના આ પગલાથી દેશને સ્થાનિક માંગમાં આત્મનિર્ભર બનાવીને ભારતમાં 'સ્પેશિલિટી સ્ટીલ'ની ઉપલબ્ધતા સુધારવામાં મદદ મળશે.

'જલાભિષેકમ' જળસંચય અભિયાન

- > કેન્દ્રીય સંરક્ષણ પ્રધાન રાજનાથ સિંહે 11 ફેબ્રુઆરી, 2021ના રોજ નવી દિલ્હીથી 'જલાભિષેકમ જળસંચય અભિયાન' અંતર્ગત 57,000 જળ સંરચનાઓનું ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > આ જળ સંરચનાઓનું નિર્માણ મધ્યપ્રદેશમાં કરવામાં આવ્યું હતું.
- > મધ્યપ્રદેશમાં મુખ્યમંત્રી શિવરાજસિંહ ચૌહાણ દ્વારા જનભાગીદારીથી જળસંચયનું કામ કરવામાં આવી રહ્યું છે.
- > આ સંરક્ષણ કાર્ય જળ સંરક્ષણ અને આત્મનિર્ભર મધ્યપ્રદેશના નિર્માણના લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવામાં મદદ કરશે.
- > સંરક્ષણ મંત્રીએ જણાવ્યું હતું કે, 'જલાભિષેકમ' અભિયાન 'દરેક ખેતર માટે પાણી અને દરેક હાથ માટે કામ'નો હેતુ પૂર્ણ કરી રહ્યું છે. આ અભિયાન ગામડાઓની સુધારણામાં મદદ કરશે.
- > જળવાયુ પરિવર્તનને ધ્યાનમાં રાખીને આ અભિયાન મહત્વપૂર્ણ બની ગયું છે.
- > કોવિડ યુગ દરમિયાન 57,000થી વધુ જળ સંરચનાઓ બનાવવામાં આવી હતી.

રાષ્ટ્રીય ગ્રામીણ રોજગાર બાંધકામ અધિનિયમ, 2005

- > તે એક ભારતીય શ્રમ કાયદો અને સામાજિક સુરક્ષા પગલું છે. આ કાયદો 'કામ કરવાનો અધિકાર'ની બાંધકામ ના ઉદ્દેશ સાથે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. આ કાયદો 2005માં તે સમયે ના વડાપ્રધાન ડા. મનમોહન સિંહે પસાર કર્યો હતો. આ કાયદો ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં આજીવિકા સુરક્ષા વધારવાનો પ્રયાસ કરે છે. તે નાણાકીય વર્ષમાં ઓછામાં ઓછા 100 દિવસની વેતન રોજગારી પૂરી પાડે છે.

કાયદાનું મહત્વ

- > આ કાયદો આર્થિક સુરક્ષા પ્રદાન કરે છે અને ગ્રામીણ સંપત્તિનું નિર્માણ કરે છે. તે પર્યાવરણની સુરક્ષા અને ગ્રામીણ મહિલાઓને સશક્ત બનાવવામાં પણ મદદ કરે છે. આ કાયદો 100 દિવસ કામની બાંધકામ આપે છે, જે ગ્રામીણ-શહેરી સ્થળાંતરને ઘટાડે છે. તેમાં પારદર્શિતા અને જવાબદારી સુનિશ્ચિત કરવા માટે ભંડોળની પેટર્ન, ટ્રેબરેખ અને અન્ય પગલાંનો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

વિજ્ઞાન જ્યોતિ કાર્યક્રમ

- > વિજ્ઞાન જ્યોતિ કાર્યક્રમના બીજા તબક્કાની શરૂઆત 11 ફેબ્રુઆરી, 2021ના રોજ કરવામાં આવી હતી. આ કાર્યક્રમની શરૂઆત આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ અને વિજ્ઞાનમાં છોકરીઓના દિવસ નિમિત્તે કરવામાં આવી હતી.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > છોકરીઓને વિજ્ઞાનમાં રસ લેવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવા માટે વિજ્ઞાન જ્યોતિ કાર્યક્રમ શરૂ કરવામાં આવ્યો છે.
- > તે તેમને STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics)માં કારકિર્દી બનાવવા માટે પણ પ્રોત્સાહિત કરશે.
- > આ કાર્યક્રમ દેશના વધુ 50 જિલ્લાઓમાં પણ લાગુ કરવામાં આવશે.
- > તે છેલ્લા એક વર્ષના ઉપદેશોમાં સુધારો કરશે અને મહિલાઓને સશક્ત બનાવવા માટે દેશના વધુ જિલ્લાઓમાં વિસ્તૃત થશે.
- > આ કાર્યક્રમ માત્ર એટલા માટે શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો કારણ કે વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના ક્ષેત્રમાં મહિલાઓનું પ્રતિનિધિત્વ ઓછું છે.

વિજ્ઞાન જ્યોતિ કાર્યક્રમ

- > તે એક નવી પહેલ છે જે છોકરીઓને વિજ્ઞાનમાં રસ લેવા અને આ ક્ષેત્રમાં કારકિર્દી બનાવવા માટે પ્રોત્સાહિત કરે છે. આ કાર્યક્રમની શરૂઆત વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી વિભાગ દ્વારા ડિસેમ્બર 2019માં કરવામાં આવી હતી. તેની શરૂઆત હોશિયાર છોકરીઓ માટે કરવામાં આવી હતી જે STEM (Science, Technology, Engineering and

Mathematics) માં અભ્યાસ કરવા માંગે છે. આ કાર્યક્રમ હાલમાં 50 જિલ્લા નવોદાય વિદ્યાલયો (જેએનવી)માં સફળતાપૂર્વક ચાલી રહ્યો છે. વર્ષ 2021-22માં તેને 50 અને JNV સુધી વિસ્તૃત કરવામાં આવશે.

ડિજિટલ કૃષિ: કૃષિમાં રાષ્ટ્રીય ઇ-ગવર્નન્સ યોજના (NeGPA)

- > કૃષિમાં રાષ્ટ્રીય ઇ-ગવર્નન્સ પ્લાન (National e-Governance Plan in Agriculture-NeGPA) કેન્દ્ર પ્રાયોજિત યોજના છે. આ યોજના શરૂઆતમાં 2010-11માં 7 રાજ્યોમાં શરૂ કરવામાં આવી હતી. તાજેતરમાં આ યોજનાને 31 માર્ચ, 2021 સુધી લંબાવવામાં આવી હતી.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > આ યોજના માહિતી અને સંચાર ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરીને ભારતમાં ઝડપી વૃદ્ધિ હાંસલ કરવાના ઉદ્દેશ સાથે શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- > તે ખેડૂતોને કૃષિ માહિતી સમય પર પહોંચાડવામાં મદદ કરે છે.
- > 2014-15ના વર્ષમાં બાકીના તમામ રાજ્યો અને 2 કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને આવરી લેવા માટે આ યોજનાનું વિસ્તરણ કરવામાં આવ્યું હતું.

યોજનાનો બીજો તબક્કો

- આ તબક્કા હેઠળ, નીચેની પ્રવૃત્તિઓ માટે રાજ્યોને ભંડોળ બહાર કરવામાં આવ્યું હતું:
  - > હાર્ડવેર સ્થાપિત કરવા માટે ઓફિસની સાઈટ તૈયાર કરવી
  - > કમ્પ્યુટર તાલીમ પ્રયોગશાળાઓની સ્થાપના
  - > સિસ્ટમ સોફ્ટવેરની ખરીદી, સ્થાપન અને એકાઉન્ટિંગ.
  - > પાવર સિસ્ટમનું બેક-અપ.
  - > સ્ટેટ પ્રોજેક્ટ મેનેજમેન્ટ યુનિટ (SPMU)ની સ્થાપના
  - > કરારના આધારે મેનપાવરની જમાવટ

યોજના હેઠળ તાજેતરની ઘટનાઓ

- > કૃષિ ક્ષેત્રમાં આધુનિક માહિતી ટેકનોલોજીને પ્રોત્સાહન આપવા માટે વર્ષ 2020-2021માં NeGPA માર્ગદર્શિકામાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો.
- > આ ઉપરાંત ખેડૂતો સાથે સંબંધિત ડેટાની પહોંચમાં ફેરફાર લાવવા માટે યુનિફાઈડ ખેડૂતો સર્વિસ પ્લેટફોર્મ (UFSP) જેવી પહેલ શરૂ કરવામાં આવી હતી.

સંકલિત કિસાન સેવા પ્લેટફોર્મ

(Unified Farmer Service Platform –UFSP)

- > UFSPએ મુખ્ય માળખાગત સુવિધાઓ, એપ્લિકેશનો, સાધનો અને ડેટાનું સંયોજન છે. આ પ્લેટફોર્મ કૃષિ ક્ષેત્રમાં વિવિધ જાહેર અને ખાનગી આઈ.પી.આઈ. સિસ્ટમના એકીકૃત આંતર-સંચાલનમાં મદદ કરે છે.

હિન્દુ-કુશ અને કારાકોરમ શ્રેણી પર જળવાયુ પરિવર્તન અહેવાલ

- ▶ ભારતીય ક્ષેત્ર પર જળવાયુ પરિવર્તનના મૂલ્યાંકન અનુસાર, તાજેતરના દાયકાઓમાં હિન્દુ-કુશ હિમાલયપર્વતમાળાના શિખરો પર હિમવર્ષા વધી છે, જેના કારણે આ વિસ્તારમાં હિમનદીઓ સંકોચાતી બચી છે.
- ▶ તાજેતરમાં અલકનંદા નદીમાં આવેલા ભારે પૂરનું કારણ કદાચ ગ્લેશિયર વિસ્ફોટને આભારી છે, જેણે તાજેતરના દાયકાઓમાં ગ્લોબલ વોર્મિંગને કારણે હાઈ-સ્પીડ ગ્લેશિયર પીગળવાને મુદ્દે પ્રકાશ આપ્યો છે. જોકે, આ અહેવાલ હિન્દુકુશ હિમાલયનું વિપરીત ચિત્ર સૂચવે છે.
- ▶ ભારતીય ક્ષેત્ર અહેવાલના આધારે પૃથ્વી વિજ્ઞાન મંત્રાલય એમઓઈએસ દ્વારા જળવાયુ પરિવર્તન પર મૂલ્યાંકન પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યું છે. આગામી સદીમાં ઉપખંડ પર ગ્લોબલ વોર્મિંગની અસર પર ભારતની આ પ્રથમ રાષ્ટ્રીય આગાહી છે.

Back to Basics : હિન્દુ-કુશ હિમાલય (HKH) ક્ષેત્ર

- ▶ HKH ક્ષેત્ર અફઘાનિસ્તાન, બાંગ્લાદેશ, ભૂતાન, ચીન, ભારત, કિર્ગિસ્તાન, મંગોલિયા, મ્યાનમાર, નેપાળ, પાકિસ્તાન, તાજિકિસ્તાન અને ઉઝબેકિસ્તાન સુધી વિસ્થાપિત છે.
- ▶ તે લગભગ 5 મિલિયન ચોરસ કિલોમીટરમાં ફેલાયેલો વિસ્તાર છે જે વિશાળ અને સાંસ્કૃતિક રીતે વિવિધ વસ્તીનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.
- ▶ તેને ત્રીજો ધ્રુવ (ઉત્તર અને દક્ષિણ ધ્રુવ પછી) કહેવામાં આવે છે, જે આબોહવા પર નોંધપાત્ર અસર કરે છે.
- ▶ આ ક્ષેત્રમાં એક મોટો કાયોસ્ફેરિક ઝોન (સંચિત પાણીનો ભાગ) છે જે વિશ્વમાં ધ્રુવીય પ્રદેશની બહાર બરફનો સૌથી મોટો ભંડાર છે.

મુખ્ય મુદ્દાઓ

- અહેવાલના મહત્વપૂર્ણ પાસાઓ:
  - ▶ તાજેતરના દાયકાઓમાં હિન્દુ-કુશ અને કારાકોરમ હિમાલયના ઘણા વિસ્તારોમાં બરફવર્ષા અને પીછેહઠ હિમનદીઓમાં પડવાનું વલણ અનુભવ્યું છે.
  - ▶ ઊલટાનું, ઊંચાઈવાળા કારાકોરમ હિમાલય વિસ્તારમાં શિયાળા દરમિયાન વધુ હિમવર્ષા જોવા મળી છે જેના કારણે આ ક્ષેત્રના હિમનદીઓ સંકોચાતી બચી છે.
  - ▶ કારાકોરમ એશિયાની મધ્યમાં સ્થિત એક જટિલ પર્વતમાળાનો એક ભાગ છે, જે પશ્ચિમમાં હિન્દુ-કુશ, ઉત્તર-પશ્ચિમમાં પામિર, ઉત્તર-પૂર્વમાં કુનલુન પર્વતો અને દક્ષિણ-પૂર્વમાં હિમાલય છે.
  - ▶ ઊંચા કારાકોરમ હિમાલયમાં શિયાળાની હિમવર્ષા વધી રહી છે ત્યારે પણ હિન્દુકુશ કારાકોરમ ક્ષેત્રના સમગ્ર હવામાનમાં અન્ય ઋતુઓ કરતાં શિયાળાની ઋતુમાં ગ્લોબલ વોર્મિંગનો દર વધુ જોવા મળી રહ્યો હતો.

કારણ

- ▶ ઉષ્ણકટિબંધીય અને વધારાના ઉષ્ણકટિબંધીય હવામાન પ્રણાલીઓને કારણે હિમાલય ક્ષેત્રમાં મોસમી ફેરફારો વિશે જાણવું ખૂબ જ જટિલ છે.
- ▶ 1951-2018ની વચ્ચે હિમાલય બાકીના ભારતીય પ્રદેશ કરતાં વધુ ઝડપથી ગરમ થયો.
- ▶ આ ઉપરાંત આ ક્ષેત્રના વોર્મિંગ (વોર્મિંગ)નો દર વૈશ્વિક સરેરાશ તાપમાન કરતા વધારે છે.
- ગ્લોબલ વોર્મિંગ:
  - ▶ 1951થી 2014 દરમિયાન ડેકા ડિકાસ્ટ હીટિંગ/વોર્મિંગનો દર 1.3°C હતો. 1900થી 1950ના વર્ષો દરમિયાન જ્યારે ગ્લોબલ વોર્મિંગ વધુ સ્પષ્ટ ન હતું, ત્યારે તેમાં 0.16 ડિગ્રી સેલ્સિયસનો વધારો જોવા મળ્યો હતો.

અસર

- વાર્ષિક સરેરાશ સપાટી તાપમાનમાં વધારો:
  - ▶ અહેવાલમાં 2040-2069 દરમિયાન વાર્ષિક સરેરાશ તાપમાનમાં 2.2°Cનો વધારો થયો છે અને તે જ દર સાથે વર્ષ 2070-2099 દરમિયાન ફરીથી 3.3°Cનો વધારો થશે.
- વધુ પડતો વરસાદ:
  - ▶ વોર્મિંગને કારણે આ વિસ્તારમાં વરસાદનું પ્રમાણ વધે તેવી સંભાવના છે. પાન-ડેની મહત્તમ વરસાદ પડવાની ઘટનાઓ સાથે હિન્દુ-કુશ અને કારાકોરમ ક્ષેત્રમાં નોંધપાત્ર વૃદ્ધિનું અનુમાન છે.

મહત્વ

- ▶ હિન્દુ-કુશ અને કારાકોરમ પર્વતમાળા ઓ તિબેટ ઉચ્ચપ્રદેશની સાથે ભારતીય ઉનાળાના ચોમાસાના મુખ્ય ડ્રાઈવરો છે.
- ▶ જીવન જીવવાના સાધનો: આ પર્વતમાળાઓ એશિયાની 10 મુખ્ય નદી પ્રણાલીનો સ્ત્રોત છે, જે સમગ્ર ખંડમાં 1.3 અબજ લોકોને પીવાનું પાણી, સિંચાઈ અને વીજળી પુરવઠો પૂરો પાડી રહી છે.
- ▶ ભારતની મુખ્ય નદીઓ એવા હિન્દુઓ, ગંગા અને બ્રહ્મપુત્રા બરફ પીગળવાને કારણે ફરીથી પાણીથી ભરાઈ ગયા છે.
- ▶ ઉત્તર અને દક્ષિણ ધ્રુવો પછી હિન્દુ-કુશ અને કારાકોરમ પર્વતમાળા તિબેટ ઉચ્ચપ્રદેશમાં મીઠા પાણીના પુરવઠાના સૌથી મોટા સ્ત્રોત છે.

સક્ષમ પોર્ટલ અને સમુદ્ર શેવાળ મિશન

- ▶ તાજેતરમાં ટેકનોલોજી ઈન્ફોર્મેશન, પ્રિકાસ્ટિંગ અને એસેસમેન્ટ કાઉન્સિલ (TIFAC) એ બે નવી ટેકનોલોજી પહેલ શરૂ કરી છે (Technology Information, Forecasting and Assessment Council- TIFAC) -સક્ષમ નામે એક જોબ પોર્ટલ અને સમુદ્ર શેવાળ મિશન, જે સમુદ્ર શેવાળની વ્યાપારી ખેતી અને પ્રોસેસિંગ માટે છે.

- > TIFAC રચના ફેબ્રુઆરી 1988માં 'વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી વિભાગ' હેઠળ સ્વાયત્ત સંસ્થા તરીકે કરવામાં આવી હતી. તે ભારતમાં અદ્યતન ટેકનોલોજીનું મૂલ્યાંકન કરવા અને મહત્વપૂર્ણ સામાજિક-આર્થિક ક્ષેત્રોમાં ભાવિ તકનીકી વિકાસ માટે દિશા નક્કી કરવાનું કામ કરે છે.

Back to Basics : પોર્ટલ વિશે

- > સક્ષમ (લેબર ફોર્સ ફોરમ) પોર્ટલ સૂક્ષ્મ, નાના અને મધ્યમ ઉદ્યોગો (MSME) અને દેશભરમાં અન્ય ઉદ્યોગોની જરૂરિયાતો અને કામદારોની કુશળતાને એક સામાન્ય પ્લેટફોર્મ પૂરું પાડે છે. તે એક અખિલ ભારતીય પોર્ટલ છે.
- > આ પોર્ટલ દ્વારા 10 લાખ બ્લુ કોલર નોકરીઓ બનાવવામાં આવશે.

લાક્ષણિકતાઓ

- **ઉચ્ચ ટેકનોલોજી:**
  - > તે વિવિધ ભૌગોલિક વિસ્તારોમાં કામદારોને તેમની કુશળતા અનુસાર ઉદ્યોગોમાં રોજગારીની સંભવિત તકો વિશે માહિતી આપે છે. આ માટે આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. તેમાં મજૂરોની કૌશલ્ય તાલીમનું વિશ્લેષણ કરવાની સુવિધા પણ છે.
- **ઓટોમેટિક અપડેટ્સ:**
  - > વિવિધ વેબસાઇટ્સ અને અન્ય લિંક્સ દ્વારા કામદારો અને ઉદ્યોગો (ખાસ કરીને MSME) સાથે સંબંધિત ડેટા/માહિતી આપમેળે અપડેટ કરવામાં આવી રહી છે (ઓટોમેટિક અપડેટશન).
- **લાભ:**
  - > પોર્ટલ MSME અને અન્ય નોકરીદાતાઓને કામદારો અને તેમની કુશળતા વિશે સીધી માહિતી પૂરી પાડવામાં પણ મદદ કરશે.
  - > પોર્ટલ કામદારોને નજીકના MSMEમાં નોકરીની તકો પૂરી પાડીને સ્થળાંતર ઘટાડશે.
  - > તે ઉદ્યોગોમાં કામદારોની જરૂરિયાતો માટે વચેટિયાઓ અને કોન્ટ્રાક્ટરો પરની નિર્ભરતાને દૂર કરશે.

અન્ય સંબંધિત પહેલો

- > મેનપાવર પોર્ટલ (આદિજ્ઞાતિ બાબતોનું મંત્રાલય).
- > અસીમ પોર્ટલ (કૌશલ્ય વિકાસ અને ઉદ્યોગસાહસિકતા મંત્રાલય).
- > NMIS ડેશબોર્ડ (નેશનલ ડિઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ ઓથોરિટી).

સમુદ્ર શેવાળ મિશન

- **પૃષ્ઠભૂમિ:**
  - > સમુદ્ર શેવાળનું વૈશ્વિક ઉત્પાદન 30 મિલિયન ટન છે, જે લગભગ 10 અબજ અમેરિકન ડોલર છે. કુલ વૈશ્વિક ઉત્પાદનમાં ચીનનો હિસ્સો 57 ટકા, 28 ટકા ભારત નેશિયા અને ત્યારબાદ દક્ષિણ કોરિયા અને ભારતનું ઉત્પાદન 0.01-0.02 ટકા છે.

- > સમુદ્ર શેવાળની ખેતીના ઘણા ફાયદા હોવા છતાં દક્ષિણ-પૂર્વ એશિયાના દેશો જેવી જ ભારતમાં વ્યાપારી ખેતી યોગ્ય પાયે હાથ ધરવામાં આવતી નથી.

- **મિશન વિશે:**
  - > તે રાષ્ટ્રીય અર્થતંત્રને પ્રોત્સાહન આપવા માટે સમુદ્ર શેવાળની વ્યાપારી ખેતી અને મૂલ્ય વૃદ્ધિ માટે શરૂ કરવામાં આવી છે.
- **આ મિશનમાં નીચેની પ્રવૃત્તિઓનો સમાવેશ થાય છે:**
  - > આર્થિક રીતે ફાયદાકારક સમુદ્ર શેવાળની ખેતી માટે ભારતના દરિયાકાંઠાના વિસ્તારોમાં એક હેક્ટરથી વધુ વિસ્તારમાં મોડેલ ફાર્મ સ્થાપવા.
  - > દેશમાં આર્થિક રીતે ફાયદાકારક સમુદ્ર શેવાળની મોટા પાયે ખેતી માટે બિયારણ પૂરા પાડવા માટે સીવીડ નર્સરીની સ્થાપના કરવી.
  - > ગ્રાહકની આહારની આદતોને અનુરૂપ ખાદ્ય સમુદ્ર શેવાળ માટે પ્રોસેસિંગ તકનીકો સ્થાપિત કરવી.
  - > દેશમાં સમુદ્ર શેવાળ વિકાસ, સપ્લાય ચેઇન ડેવલપમેન્ટ, પર્યાવરણીય, આર્થિક અને દરિયાઈ પ્રોજેક્ટ્સની સામાજિક અસરો સાથે સંકળાયેલી મૂલ્ય શૃંખલા જેવી પ્રવૃત્તિઓના ડેટાનો સંગ્રહ.
- **ફાયદા:**
  - > ભારતમાં 10 મિલિયન હેક્ટર અથવા ભારતના સ્પેશિયલ ઈકોનોમિક ઝોન (EEZ)ના 5 ટકા વિસ્તારમાં સમુદ્ર શેવાળની ખેતી કરવામાં આવે છે
  - > પાંચ કરોડ લોકોને રોજગારી મળી શકે છે.
  - > નવો સમુદ્ર શેવાળ ઉદ્યોગ સ્થાપિત થઈ શકે છે.
  - > તે રાષ્ટ્રીય જીડીપીમાં મોટું યોગદાન આપી શકે છે.
  - > દરિયાઈ ઉત્પાદનો વધારી શકે છે.
  - > શેવાળનું પાણી વિસ્તારોમાં બિનજરૂરી ખાઉઠરાને ઘટાડી શકે છે.
  - > લાખો ટન કાર્બન ડાયોક્સાઇડ (CO₂)ને શોષી શકે છે.
  - > 6.6 અબજ ટન જૈવિક બળતણનું ઉત્પાદન કરી શકે છે.

સમુદ્ર શેવાળ વિશે

- > આ શેવાળ મૂળ, દાંડી અને પાંદડામુક્ત બિન-ફૂલ છે, જે દરિયાઈ ઈકોસિસ્ટમમાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવે છે.
- > સમુદ્ર શેવાળ પાણીની અંદર જંગલો બનાવે છે, જેને કેલ્પ ફોરેસ્ટ કહેવામાં આવે છે. આ જંગલો માછલી, નખ વગેરે માટે નર્સરી તરીકે સેવા આપે છે.
- > સમુદ્ર શેવાળની ઘણી પ્રજાતિઓ છે જેમ કે ગ્રેસિલિરિયા એડુલિસ, ગ્રેસિલિયારિયા કેટા, ગ્રેસિલિયારિયા વેરુકોઝા, સરગસુમ સ્પષ અને તુર્બિનારિયા સ્પષ વગેરે.
- **પરિસ્થિતિ:**
  - > સમુદ્ર શેવાળ મોટે ભાગે આંતર ભરતી ઝોન અને છીછરા અને ઊંડા દરિયાના પાણીમાં જોવા મળે છે, ઉપરાંત તે પણ દરિયાકિનારા અને બેકવોટરમાં જોવા મળે છે.
  - > મન્નારનો અખાત ખડકાળ આંતર ભરતી ક્ષેત્ર અને નીચલા આંતર ભરતી વિસ્તારોમાં ઘણી દરિયાઈ પ્રજાતિની સમૃદ્ધ વસ્તી ધરાવે છે.

કેન્દ્ર સરકારે તમિળનાડુમાં શ્રીવિલીપુથુર-મેઘામલાઈ ટાઇગર રિઝર્વને મંજૂરી આપી

- કેન્દ્ર સરકારે તમિળનાડુમાં 5મા ટાઇગર રિઝર્વ બનાવવાની મંજૂરી આપી દીધી છે. અભયારણ્ય શ્રીવિલીપુથુર ગ્રીઝલ્ડ ખિસકોલી અને મેઘામલાઈ વન્યપ્રાણી અભયારણ્યનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- ઘણા પર્યાવરણીય કાર્યકરો લગભગ એક દાયકાથી આ બંને અભયારણ્યોને જોડવા માટે ટાઇગર રિઝર્વની માંગ કરી રહ્યા છે. કાર્યકરો માંગ કરી રહ્યા છે કે આ ટાઇગર રિઝર્વને તિરૂનેલવેલી વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય અને ત્યારબાદ કલકકડ મુન્ડનથુરાઈ ટાઇગર રિઝર્વ સાથે જોડીને તેને એક સુસંગત કોરિડોર બનાવવામાં આવે. વનવિભાગના પ્રસ્તાવમાં શ્રીવિલીપુથુર ગ્રીઝલ્ડ ખિસકોલી વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય, તિરૂનેલવેલી વન્યજીવ અભયારણ્ય અને મેઘામલાઈ વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય તરીકે તમિળનાડુના પાંચમા ટાઇગર રિઝર્વ તરીકે 1.48 લાખ હેક્ટર જમીનની ઘોષણા કરવામાં આવી છે.
- નેશનલ ટાઇગર કન્ઝર્વેશન ઓથોરિટી (NTCA) એ નવા ટાઇગર રિઝર્વને મંજૂરી આપી દીધી છે. નવો ટાઇગર રિઝર્વ ફક્ત વન્યપ્રાણી સંરક્ષણમાં જ મદદ નહિ કરે, પરંતુ આ જંગલોમાં વૈગઈ નદીને પણ નવજીવન આપશે. કલકકડ મુન્ડનથુરાઈ અને પેરિયાર ટાઇગર રિઝર્વની રચના સાથે, ઘણા દક્ષિણના જિલ્લાઓની પાણીની જરૂરિયાતો પૂરી થઈ છે. નવા મેઘામલાઈ-શ્રીવિલીપુથુર ટાઇગર રિઝર્વથી જંગલોનું વધુ સારી રીતે સુરક્ષિત કરવામાં આવશે.
- સલીમ અલી સેન્ટર ફોર ઓર્નિથોલોજી એન્ડ નેચરલ હિસ્ટ્રી (SACON)ના રિપોર્ટ અનુસાર, વાઘના સીધા અને આડકતરી પુરાવા મોટાભાગે પશ્ચિમી પહાર ઉપર સીમિત હતા. આ અહેવાલમાં મેઘામલાઈ વન્યપ્રાણી અભયારણ્યના વિસ્તરણની ભલામણ કરવામાં આવી છે.

ઉત્તરાખંડના ચમોલીમાં ગ્લેશિયર તૂટવાના કારણે ભયંકર પૂર આવ્યું

- 7 ફેબ્રુઆરીએ, ઉત્તરાખંડના ચમોલી જિલ્લામાં, હિમનદી ફાટવાના કારણે ભારે પૂર આવ્યું હતું, જેના કારણે ઋષિ ગંગા પાવર પ્રોજેક્ટ અને NTPC પ્રોજેક્ટમાં કામ કરતા લગભગ 150 લોકો ગુમ થયાના અહેવાલ છે. હાલમાં રાહત અને બચાવ કામગીરી ચાલી રહી છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- 7 ફેબ્રુઆરીએ જોશીમઠના તપોવન વિસ્તારમાં એક હિમનદી તૂટી ગઈ હતી. આ પછી અલકનંદા નદી અને ઘૌલીગંગા નદીમાં હિમપ્રપાત અને પૂર આવ્યા હતા, ત્યારબાદ ભારે વિનાશ થયો હતો. આ ઘટનામાં ઘણા લોકોના મોત પણ થયા હતા અને મોટી સંખ્યામાં લોકો ગુમ પણ છે. આ સિવાય ઋષિ ગંગા પાવર પ્રોજેક્ટને ખૂબ નુકસાન થયું છે. હાલમાં NDRF, SDRF, ITBP અને ભારતીય સેનાની ટીમો રાહત અને બચાવ કામગીરી કરી રહી છે. ઘટનાની સઘન તપાસ માટે નિષ્ણાંતોની ટીમો ઉત્તરાખંડ મોકલવામાં આવી રહી છે.

વાયનાડ વન્યજીવ અભયારણ્યની આસપાસનો ઇકો સેન્સિટિવ ઝોન

- વાયનાડ વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય આસપાસના વિસ્તારને પર્યાવરણીય સંવેદનશીલ ક્ષેત્ર તરીકે જાહેર કરવા સંબંધિત ડ્રાફ્ટ અધિસૂચના સામે વાયનાડ (કેરળ)માં વિરોધ પ્રદર્શન કરવામાં આવી રહ્યો છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- ડ્રાફ્ટ અધિસૂચના:
  - ડ્રાફ્ટ નોટિફિકેશન મુજબ, 118.5 કિ.મી. વિસ્તારને ઇકો સેન્સિટિવ ઝોન (ESZ) તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવ્યો છે, જેમાંથી 99.5 કિ.મી. આ વિસ્તાર અભયારણ્યની બહાર છે અને બાકીના 19 ચો.કિ.મી. તેમાં અભયારણ્ય હેઠળના મહેસૂલ ગામોનો પણ સમાવેશ થાય છે.
  - ESZ અંતર્ગત સંખ્યાબંધ માનવ પ્રવૃત્તિઓ પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવશે, જેમાં તમામ નવા અને હાલના ખાણકામ, પથ્થર ખાણકામ અને તોડવાના એકમો અને પ્રદૂષણ પેદા કરનારા નવા ઉદ્યોગોનો સમાવેશ થાય છે.
  - તેમાં મોટા જળવિદ્યુત પરિયોજનાની સ્થાપના અને ESZની અંદર લાકડાંના બળતણના વ્યાપારી ઉપયોગ પર પ્રતિબંધ, નવી લાકડાંઈ મિલ, ઈટ ભટ્ટીઓની સ્થાપના અને સમાવિષ્ટ શામેલ છે.
  - આગળ, સંરક્ષિત વિસ્તારની હદ સુધી અથવા ESZની સીમા (જે પાસ છે તે), 1 કિ.મી. ની નજીકમાં કોઈ નવી વ્યવસાયિક હોટલ અને રિસોર્ટ ખોલવા દેવામાં આવશે નહીં.
  - આ જાહેરનામામાં રાજ્ય સરકારના સક્ષમ અધિકારીની પૂર્વ પરવાનગી વિના ખાનગી જમીનોમાં પણ વૃક્ષો કાપવાની મનાઈ ફરમાવવામાં આવી છે.
- સૂચનાનો હેતુ:
  - વન્યપ્રાણી અભયારણ્યની આજુબાજુ રહેતા લોકોની સલામતી સુનિશ્ચિત કરવા માટેનું આ મહત્વપૂર્ણ પગલું છે કારણ કે જંગલોની સરહદ પર રહેતા ખેડૂતોને વન્યપ્રાણી હુમલાની

વધતી ઘટનાઓને કારણે સૌથી વધુ મુશ્કેલીનો સામનો કરવો પડે છે.

- છેલ્લા 38 વર્ષ દરમિયાન વન્ય પ્રાણીઓના હુમલાને લીધે જિલ્લામાં 147 લોકોનાં મોત નીપજ્યાં છે.

મુદ્દાઓ

- વન્યજીવ અભયારણ્યમાં આવેલા 57 ગામો ઈકો સેન્સિટિવ ઝોન હેઠળ આવે છે.
- વિવેચકો દ્વારા દલીલ કરવામાં આવી રહી છે કે, આ સૂચનાથી જિલ્લાના કૃષિ અને ધંધાકીય ક્ષેત્ર બંનેને અસર થશે, કારણ કે આ સૂચનાથી વાહન વ્યવહારને કાબૂમાં લેવામાં આવ્યા છે.
- આ સૂચનાથી અભયારણ્યની સીમા પર વસેલા હજારો ખેડુતોના જીવનને ભારે અસર થશે.
- અભયારણ્યના કિનારા પરની 29,291 એકર ખાનગી જમીન ESZ હેઠળ આવશે, પરિણામે વિસ્તારનો વિકાસ કાયમ માટે અવરોધિત રહેશે.

વાયનાડ વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય

■ સ્થાન:

- વાયનાડ વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય, મુદ્દમલાઈ વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય, બાંદીપુર રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન, નાગરહોલ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન, મુકુરથી રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન અને સાયલન્ટ વેલી કેરળ રાજ્યના વાયનાડ જિલ્લામાં સ્થિત નીલગિરિ બાયોસ્ફિયર રિઝર્વેનો ભાગ છે.
- તેનું ક્ષેત્રફળ 344.44 ચોરસ કિ.મી. ત્યાં ચાર વન શ્રેણીઓ છે જેમાં સુલ્તાન બથેરી, મુથાગા, કુરીચિઅટ અને થોલપેટીનો સમાવેશ થાય છે.
- તે કર્ણાટકના ઉત્તર-પૂર્વ ભાગમાં બાંદીપુર ટાઈગર રિઝર્વ અને નાગરહોલ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન જેવા અન્ય સુરક્ષિત વિસ્તારોની સાથે દક્ષિણપૂર્વમાં તમિળનાડુના મુદ્દમલાઈ ટાઈગર રિઝર્વને ઈકોલોજીકલ અને ભૌગોલિક સાતત્ય આપે છે.
- કબીની નદી (કાવેરી નદીની સહાયક નદી) અભયારણ્યમાંથી વહે છે.

■ સ્થાપના:

- વર્ષ 1973માં તેને વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું.

■ જૈવવિવિધતા:

- અહીં જોવા મળતા વન પ્રકારોમાં દક્ષિણ ભારતીય ભેજવાળા પાનખર જંગલ, પશ્ચિમ કાંઠાના અર્ધ-સદાબહાર વન અને સાગ, નીલગિરી અને ગ્રેવલિયા વગેરે શામેલ છે.
- હાથી, ગૌર, વાઘ, ચિત્તા / પેંથર, સંબર, સ્પોટેડ હરણ, કાંકર (ભસતા હરણ), જંગલી ડુક્કર, સુસ્તી રીંછ, નીલગિરિ લંગુર, બોનેટ મેકાક, સરળ લંગુર, જંગલી કૂતરો, ભૂંડ, મલબાર વિશાળ ખિસકોલી વગેરે મળી આવે છે. અહીં પ્રબળ સસ્તન પ્રાણીઓ જાણીતા છે.

ઈકો સેન્સિટિવ ઝોન

- પર્યાવરણ, વન અને હવામાન પરિવર્તન મંત્રાલય, ભારત સરકાર દ્વારા સંરક્ષિત ક્ષેત્ર, રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન અને વન્યપ્રાણી અભયારણ્યની નજીકના ક્ષેત્રમાં ઈકો સેન્સિટિવ ઝોન અથવા ઈકોલોજીકલ સંવેદનશીલ ઝોન સૂચિત કરવામાં આવે છે.
- ઈકો સેન્સિટિવ ઝોનમાં પ્રવૃત્તિઓ પર્યાવરણીય (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, 1986 હેઠળ નિયંત્રિત કરવામાં આવે છે અને આવા કોઈપણ ઉદ્યોગોને વાવેતર અથવા ખાણ પ્રદૂષક ઉદ્યોગોને મંજૂરી નથી.
- સામાન્ય સિદ્ધાંતો અનુસાર, ઈકો સંવેદનશીલ ઝોન એક સંરક્ષિત ક્ષેત્રની આસપાસ 10 કિ.મી. સુધી હોઈ શકે છે પરંતુ સંવેદનશીલ કોરિડોરના કિસ્સામાં, કનેક્ટિવિટી અને ઈકોલોજીકલ મહત્વના બ્લોક્સ અને કુદરતી જોડાણ એ 10 કિ.મી. માટે મહત્વપૂર્ણ ક્ષેત્ર છે. ઈકો સેન્સિટિવ ઝોનમાં એક કરતા વધુ ક્ષેત્રનો સમાવેશ કરી શકાય છે.
- મૂળ ઉદ્દેશ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો અને વન્યપ્રાણી અભયારણ્યોની આસપાસની કેટલીક પ્રવૃત્તિઓને નિયંત્રિત કરવાનો છે, જેથી સંરક્ષિત વિસ્તારોની નજીકના સંવેદી ઈકોસિસ્ટમ્સ પર આવી પ્રવૃત્તિઓના નકારાત્મક પ્રભાવને ઘટાડી શકાય.

આગળનો રસ્તો

- પ્રવર્તમાન દૃશ્યને ધ્યાનમાં રાખીને, સંરક્ષણ માટે લેવામાં આવતી પહેલના પ્રકાશમાં પર્યાવરણીય નીતિઓના સ્થાનિક પ્રભાવો, નીતિઓમાં સ્થાનિક ભાગીદારીના પ્રકારો અને સંભાવનાઓ અને વૈકલ્પિક આવક પેદા કરવાની તકોની સંભાવનાઓ વગેરે પર ફરીથી વિચાર કરવાની જરૂર છે.

પૂર્વી હિમાલય ક્ષેત્રમાં ભૂકંપની સંભાવના

- તાજેતરમાં વૈજ્ઞાનિકોને આસામ અને અરૂણાચલ પ્રદેશની સરહદ પર ભૂકંપના પ્રથમ ભૂસ્તરશાસ્ત્રીય પુરાવા મળ્યા છે, જેનો ઇતિહાસમાં સદિયા ધરતીકંપ તરીકે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. આ શોધ પૂર્વી હિમાલય પ્રદેશમાં ભૂકંપની સંભાવનાવાળા વિસ્તારોને ઓળખવામાં અને તે મુજબ અહીં બાંધકામ પ્રવૃત્તિઓની યોજના બનાવવામાં મદદરૂપ થઈ શકે છે.
- આ સ્થળ પૂર્વી હિમાલયનો મુખ્ય ભાગ, ટ્યુટિંગ-ટિડિંગ સચર ઝોન (Tuting-Tidding Suture Zone)ની નજીક છે, જ્યાં હિમાલય દક્ષિણ તરફ ઝુકે છે અને ભારત-બર્મા રેન્જમાં જોડાય છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- વાડિયા હિમાલય ભૂસ્તરશાસ્ત્ર સંસ્થા (WIHG)એ અરૂણાચલ પ્રદેશના હિમબસ્તી ગામના વિસ્તારમાં ખોદકામ કર્યું હતું, જ્યાં વર્ષ 1697માં સદિયા ભૂકંપના ઐતિહાસિક પુરાવા મળ્યા છે. ખોદકામમાં પ્રાપ્ત આ પુરાવાઓનું

- વિશ્લેષણ આધુનિક ભૂસ્તરશાસ્ત્ર તકનીકો દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું.
- > WIHG, ભારત સરકારના વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી વિભાગ હેઠળ એક સ્વાયત સંસ્થા છે.
- > વૈજ્ઞાનિકોને સુબનસિરી નદીના ડેલ્ટા ક્ષેત્રમાં કાંપ પર દફનાવવામાં આવેલા મોટા ઝાડની ડાળીઓ (સદિયા સુબાનસિરી નદીની લગભગ 145 કિ.મી. દક્ષિણ પૂર્વમાં સ્થિત) મળી આવી હતી જે સૂચવે છે કે આ ભૂકંપ પછી પણ છ મહિનાઓ સુધી ભૂકંપના હળવા કંપનને લીધે નદીમાં ખૂબ કાદવ અને કાટમાળ જમા થઈ ગયો હતો કે જેથી સપાટી ઉપર ઊંચકાઈ ગઈ હતી.
- > ભુ-વૃદ્ધિ એ એક શબ્દ છે જે ભૂસ્તરશાસ્ત્રમાં કાંપ જમાવના કારણે જમીનની ઉંચાઈ વધારવા માટે વપરાય છે.
- > આફ્ટરશોક એ એક એવી ભૂકંપીય સ્થિતિ છે જે ભૂકંપના ક્રમના સૌથી મોટા કંપનને અનુસરે છે.

મહત્વ

- > અગાઉના ધરતીકંપનો અભ્યાસ આ ક્ષેત્રની ભૂકંપીય સંભાવના નક્કી કરવામાં મદદ કરે છે. તે પ્રદેશમાં ભૂકંપના જોખમને મેપ કરવામાં મદદ કરે છે અને તે મુજબ વિકાસ પ્રવૃત્તિઓનું સંકલન સક્ષમ કરે છે.
- > ભારત-ચીન સરહદની નજીક સ્થિત અરૂણાચલ પ્રદેશ વ્યૂહાત્મક રીતે મહત્વપૂર્ણ છે, તે કેટલીક વાર માલિકી અંગેના વિવાદના કેન્દ્રમાં રહે છે.
- > અહીં ઘણાં વિકાસલક્ષી પગલા જેવા કે રસ્તાઓ, પુલો અને જળવિદ્યુત પ્રોજેક્ટ્સના નિર્માણની શરૂઆત કરવામાં આવી છે, તેથી આ પ્રદેશમાં ભૂકંપના દાખલાને સમજવાની તાતી જરૂરિયાત છે.

ભારતના ભૂકંપીય જોખમનું મેપિંગ

- > વિવર્તનિક રૂપથી સક્રિય વલીત પર્વત હિમાલયની હાજરીને કારણે ભારત ભૂકંપગ્રસ્ત દેશોમાં એક છે.
- > ધરતીકંપ, ભૂતકાળના ભૂકંપ અને ટેક્ટોનિક વ્યવસ્થાઓથી સંબંધિત વૈજ્ઞાનિક માહિતીના આધારે ભારતને ચાર 'સિસ્મિક ઝોન' (II, III, IV અને V)માં વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યું છે.
- > પહેલાના ભૂકંપના ભૂકંપ ક્ષેત્રને તેમની તીવ્રતાના આધારે પાંચ ઝોનમાં વહેંચવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ બ્યુરો ઓફ ઈન્ડિયન સ્ટાન્ડર્ડ્સ (BIS)એ પ્રથમ 2 ઝોનને એકીકૃત કરીને દેશને ચાર ભૂકંપીય ઝોનમાં વહેંચી દીધો હતો.
- > ભૂકંપીય જોખમના નકશા અને કોડ્સ પ્રકાશિત કરવા માટે BIS સત્તાવાર એજન્સી છે.
- **ભૂકંપીય ઝોન II:**
  - > નાના નુકસાન સાથે ભૂકંપીય ઝોનની તીવ્રતા, MM સ્કેલ (MM-સંશોધિત મરક્યુરી તીવ્રતા સ્કેલ) પર V થી VI સુધીનો હોય છે.
- **ભૂકંપીય ઝોન III:**
  - > MM સ્કેલની તીવ્રતા VII ને અનુરૂપ મધ્યમ નુકસાન.

- **ભૂકંપીય ઝોન IV:**
  - > MM સ્કેલની તીવ્રતા VII ને અનુરૂપ વધુ નુકસાન.
- **ભૂકંપીય ઝોન V:**
  - > ભૂકંપીય ઝોન એ ભૂકંપ માટે સૌથી વધુ સંવેદનશીલ પ્રદેશ છે, જ્યાં ઐતિહાસિક રીતે દેશમાં કેટલાક સૌથી તીવ્ર ભૂકંપના આંચકા જોવા મળ્યા છે.
  - > આ વિસ્તારોમાં 7.0 કરતા વધારે તીવ્રતાના ભૂકંપ જોવા મળ્યા છે અને તે IX કરતા વધુ તીવ્ર છે.

ભૂકંપીય તરંગો, રિક્ટર સ્કેલ અને મરક્યુરી સ્કેલ

- > ભૂકંપીય મોજાં એ ધરતીકંપના કારણે થતાં કંપનો છે જે પૃથ્વી પરથી પસાર થાય છે અને સિસ્મોગ્રાફ દ્વારા રેકોર્ડ કરવામાં આવે છે.
- > સિસ્મોમીટર ભૂગર્ભ તરંગોના ઓસિલેશનને લગતા વિવિધ પરિમાણોને બતાવતા ઝિગઝેગ ગ્રાફના રૂપમાં તરંગોને રજૂ કરે છે.
- > ભૂકંપની ઘટનાઓ આંચકાઓની તીવ્રતા અનુસાર જાણીતી છે.
- > તે મેગ્નિટ્યુડ સ્કેલ તરીકે પણ ઓળખાય છે. તે ધરતીકંપ દરમિયાન ઉત્પન્ન થતી ઊર્જાના માપન સાથે સંબંધિત છે તે 0-10 થી સંખ્યામાં વ્યક્ત કરવામાં આવે છે.
- > જો કે, સામાન્ય રીતે 2 કરતા ઓછા અને 10 કરતાં વધુ રિક્ટરની તીવ્રતાના ભૂકંપને માપવા શક્ય નથી.

પોન્ગ ડેમ સરોવર વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય

- > 2020-21માં શિયાળાની મોસમમાં હિમાચલ પ્રદેશના પોન્ગ ડેમ સરોવર વન્યપ્રાણી અભયારણ્યમાં એક લાખથી વધુ સ્થળાંતરિત જળ પક્ષીઓ પહોંચ્યા હતા.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- **સ્થાન:**
  - > કાંગડા જિલ્લો, હિમાચલ પ્રદેશ.
- **નિર્માણ:**
  - > પોન્ગ ડેમ વર્ષ 1975માં બીયાસ નદી પર બનાવવામાં આવ્યો હતો. તેને પોન્ગ જળાશય અથવા મહારાણા પ્રતાપ સાગર પણ કહેવામાં આવે છે.
  - > વર્ષ 1983માં હિમાચલ પ્રદેશ સરકારે સમગ્ર જળાશયને વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય જાહેર કર્યું હતું.
  - > 1994માં, ભારત સરકારે તેને 'રાષ્ટ્રીય મહત્વની આદ્રભૂમિ' જાહેર કરી હતી.
  - > નવેમ્બર 2002માં પોન્ગ ડેમ સરોવરને રામસાર સ્થળ તરીકે જાહેર કરાયું હતું.
- **સ્થળાંતર પક્ષીઓ માટે લક્ષ્યસ્થાન:**
  - > આ અભયારણ્યમાં 54 કુળોમાંથી પક્ષીઓની 220 જાતિઓ છે. શિયાળા દરમિયાન, હિન્દૂકુશ હિમાલયથી તેમજ સાઈબેરીયાથી પણ સ્થળાંતર કરનારા પક્ષીઓ આ અભયારણ્યમાં આવે છે.

નદીઓ

- સરોવરને બિયાસ નદી અને તેની ઘણી બધી બારમાસી ઉપનદીઓ જેમ કે ગજ, નિયોગલ, બિનવા, ઉહલ, બંગાના અને બાનરમાંથી પાણી મળે છે.
- આ સરોવર લગભગ 22 પ્રજાતિની માછલીઓને આશ્રય આપે છે, જેમાં શૈલ અને ગેડ જેવી દુર્લભ માછલીઓનો સમાવેશ થાય છે. સરોવરનું પૂરતું પાણીનું સ્તર તેને પાણીની રમતો માટે એક આદર્શ સ્થળ બનાવે છે.
- **વનસ્પતિ:**
  - આ અભયારણ્ય વિસ્તાર ઉષ્ણકટિબંધીય અને ઉપોષ્ણકટિબંધીય જંગલોથી ઢંકાયેલ છે, જે મોટી સંખ્યામાં ભારતીય વન્યપ્રાણીઓને આશ્રય આપે છે.
- **વનસ્પતિ જગત:**
  - નીલગિરી, કિકર, જામુન, શીશમ, કેરી, શેતૂર, ગુલર, કચનાર અને આમલા વગેરે.
- **પ્રાણી વિશ્વ:**
  - કાકડ (ભસતા હરણ), સાંભર, જંગલી ડુક્કર, નીલગાય, ચિત્તો અને નાના પંજાવાળા બીવર વગેરે.
- **પક્ષી વર્ગ:**
  - કાળા માથાના ગુલ્સ, લાલ ગળાવાળા ગ્રીન્સ, પ્લોવર્સ, ટેર્ન, બતક, જળ મરઘી, બગલા વગેરે.

હિમાચલ પ્રદેશમાં સ્થિત રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન

- **ગ્રેટ હિમાલય રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન:**
  - કુલ્લુ જિલ્લાના બંજર સબ-ડિવિઝનમાં સ્થિત ગ્રેટ હિમાલય રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનને વર્ષ 1999માં સત્તાવાર રીતે રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન તરીકેની ઘોષણા કરવામાં આવી હતી.
  - 2014માં, ગ્રેટ હિમાલય રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનને જૈવવિવિધતા સંરક્ષણમાં તેના અદ્ભુત યોગદાન માટે યુનેસ્કો વર્લ્ડ હેરિટેજ સાઈટનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો હતો.
  - અહીં મળતી પ્રજાતિઓમાં ગ્રેટર બ્લુ શીપ, ઈન્ડિયન પિક્કા, રીસસ મંકી, હિમાલય બ્લેક રીંછ, હિમાલય બ્રાઉન રીંછ, રેડ શિયાળ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.
- **પિન વેલી નેશનલ પાર્ક:**
  - પિન વેલી નેશનલ પાર્ક લાહોલ અને સ્પીતી જિલ્લામાં સ્થિત છે. તેની સ્થાપના વર્ષ 1987માં થઈ હતી.
  - અહીં વિવિધ પ્રાકૃતિક જાતિઓ તેમના પ્રાકૃતિક નિવાસસ્થાનમાં જોવા મળે છે, જેમાં સ્નો ચિત્તા અને સાઈબેરીયન આઈબેક્સનો સમાવેશ થાય છે.
- **ઈન્દરકિલા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન:**
  - ઈન્દરકિલા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન હિમાચલ પ્રદેશના કુલ્લુ જિલ્લામાં સ્થિત છે અને તેની સ્થાપના વર્ષ 2010માં કરવામાં આવી હતી.
  - હિમાલયના પ્રાણીઓ જેવા કે દીપડા અને હરણ અને વિવિધ પક્ષીઓ સહિતના દુર્લભ ઉનાળા પક્ષીઓ તેમજ વિવિધ જાતિના જીવજંતુઓ અહીં જોઈ શકાય છે.
- **ખીરગંગા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન:**
  - ખીરગંગા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન કુલ્લુમાં સ્થિત છે અને તેની સ્થાપના વર્ષ 2010 માં કરવામાં આવી હતી.
  - આ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન લગભગ 5,500 મીટરની ઊંચાઈ પર સ્થિત છે અને 710 ચોરસ કિ.મી. વિસ્તારમાં ફેલાયેલો છે.

- **સિમ્બલબારા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન:**
  - સિમ્બલબારા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન સિરમૌર જિલ્લામાં પાંવટા ખીણ (Paonta Valley)માં સ્થિત છે.
  - આ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનની સ્થાપના વર્ષ 1958 માં સિમ્બલબારા વન્યપ્રાણી અભયારણ્ય (9.03 ચોરસ કિ.મી. વિસ્તાર) તરીકે કરવામાં આવી હતી.
  - વર્ષ 2010 માં, 8.88 કિ.મી. વધારાનું ક્ષેત્રફળ ઉમેરીને તેને રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનમાં પરિવર્તિત કરવામાં આવ્યો હતો.

તાજિકિસ્તાનમાં 6.3ની તીવ્રતાનો ભૂકંપ નોંધાયો

- 12 ફેબ્રુઆરી, 2020ના રોજ તાજિકિસ્તાનમાં 6.3ની તીવ્રતાનો ભૂકંપ આવ્યો હતો. દિલ્હી, હરિયાણા, પંજાબ, ચંદીગઢ અને હિમાચલ પ્રદેશમાં પણ ભૂકંપના આંચકા અનુભવાયા હતા. ભૂકંપીય વિભાગે સૌ પ્રથમ ભૂકંપનું કેન્દ્ર અમૃતસર તરીકે આપ્યું હતું, તે સોફ્ટવેરની ભૂલને કારણે થયું હતું, બાદમાં તાજિકિસ્તાનના કેન્દ્રને પુષ્ટિ આપી હતી.

Back to Basics : ભૂકંપ

- પૃથ્વીના લિથોસ્ફીયરમાં અચાનક ઊર્જા છોડવાને કારણે પૃથ્વીની સપાટી પરની ધ્રુજારીને ભૂકંપ કહેવામાં આવે છે.
- ભૂસ્તરીય ખામી તૂટવાને કારણે સામાન્ય રીતે ભૂકંપ આવે છે. પરંતુ તે જવાળામુખીની પ્રવૃત્તિ, ભૂસ્ખલન, પરમાણુ પરીક્ષણો અને ખાણ વિસ્ફોટોને કારણે પણ થઈ શકે છે.

હાઇપોસેન્ટર

- ભૂકંપના પ્રારંભિક ભંગાણનો આ મુદ્દો છે. ભૂકંપ વિજ્ઞાનમાં ઉપરીકેન્દ્ર ફોકસનો પર્યાય છે.

એપિકેન્ટર (Epicentre)

- હાઇપોસેન્ટરની ઉપર જમીન અથવા સપાટી પર સ્થિત બિંદુને એપિકેન્ટર કહેવામાં આવે છે.

ઘરતીકંપના પ્રકારો

- **ફોલ્ટ ઝોન :**
  - ફોલ્ટ દ્વારા ઊર્જા ઉત્પન્ન થાય છે. પછી, ફોલ્ટવાળા ખડકો વિરૂદ્ધ દિશામાં આગળ વધવા લાગે છે. સમય જતાં, બ્લોકવિકૃત થઈ જાય છે અને એકબીજા સામે સરકતા જાય છે. તે ભૂકંપનું કારણ બને છે.
- **ટેક્ટોનિક ભૂકંપ :**
  - આ સૌથી સામાન્ય ભૂકંપ છે. જ્યારે પૃથ્વીનું ઉપરનું સ્તર અને ઉપરના મેન્ટલની મોટી અને પાતળી પ્લેટ એકબીજાને અથડાતા અટવાઈ જાય છે, ત્યારે તે ઝોનની નીચે બને છે. જ્યારે આ દબાણ સમાપ્ત થાય છે, ત્યારે ભૂકંપ આવે છે.
- **જવાળામુખી ભૂકંપ:**
  - સક્રિય જવાળામુખીના વિસ્તારોમાં ટેક્ટોનિક ભૂકંપના એક ખાસ ભાગને જવાળામુખી ભૂકંપ કહેવામાં આવે છે. આ પૃથ્વીની સપાટીની નીચે મેગ્માના નિષ્કર્ષણને કારણે છે.
- **માનવ પ્રેરિત ઘરતીકંપો :**
  - સઘન ખનન પ્રવૃત્તિ, રાસાયણિક અથવા પરમાણુ ઉપકરણોના વિસ્ફોટને પરિણામે આવા ભૂકંપ આવે છે.

જેરેન્ગા પોથર અને આસામનું ઢેકિયાજુલી શહેર

- તાજેતરમાં પ્રધાનમંત્રીએ આસામમાં બે મહત્વપૂર્ણ ઐતિહાસિક સ્થળોની મુલાકાત લીધી છે.
- પ્રથમ ઐતિહાસિક સ્થળ આસામના શિવસાગરનું જેરીન્ગા પોથર છે, જ્યાં અહોમ રાજકુમારી જોયમતીએ 17મી સદીમાં પોતાના જીવનનું બલિદાન આપ્યું હતું.
- બીજું ઐતિહાસિક સ્થળ આસામનું ઢેકિયાજુલી શહેર છે, જે વર્ષ 1942ના ભારત છોડો આંદોલન સાથે સંબંધિત છે.

Back to Basics : જેરેન્ગા પોથર

- શિવસાગર શહેરનું ખુલ્લું મેદાન જેરેન્ગા પોથર 17મી સદીની અહોમ રાજકુમારી જોયમતીની વીરતા માટે ખૂબ જ લોકપ્રિય છે.
- અગાઉ રંગપુર તરીકે ઓળખાતું શિવસાગર શક્તિશાળી અહોમ વંશનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે, જેણે 1228-1826) સુધી આસામ પર શાસન કર્યું હતું.
- અહોમ રાજ્ય વંશની સ્થાપના છો લુંગ સુક્કા દ્વારા કરવામાં આવી હતી.
- 1671થી 1681 સુધી અહોમ સામ્રાજ્યમાં રાજકીય ઉથલપાથલ ચાલી રહી હતી, તે જ સમયે અહોમ સામ્રાજ્યના રાજકુમાર ગોડાપાણી (જોયમતીના પતિ) દુશ્મનોના હાથે પકડતા પહેલા નાગા હિલ્સ છોડીને ભાગી ગયા હતા.
- રાજકુમાર ગોડાપાણીના દુશ્મનોએ રાજકુમાર ગોડાપાણીનું ઠેકાણું જાણી લેશે એ આશાએ તેની પત્ની રાજકુમારી જોયમતીને પકડી લીધી હતી, તેમ છતાં રાજકુમારી જોયમતીએ ઘણા દિવસો સુધી ખુલ્લા મેદાનમાં કાંટાળા છોડ સાથે બંધાયેલા હોવા છતાં અને ત્રાસ આપવા છતાં દુશ્મનોને કોઈ પણ પ્રકારની માહિતી આપવાની ના પાડી દીધી હતી.
- આખરે તેણે પોતાના પતિ માટે પોતાના જીવનનું બલિદાન આપ્યું, રાજકુમાર ગોડાપાણી આસામના રાજા બન્યા અને આસામમાં સ્થિરતા અને શાંતિનો યુગ શરૂ થયો.
- રાજકુમારી જોયમતીનું શિવસાગર શહેરના જેરીન્ગા પોથર મેદાનમાં અવસાન થયું હતું.

સ્થાનનું મહત્વ

- જેરેન્ગા પોથર પાસે જ સુરક્ષિત પુરાતત્વીય સ્થળ નથી, જોકે તેની આસપાસના વિસ્તારમાં ઘણા સુરક્ષિત સ્થળો છે, તેની ભૂતપૂર્વ ના પુખુરી ટાંકી આવેલી છે, જ્યારે પશ્ચિમમાં પોહુ ગઢ છે, જે અહોમ યુગ દરમિયાન બનાવવામાં આવેલું કુદરતી પ્રાણી સંગ્રહાલય છે.
- તેમાં એક મોટું જોયસાગર તળાવ છે, જે 1697ના વર્ષમાં અહોમ રાજા, સ્વર્ગીય દેવ રૂદ્ર સિંહા અને વિષ્ણુ ડોલ મંદિર દ્વારા બનાવવામાં આવ્યું હતું.
- વર્ષ 2017માં આ પ્રદેશનો ઉપયોગ સર્વોચ્ચ અને પ્રભાવશાળી સાહિત્યસંસ્થા આસામ સાહિત્ય સભાની શતાબ્દી ઉજવણી માટે પણ કરવામાં આવ્યો હતો.

ઢેકિયાજુલી શહેર

- ઘણા નિષ્ણાંતો માને છે કે ભારતીય સ્વતંત્રતા સંગ્રામનો સૌથી નાની ઉંમરનો શહીદ કદાચ આસામના ઢેકિયાજુલી શહેરનો હતો.
- 20 સપ્ટેમ્બર, 1942ના રોજ ભારત છોડો આંદોલનના ભાગરૂપે આસામના સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓની શોભાયાત્રાએ આસામના અનેક શહેરોમાં વિવિધ પોલીસ સ્ટેશનો સુધી કૂચ કરવાનું કહ્યું હતું.
- ‘મૃત્યુ વાહિની’ તરીકે જાણીતા આ જૂથોમાં મહિલાઓ અને બાળકો સહિતના લોકોની વ્યાપક ભાગીદારી હતી અને સંસ્થાનવાદી સત્તાના પ્રતીક તરીકે જોવામાં આવે છે તે પોલીસ સ્ટેશનો પર તિરંગો ફરકાવવામાટે આગળ વધી રહ્યા હતા.
- જોકે બ્રિટિશ વહીવટીતંત્રે માત્ર ઢેકિયાજુલી શહેરમાં ઓછામાં ઓછા 15 લોકોને ગોળી મારી હતી તેમની સામે હિંસાનો ઉપયોગ કર્યો હતો, જેમાં 12 વર્ષની તિલેશ્વરી બરૂઆ સહિત ત્રણ મહિલાઓ શામેલ હતા.
- તિલેશ્વરી બરૂઆને ભારતીય સ્વતંત્રતા સંગ્રામના સૌથી યુવા શહીદ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.
- તેથી જ 20 સપ્ટેમ્બરના રોજ ઢેકિયાજુલી શહેરમાં શહીદ દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવે છે.

પીએમ મોદીએ પશ્ચિમ બંગાળના હલ્દિયામાં 4700 કરોડની ચાર માળખાગત પરિયોજના રાષ્ટ્રને અર્પણ કરી

- વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીએ 7 ફેબ્રુઆરી 2021 ના રોજ પશ્ચિમ બંગાળના હલ્દિયા ખાતે દેશને 4,700 કરોડ રૂપિયાના ચાર માળખાગત પ્રોજેક્ટ્સ સમર્પિત કર્યાં. પ્રધાનમંત્રીએ ઈન્ડિયન ઓઈલ કોર્પોરેશન લિમિટેડની હલ્દિયા રિફાઈનરી ખાતે બીજા કેટલિટિક-આઈસોડેવોલ્કિંગ યુનિટનો શિલાન્યાસ કર્યો. તેમણે ભારત પેટ્રોલિયમ કોર્પોરેશન લિમિટેડ, BPCLના LPG આયાત ટર્મિનલ, GAILની ડોભી-દુર્ગાપુર કુદરતી ગેસ પાઈપલાઈન અને NHAIના ફોર લેન રોડ ઓવરબ્રીજ કમ ફ્લાયઓવર સહિતના ત્રણ પ્રોજેક્ટ્સનું ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- આ પ્રસંગે વડાપ્રધાન મોદીએ જણાવ્યું હતું કે ગેસ આધારિત અર્થતંત્ર એ દેશની આ સમયની જરૂરિયાત છે. તેમણે કહ્યું, એક રાષ્ટ્ર-એક ગેસ ગ્રીડ આ જરૂરિયાતને પહોંચી વળવા માટેનું એક મહત્વપૂર્ણ પગલું છે. પ્રધાનમંત્રીએ કહ્યું કે આ હાંસલ કરવા માટે પ્રાકૃતિક ગેસની કિંમત ઘટાડવા અને ગેસ-પાઈપલાઈન નેટવર્કના વિસ્તરણ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યું છે. શ્રી મોદીએ કહ્યું કે, ભારત સૌથી વધુ ગેસ વપરાશ કરનાર દેશોમાંનો એક છે. તેમણે કહ્યું, સસ્તી અને સ્વચ્છ ઊર્જાને પ્રોત્સાહન આપવા બજેટમાં હાઈડ્રોજન મિશનની ઘોષણા કરવામાં આવી છે.
- વડાપ્રધાને દેશના પૂર્વી ભાગમાં જીવનની ગુણવત્તા અને વ્યવસાયમાં સુધારો લાવવા રેલવે, માર્ગ, હવાઈ મથકો, બંદરો અને જળમાર્ગો પર ચાલી રહેલા કામોને સૂચિબદ્ધ કર્યા છે.
- વડાપ્રધાન ઊર્જા ગંગા પ્રોજેક્ટનો એક ભાગ છે, જે 347 કિલોમીટરના ડોભી-દુર્ગાપુર નેચરલ ગેસ પાઈપલાઈન વિભાગનો સીધો લાભ માત્ર પશ્ચિમ બંગાળ જ નહીં, બિહાર અને ઝારખંડના 10 જિલ્લાઓને પણ થશે. તેના નિર્માણ કાર્યથી સ્થાનિક લોકોને 11 લાખ માનવ દિવસની રોજગારી મળી છે. આ રસોડાને ફ્લીન પાઈપ LPG પ્રદાન કરશે અને સ્વચ્છ CNG વાહનોને સક્ષમ બનાવશે. સિંદરી અને દુર્ગાપુર ખાતરની ફેક્ટરીઓને સતત ગેસ સપ્લાય થશે.

‘સમગ્ર શિક્ષા’ દ્વારા ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવેલી શાળાઓ નેતાજીના નામ પર રાખવામાં આવશે

- શિક્ષણ મંત્રાલયે નક્કી કર્યું છે કે સમગ્ર શિક્ષા યોજના હેઠળ ભંડોળ પૂરું પાડતી શાળાઓ અને છાત્રાલયોનું નામ હવે નેતાજી સુભાષચંદ્ર બોઝના નામ પર રાખવામાં આવશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- આ યોજનાનું નામ બદલવાથી દુર્ગમ વિસ્તારોમાં આ રહેણાંક શાળાઓ અને છાત્રાલયોની સુવિધા વિશે જાગૃતિ લાવવામાં મદદ મળશે.
- તે આ શાળાઓને ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણના ઉચ્ચ ધોરણ પ્રાપ્ત કરવા માટે પણ પ્રેરિત કરશે.

સમગ્ર શિક્ષા યોજના

- તે શાળાના શિક્ષણ માટેની એકીકૃત યોજના છે.
- આ યોજના પૂર્વ-શાળાથી લઈને બારમા ધોરણ સુધી કેન્દ્રિત છે.
- આ યોજના શાળાના તમામ સ્તરે બધા માટે સમાન અને સમાન ગુણવત્તાવાળા શિક્ષણની ખાતરી આપે છે.
- સર્વ શિક્ષા અભિયાન (SSA), શિક્ષક શિક્ષણ (TE), રાષ્ટ્રીય માધ્યમિક શિક્ષા અભિયાન (RMSA) જેવી ત્રણ યોજનાઓનો સમાવેશ કર્યા પછી આ યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી.
- આ યોજનામાં શિક્ષક અને તકનીકી પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને શાળાની ગુણવત્તા સુધારવા પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે.
- આ ઉપરાંત, આ યોજના હેઠળ શિક્ષણ મંત્રાલય, રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને પર્વતીય વિસ્તારોમાં રહેણાંક શાળાઓ અને છાત્રાલયો ખોલવા અને ચલાવવા માટે નાણાકીય સહાય પૂરી પાડે છે.
- તે બાળકોને આશ્રય અને સંભાળની જરૂર હોય તેવા બાળકો માટે નાના અને છૂટાછવાયા વસ્તીવાળા વિસ્તારોમાં શાળાઓ અને રહેણાંક ખોલવા માટે નાણાકીય સહાય પૂરી પાડે છે.

રહેણાંક સુવિધાઓ

- આ યોજના અંતર્ગત પરિવહન અને બાળ મજૂરોથી બચાવવામાં આવેલા બાળકોને રહેણાંક સુવિધાઓ આપવામાં આવે છે. તે એવા બાળકોને પણ પ્રદાન કરવામાં આવે છે કે જેઓ તેમના પરિવારોથી જુદા પડ્યા હોય અને જેઓ પુખ્ત સંરક્ષણ વિના હોય. રાજ્ય અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં આ યોજના હેઠળ અત્યાર સુધીમાં 383 રહેણાંક શાળાઓ અને 680 છાત્રાલયો સહિત કુલ 1,063 રહેણાંક સુવિધાઓને મંજૂરી આપવામાં આવી છે.

કૌશલ તાલીમ

- > આ યોજના અંતર્ગત, બાળકોને વિશિષ્ટ કૌશલ તાલીમ, તબીબી સંભાળ, શારીરિક સ્વ-બચાવ, સમુદાયની ભાગીદારી અને માસિક વજીફા પણ આપવામાં આવે છે.

NCAERનો બિઝનેસ કોન્ફિડન્સ ઇન્ડેક્સ

- > બિઝનેસ કોન્ફિડન્સ ઇન્ડેક્સ (BCI) તાજેતરમાં નેશનલ કાઉન્સિલ ઓફ એપ્લાઈડ ઇકોનોમિક રિસર્ચ (NCAER) દ્વારા પ્રકાશિત કરાયો હતો.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > નાણાકીય વર્ષ 2020-2021ના બીજા અને ત્રીજા ત્રિમાસિક ગાળા વચ્ચે સૂચકાંકમાં 6 ટકાની વૃદ્ધિ નોંધાઈ છે.
- > ભારત સહિતના ઘણા દેશોમાં COVID-19 રસીકરણ અભિયાન પછી આ વધારો થયો છે.
- > ઉત્તરદાતાઓ અપેક્ષા રાખે છે કે આગામી છ મહિનામાં એકંદર આર્થિક સ્થિતિમાં સુધારો થશે.
- > નાણાકીય વર્ષ 2020-2021ના ત્રીજા ક્વાર્ટરમાં 8 ટકાનો વિકાસ થવાની ધારણા છે.
- > આગામી છ મહિનામાં કંપનીઓની આર્થિક સ્થિતિમાં સુધારો થશે.

રાષ્ટ્રીય આર્થિક સંશોધન પરિષદ (NCAER)

- > NCAER (નેશનલ કાઉન્સિલ ઓફ એપ્લાઈડ ઇકોનોમિક રિસર્ચ) નવી દિલ્હી સ્થિત નફાકારક આર્થિક થિંક ટેન્ક છે. NCAER અર્થશાસ્ત્રના ક્ષેત્રમાં સંશોધન કરે છે. તેની સ્થાપના વર્ષ 1956 માં થઈ હતી. હાલમાં, નંદન નીલેકણી તેની સંચાલક મંડળના અધ્યક્ષ છે. આ થિંક ટેન્કના ડાયરેક્ટર જનરલ ડો.શેખર શાહ છે.

ડીપ સી ફિશિંગ વાહણો

- > ભારત સરકારે Approved Standardised Deep-Sea Fishing Vessels Design and Specifications (ASDDDS) તૈયાર કરવા માટે નોડલ ઓથોરિટીની સ્થાપના કરી છે. આ રાજ્યોના મત્સ્યઉદ્યોગ વિભાગને પ્રધાનમંત્રી મત્સ્ય સંપદા યોજના (PMMSY) અમલમાં મૂકવામાં મદદ કરશે.

Back to Basics : ASDDDS

- > ASDDDS ન્યૂનતમ મૂળભૂત ડિઝાઇન પરિમાણોનું માળખું પ્રદાન કરશે. વહાણોનું નિર્માણ આ માળખા હેઠળ કરવામાં આવશે.
- > તે રૂપરેખા સ્પષ્ટીકરણ, મૂળભૂત કેલ્ક્યુલેશન, સામાન્ય વ્યવસ્થા અને મૂળભૂત માળખાકીય ડિઝાઇન સહિતના મૂળભૂત માળખાના પાસાઓને આવરી લેશે.

- > ASDDDS કોચિન શિપયાર્ડ લિમિટેડ (CSL) દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવશે.
- > સેન્ટ્રલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી (CIFT) દ્વારા પણ આ સંભાળવામાં આવશે.
- > આની સૈદ્ધાંતિક મંજૂરી ભારતીય રજિસ્ટર ઓફ શિપિંગ (IRS) દ્વારા આપવામાં આવશે.

DSFV

- > ડીપ-સી ફિશિંગ જહાજો (DSFV) ASDDDSના પાલન માટે બનાવવામાં આવ્યા હતા.
- > બંદરો, શિપિંગ અને જળમાર્ગ મંત્રાલયે DSFVની રજૂઆત કરી હતી.
- > DSFV પણ PMMSY યોજના હેઠળ સબસિડી મેળવવા માટે પાત્ર બનશે.

પ્રધાનમંત્રી મત્સ્યઉદ્યોગ યોજના

- > તે મત્સ્યઉદ્યોગ ક્ષેત્રના ટકાઉ વિકાસ પર કેન્દ્રિત એક મુખ્ય યોજના છે. તેનો અમલ પાંચ વર્ષ માટે કરવામાં આવશે. આ યોજના આત્મ-નિર્ભર ભારત પેકેજ હેઠળ બધા રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં 1 એપ્રિલ 2020 ના રોજ શરૂ કરવામાં આવી હતી.

બજેટ ખર્ચ:

- > 20,050 કરોડના અંદાજિત રોકાણ સાથે PMMSY શરૂ કરવામાં આવી હતી. આ રકમમાંથી, અંતર્ગત માછીમારી, દરિયાઈ અને જળચરઉદ્યોગમાં લાભાર્થી લક્ષી પ્રવૃત્તિઓ માટે આશરે 12,340 કરોડ રૂપિયાની રકમ ફાળવવામાં આવી છે. ફિશરીઝ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર માટે રૂ.7,710 કરોડની ફાળવણી કરવામાં આવી હતી.

નોડલ ઓથોરિટી:

- > આ નોડલ ઓથોરિટીનું નેતૃત્વ સિફ્ટના ડિરેક્ટર કરશે. તેમાં ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી, ખડગપુર અથવા IIT મદ્રાસ ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ નેવલ આર્કિટેક્ચર, કોચિન શિપયાર્ડ લિમિટેડ અને ભારતીય શિપિંગ રજિસ્ટરના પ્રતિનિધિઓ શામેલ હશે.

કુ એપ

- > 'કુ' એપ્લિકેશન છેલ્લા કેટલાક દિવસોમાં સમાચારોમાં છે. ઘણા ભારતીય રાજકારણીઓ, રમતવીરો અને અભિનેતાઓ કુ એપ્લિકેશનમાં જોડાયા છે. ટિવટર સાથે કેન્દ્ર સરકારના વિવાદ બાદ વિકાસ થયો છે. અત્યાર સુધીમાં વાણિજ્ય પ્રધાન પિયુષ ગોયલ, કાયદા અને IT પ્રધાન રવિશંકર પ્રસાદ, ભાજપના સાંસદ તેજસ્વી સૂર્યા, કર્ણાટકના મુખ્ય પ્રધાન બી.એસ. યેદીયુરપ્પા, ઈશા ફાઉન્ડેશનના જગ્ગી વાસુદેવ, ભૂતપૂર્વ ક્રિકેટરો જાવગલ શ્રીનાથ અને અનિલ કુંબલે જેવા દિગ્ગજ લોકો આ મંચ પર આવ્યા છે.

- તાજેતરમાં, આ એપ્લિકેશનના વપરાશકારોની સંખ્યા ઝડપથી વધી છે, આ એપ્લિકેશન 3 મિલિયન ડાઉનલોડ માર્કને પાર કરી ગઈ છે.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- અગાઉ, કેન્દ્ર સરકારે ખેડૂત આંદોલનમાં હિંસા ભડકાવવા માટે કેટલાક વિવાદિત એકાઉન્ટ્સને અવરોધિત કરવા દિવટરને આદેશ આપ્યો હતો, દિવટર દ્વારા થોડા સમય માટે આ ખાતાઓ પર મર્યાદિત પ્રતિબંધો લગાવાયા હતા. તે પછી તે નિયંત્રણો હટાવવામાં આવ્યા હતા, જેના પછી કેન્દ્ર સરકારે નારાજગી વ્યક્ત કરી હતી અને દિવટરને કાયદાનું પાલન કરવાની ચેતવણી આપી હતી.

કુ એપ્લિકેશન

- 'કુ' એક માઈક્રોબ્લોગિંગ પ્લેટફોર્મ છે, જેને દિવટરના વિકલ્પ તરીકે જોવામાં આવે છે. કુઓ એપ્લિકેશન 2020ની શરૂઆતમાં શરૂ કરવામાં આવી હતી, તે નોંધનીય છે કે, કુ એપ્લિકેશન ભારત સરકારની 'આત્મ-નિર્ભર એપ્લિકેશન ઇનોવેશન ચેલેન્જ' જીતી હતી. પીએમ મોદીએ મન કી બાતમાં પણ આ એપનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. કુ એપની સ્થાપના અધ્યેય રાધાકૃષ્ણન અને મયંક બિદ્વાટકા એ કરી હતી.

પ્રધાનમંત્રી મોદી વિશ્વ સતત વિકાસ શિખર સંમેલન 2021નું ઉદ્ઘાટન કરશે

- ભારતના પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્ર મોદી 10 ફેબ્રુઆરીએ વીડિયો કોન્ફરન્સિંગ દ્વારા વિશ્વ સતત વિકાસ શિખર સંમેલન 2021નું ઉદ્ઘાટન કરશે. વિશ્વ ટકાઉ વિકાસ શિખર સંમેલન 'Redefining Our Common Future: Safe and Secure Environment for All' થીમ હેઠળ યોજાશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- આ વર્ષે સમિટ 20મી આવૃત્તિ ને ચિહ્નિત કરશે.
- તે 10 થી 12 ફેબ્રુઆરી વચ્ચે યોજાશે.
- આ સમિટનું આયોજન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ એનર્જી એન્ડ રિસોર્સીસ (TERI) દ્વારા કરવામાં આવ્યું છે.
- આ સમિટ સરકારો, શિક્ષણવિદો, વેપારી નેતાઓ, જળવાયુ વૈજ્ઞાનિકો, નાગરિક સમાજ અને યુવાનોને જળવાયુ પરિવર્તન સામે લડવા માટે એક સાથે લાવવાના ઉદ્દેશ સાથે યોજાશે.
- આ સમિટમાં ક્લાઈમેટ ફાઈનાન્સ, ચક્રીય અર્થતંત્ર, ઊર્જા અને ઉદ્યોગ સંક્રમણ, અનુકૂળન અને સ્થિતિસ્થાપકતા, પ્રકૃતિ આધારિત ઉકેલો, સ્વચ્છ મહાસાગરો અને વાયુ પ્રદૂષણ વગેરે મુદ્દાઓ પર ચર્ચા-વિચારણા કરવામાં આવશે.
- આ સમિટમાં મુખ્ય સહભાગીઓ નવા અને નવીનીકરણીય ઊર્જા મંત્રાલય, પર્યાવરણ મંત્રાલય, વન અને જળવાયુ પરિવર્તન મંત્રાલય અને પૃથ્વી વિજ્ઞાન મંત્રાલય છે.

- આ સમિટમાં માલદીવના પીપલ્સ મજલીસના પ્રમુખ મોહમ્મદ નશીદ, પાપુઆ ન્યુગિનીના વડાપ્રધાન જેમ્સ માર્પે, સંયુક્ત રાષ્ટ્રના ઉપસચિવ જનરલ અમિના જે.મોહમ્મદ, ગુયાનાના રાષ્ટ્રપતિ મોહમ્મદ ઈરફાન અલી અને કેન્દ્રીય પર્યાવરણ, વન અને જળવાયુ પરિવર્તન મંત્રી પ્રકાશ જાવડેકર ભાગ લેશે.

વિશ્વ સતત વિકાસ શિખર સંમેલન (WSDS)

- તે ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ એનર્જી એન્ડ રીસોર્સીસ (TERI) દ્વારા આયોજિત વાર્ષિક ફ્લેગશિપ ઇવેન્ટ છે. આ સમિટનો હેતુ વૈશ્વિક સમુદાયને લાભ આપવા માટે લાંબાગાળાના ઉકેલો પૂરા પાડવાનો છે. તે માનવતાના ભાવિ મુદ્દાઓનો સામનો કરવા માટે રચનાત્મક કાર્યવાહી માટે પ્રયાસો શરૂ કરવા માટે એક મંચ પર વિવિધ હિસ્સેદારોને એકત્રિત કરવાનો પ્રયાસ કરે છે. આ સમિટ ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યો અને પેરિસ સમજૂતી અનુસાર યોજવામાં આવે છે.

દિલ્હીમાં વિશ્વ સતત વિકાસ શિખર સંમેલન

- ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ એનર્જી એન્ડ રીસોર્સીસ 2001થી દર વર્ષે દિલ્હીમાં સતત વિકાસ શિખર સંમેલનનું આયોજન કરે છે. તે એક આંતરરાષ્ટ્રીય મંચ છે જે ટકાઉ વિકાસના પાસાઓને આવરી લેતા જ્ઞાનના આદાન-પ્રદાનને સરળ કરે છે.

આંગણવાડી લાભાર્થીઓમાં 7 વર્ષમાં 2 કરોડનો ઘટાડો

- મહિલા અને બાળ વિકાસ મંત્રાલયે સંસદમાં રજૂ કર્યા આંકડા મુજબ સરકારના આંગણવાડી કાર્યક્રમ હેઠળ લાભાર્થીઓની સંખ્યામાં લગભગ બે કરોડનો ઘટાડો થયો છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- વર્ષ 2014-15 દરમિયાન આશરે 14 લાખ આંગણવાડી કેન્દ્રોમાં 45 કરોડ સગર્ભા સ્ત્રીઓ, સ્તનપાન કરાવતી માતાઓ અને છ મહિનાથી છ વર્ષની વયની બાળકોને પ્રવેશ આપવામાં આવ્યો.
- માર્ચ, 2020 સુધીમાં આ સંખ્યા 55 કરોડ થઈ ગઈ છે.
- બાળકોની સંખ્યા પણ 2014-2015માં 49 કરોડ હતી જે માર્ચ 2020માં 6.86 કરોડ થઈ ગઈ છે.
- ગર્ભવતી મહિલાઓ અને સ્તનપાન કરતી માતાઓની સંખ્યા માર્ચ 2014માં 95 કરોડ હતી જે માર્ચ 2020માં 1.68 કરોડ થઈ હતી.
- આ ઘટાડાનું કારણ સરકાર દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યું નથી.

નામાંકિત બાળકોની સંખ્યામાં ઘટાડો શા માટે થયો છે?

- બાળકોની સંખ્યામાં ઘટાડાના વાસ્તવિક કારણો અજ્ઞાત હોવા છતાં, ઘટાડાના કેટલાક સંભવિત કારણો હોઈ શકે છે:

- > જે બાળકો આધાર જમા કરવામાં અસમર્થ હતા તેમને 'બોગસ' કહી શકાય છે.
- > 2011ની વસ્તી ગણતરી દર્શાવે છે કે ઓછા ફર્ટિલિટી દર વાળા રાજ્યોમાં નીચી વય જૂથમાં સંપૂર્ણ વસ્તી ઘટી રહી હતી. તેથી, વસ્તી વિષયક બદલવાથી સંખ્યામાં પણ ઘટાડો થઈ શકે છે.

આંગણવાડી

- > તે ભારતમાં એક પ્રકારનું ગ્રામીણ બાળ સંભાળ કેન્દ્ર છે. આ કેન્દ્રો ભારત સરકારે વર્ષ 1975માં શરૂ કર્યા હતા. આ કેન્દ્રો બાળ ભૂખ અને કુપોષણનો સામનો કરવા માટે સંકલિત બાળ વિકાસ સેવાઓ (ICDS) કાર્યક્રમ હેઠળ સ્થાપવામાં આવ્યા હતા.
- > સંકલિત બાળ વિકાસ યોજના (Integrated Child Development Scheme)
- > આ યોજના વર્ષ 1975માં શરૂ કરવામાં આવી હતી. જોકે 1978માં મોરારજી દેસાઈ સરકારે તેને બંધ કરી દીધી હતી, પરંતુ દસમી પંચવર્ષીય યોજનામાં તેને ફરી શરૂ કરવામાં આવી હતી. આ યોજનામાં વિવિધ આંગણવાડી કેન્દ્રો પર સંચાલિત છ સેવાઓના પેકેજનો સમાવેશ થાય છે. આ સેવાઓમાં રસીકરણ, પૂરક પોષણ, શાળા પહેલાનું બિન-ઔપચારિક શિક્ષણ, આરોગ્ય તપાસ, આરોગ્ય શિક્ષણ અને રેફરલ સેવાઓનો સમાવેશ થાય છે.

બાયો એશિયા 2021

- > બાયો એશિયાની 18મી આવૃત્તિ 22 ફેબ્રુઆરી, 2021થી 23 ફેબ્રુઆરી, 2021 વચ્ચે યોજાશે. 'મુવ ધ નીડલ' થીમ હેઠળ આયોજિત કરવામાં આવશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > આ વર્ષે બાયો એશિયા ઈવેન્ટ કોવિડ-19, ફાર્મા, મેડટેક અને ગ્લોબલ હેલ્થ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે.
- > આ કાર્યક્રમમાં વિવિધ પ્રકારની પેનલો હશે.
- > કોવિડ-19 રોગચાળાને કારણે જીવવિજ્ઞાન ઉદ્યોગમાં કેવી રીતે ફેરફાર થયો છે તેના પર પેનલો ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે.

બાયો એશિયા 2021

- > આ કાર્યક્રમ જીવન વિજ્ઞાન ઉદ્યોગને મહત્વ આપવા માટેના વિષયો પર ચર્ચા કરવા માટે એક મંચ પ્રદાન કરશે.
- > આ કાર્યક્રમનું એક સત્ર તબીબી તકનીકીઓની સંભાવનાઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે જે ભારત માટે આગામી મોટી તક બની રહી છે.
- > તબીબી ટેકનોલોજીના ક્ષેત્રમાં ભારત આયાતકારને બદલે નિકાસકાર બની શકે છે.
- > આ કાર્યક્રમમાં સપ્લાય ચેઇન લવચીકતા, નવીન દવાઓની પહોંચ, નવીનતા અને સંશોધન પર પણ વિશ્લેષણ કરવામાં આવશે.

ઇવેન્ટનું મહત્વ

- > આ ઈવેન્ટ એટલા માટે મહત્વપૂર્ણ છે કારણ કે ભારત વિશ્વનો સૌથી વધુ વસ્તી ધરાવતો દેશ બનવા જઈ રહ્યો છે. વસ્તી માં વધારો થયો છે, ત્યારે આ રોગનો ભાર પણ વધી રહ્યો છે. આમ, તે મહત્વનું બની જાય છે. આ ઉપરાંત આ કાર્યક્રમ ભારતના બાયોટેકનોલોજી ક્ષેત્રને વેગ આપશે.

ભારતનું બાયોટેકનોલોજી ક્ષેત્ર

- > ભારત એશિયા-પેસિફિક ક્ષેત્રનું ત્રીજું સૌથી મોટું બાયોટેકનોલોજી સ્થળ બની ગયું છે. ભારતમાં 500થી વધુ યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ ફૂડ એન્ડ ડ્રગ એડમિનિસ્ટ્રેશન (USFDA) પ્રમાણિત બાયોટેકનોલોજી પ્લાન્ટ છે, જે વિશ્વભરમાં બીજા ક્રમની સૌથી મોટી સંખ્યા છે. ભારત બીસીજી, ડીપીટી અને ઓરીની રસીનો સૌથી મોટો સપ્લાયર પણ છે.

11 ફેબ્રુઆરી: વિજ્ઞાનમાં મહિલા અને છોકરીઓ માટે આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ

- > દર વર્ષે 11 ફેબ્રુઆરીએ વિજ્ઞાનમાં મહિલા અને છોકરીઓનો આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ ઉજવવામાં આવે છે. સંયુક્ત રાષ્ટ્ર દ્વારા દર વર્ષે 2015થી આ દિવસની ઉજવણી કરવામાં આવી રહી છે. તેનો ઉદ્દેશ વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના ક્ષેત્રમાં મહિલાઓની ભૂમિકાને પ્રકાશિત કરવાનો છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- > સંયુક્ત રાષ્ટ્ર દ્વારા આ દિવસની ઉજવણી વિશ્વનાં વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી નાં ક્ષેત્રમાં મહિલાઓને પ્રોત્સાહન આપતી સંસ્થાઓના સહયોગથી કરવામાં આવે છે.
- > Theme: Women Scientists at the forefront of the fight against COVID-19
- > વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના ક્ષેત્રમાં મહિલાઓ અને છોકરીઓને પ્રોત્સાહન આપવું ખૂબ જ જરૂરી છે. હાલ વિશ્વમાં મહિલા સંશોધકો માત્ર 30 ટકા છે. STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics) આ ક્ષેત્રમાં મહિલાઓનો હિસ્સો પુરૂષો કરતા ઓછો છે.

11 ફેબ્રુઆરી: વિશ્વ યુનાની દિવસ

- > દર વર્ષે 11 ફેબ્રુઆરીએ વિશ્વ યુનાની દિવસ ઉજવવામાં આવે છે, જે યુનાની સંશોધક હકીમ અજમલ ખાનની જન્મજયંતિ નિમિત્તે ઉજવવામાં આવે છે. તેઓ ગ્રીક નિષ્ણાંત હતા. યુનાની દિવસ નિમિત્તે નવી દિલ્હીમાં આયુષ મંત્રાલય દ્વારા યુનાની મેડિસિન પર એક સંમેલનનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે.

Back to Basics : ગ્રીક ચિકિત્સા પ્રણાલી

- તે એક પ્રકારની ફારસી-અરબી પરંપરાગત ચિકિત્સા પદ્ધતિ છે. તેનો ઉપયોગ મુઘલ યુગના ભારતમાં કરવામાં આવ્યો હતો, આ ઉપરાંત દક્ષિણ એશિયા અને મધ્ય એશિયામાં પણ દવાની યુનાની પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. આ દવાની પદ્ધતિ ગ્રીસમાં શરૂ કરવામાં આવી હતી. હિપ્પોક્રેટસ આ ચિકિત્સા પદ્ધતિના પિતા માનવામાં આવે છે. આ ચિકિત્સા પદ્ધતિ ભારતમાં 13મી સદીમાં દિલ્હી સલ્તનતની સ્થાપના સાથે શરૂ કરવામાં આવી હતી.

મુખ્ય પોર્ટ ઓથોરિટી બિલ (2020)

- મુખ્ય પોર્ટ ઓથોરિટી બિલ, 2020. 10 ફેબ્રુઆરી, 2020ના રોજ રાજ્યસભામાં પસાર કરવામાં આવ્યું હતું. આ બિલ બેલેટ પેપરનો ઉપયોગ કરીને પસાર કરવામાં આવ્યું હતું. 84 મત તેની તરફેણમાં હતા જ્યારે 44 મત તેની વિરુદ્ધ હતા. આ બિલ સપ્ટેમ્બર 2020માં લોકસભામાં પસાર કરવામાં આવ્યું હતું.

Back to Basics : બિલનું મહત્વ

- કેન્દ્રીય બંદરો, શિપિંગ અને જળમાર્ગ રાજ્ય પ્રધાન મનસુખ માંડવિયાએ જણાવ્યું હતું કે આ બિલ મોટા ખાનગી બંદરો સાથે સારી સ્પર્ધાને પ્રોત્સાહન આપશે.
- આ બિલ બંદરની જમીનના ઉપયોગને પણ પ્રોત્સાહન આપે છે અને બંદરટેરિફમાં સ્પર્ધા વધારશે.

બિલ જોગવાઈઓ

- આ બિલનો હેતુ નિર્ણય લેવામાં વધુ સ્વાયત્તતા આપવાનો છે.
- તે ભારતના 12 મોટા બંદરોને સ્વાયત્તતા આપશે, ‘
- દીનદયાળ (કંડલા) પોર્ટ
- મુંબઈ પોર્ટ
- JNPT પોર્ટ
- માર્મુગાઓ પોર્ટ,
- નવું મેંગલોર બંદર,
- કોચીન પોર્ટ,
- ચેન્નાઈ પોર્ટ,
- કામરાજર (એન્નોર) બંદર,
- VO ચિદમ્બરમનાર પોર્ટ,
- વિશાખાપટ્ટનમ પોર્ટ,
- પારાદીપ પોર્ટ
- કોલકાતા (હલ્દીયા સહિત) બંદર.
- આ બિલ બોર્ડની રચના સાથે બંદરની કામગીરીને પણ વ્યાવસાયિક કરશે.
- આ બિલ મેજર પોર્ટ ટ્રસ્ટ એક્ટ, 1963નું સ્થાન લેશે.
- આમાં દરેક મોટા બંદર માટે ‘બોર્ડ ઓફ મેજર પોર્ટ ઓથોરિટી’ બનાવવાની જોગવાઈઓ શામેલ છે જે હાલના પોર્ટ ટ્રસ્ટોને બદલશે.

બોર્ડનું માળખું

- બોર્ડમાં અધ્યક્ષ અને ઉપાધ્યક્ષ હશે. પસંદગી સમિતિની ભલામણ બાદ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા બંનેની નિમણૂક કરવામાં આવશે. આ બોર્ડમાં સંબંધિત રાજ્ય સરકારો, રેલવે મંત્રાલય, સંરક્ષણ અને કસ્ટમ મંત્રાલયના સભ્યો પણ હશે. તેમાં બેથી ચાર સ્વતંત્ર સભ્યો પણ હશે. આ ઉપરાંત તેમાં બે સભ્યો હશે જે મુખ્ય પોર્ટ ઓથોરિટીના કર્મચારીઓના હિતનું પ્રતિનિધિત્વ કરશે.

ટીકા

- આ બિલની ટીકા કરવામાં આવી રહી છે અને આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે કે આ હેતુ બંદરોનું ખાનગીકરણ કરવાનો છે. જમીનના ઉપયોગના સંદર્ભમાં આ બિલ રાજ્યોની સત્તાઓ નાબૂદ કરશે.

ભારત ટોય ફેર (India Toy Fair) 2021નું આયોજન કરવામાં આવશે

- કેન્દ્ર સરકાર ભારતીય ટોય ફેર, 2021ની વેબસાઈટ લોન્ચ કરવા જઈ રહી છે. આ વેબસાઈટ 11 ફેબ્રુઆરી, 2021ના રોજ લોન્ચ કરવામાં આવી હતી. તેનું લોકાર્પણ કાપડ મંત્રી સ્મૃતિ ઈરાની, શિક્ષણ પ્રધાન રમેશ પોખરિયાલ નિશંક અને વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ પ્રધાન પિયુષ ગોયલ કરશે.

Back to Basics : ભારતીય ટોય ફેર-2021

- ભારતનો પ્રથમ ટોય ફેર 27 ફેબ્રુઆરીથી 2 માર્ચ, 2021 દરમિયાન યોજાશે.
- કાપડ મંત્રાલય દ્વારા શિક્ષણ મંત્રાલય અને વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલયના સહયોગથી આ મેળાનું આયોજન કરવામાં આવી રહ્યું છે.
- આ એક વર્ચ્યુઅલ ઈવેન્ટ છે.
- આ મેળો બાળકોને સ્વદેશી ટોય ઉદ્યોગમાં ભણાવવા, શીખવા અને પ્રોત્સાહન આપવામાં સંલગ્ન કરશે.
- ઈન્ડિયન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી ગાંધીનગર સેન્ટર ફોર ક્રિએટિવ લર્નિંગ (CCL)એ મેળામાં પ્રદર્શન માટે 200થી વધુ રમકડાં વિકસાવ્યા છે.
- કેટલાક મુખ્ય રમકડાં નીચે મુજબ છે:
  - હાઈડ્રોલિક જે.સી.બી.
  - ડીસી મોટરનો ઉપયોગ કરીને રોબોટ બનાવવામાં આવ્યા
  - દિવાલની બહાર જોવા માટે પેરીસ્કોપ
  - દીવાઓ દ્વારા ભૂમિતિનું સરળ શિક્ષણ.
  - આ મેળામાં રાજ્ય શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ (SCERT), શિક્ષણ મંત્રાલય, રાષ્ટ્રીય શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ (NCERT) અને શાળા શિક્ષણ અને સાક્ષરતા વિભાગ (DoSEL)ના 75 પ્રદર્શન સ્ટોલ પણ સામેલ હશે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- 30 ઓગસ્ટ, 2020ના રોજ પ્રધાનમંત્રી નરેન્દ્ર મોદીના મન કી બાત સંબોધનમાં ટોચ મેળાના આયોજનનો વિચાર વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો હતો. પ્રધાનમંત્રીએ પોતાના સંબોધનમાં રમકડાંબજારની વિશાળ ક્ષમતા અને સ્વદેશી રમકડાંને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ઉપયોગમાં લઈ શકાય તે તકો પર પ્રકાશ પાડ્યો હતો.

સેન્ટર ફોર ક્રિએટિવ લર્નિંગ (CCL)

- CCL સ્થાપના એપ્રિલ 2017માં કરવામાં આવી હતી. આમાં શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓમાં વૈજ્ઞાનિક સ્વભાવ અને સર્જનાત્મકતાને પોષતી 10 ટીમોનો સમાવેશ થાય છે. CCLએ આ વર્ચ્યુઅલ ઇવેન્ટમાં પ્રદર્શન માટે 200થી વધુ રમકડાં અને મોડેલો બનાવ્યા છે.

ગોવા શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓના સુધારા પૂર્ણ કરવા માટે છઠ્ઠું રાજ્ય બન્યું

- ગોવા દેશનું છઠ્ઠું રાજ્ય બની ગયું છે જેણે શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓના સુધારા સફળતાપૂર્વક પૂર્ણ કર્યા છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- આ શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓની સ્થાપના સુધારાઈ ખર્ચ વિભાગ દ્વારા કરવામાં આવી હતી.
- નાણાં મંત્રાલયે જણાવ્યું હતું કે ગોવા રાજ્ય હવે ખુલ્લા બજારની ઉધારીની મદદથી રૂ.223 કરોડના વધારાના નાણાકીય સંસાધનો એકત્ર કરવા ને પાત્ર છે.
- ગોવા ઉપરાંત અન્ય પાંચ રાજ્યો આંધ્રપ્રદેશ, મધ્યપ્રદેશ, રાજસ્થાન, મણિપુર અને તેલંગણા શહેરી સ્થાનિક સંસ્થામાં સુધારા પૂર્ણ કરી ચૂક્યા છે.

સુધારા

- ખર્ચ વિભાગે નીચેના સુધારાઓ સ્પષ્ટ કર્યા છે:
  - આ સુધારાઓ હેઠળ રાજ્યોએ શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓમાં પ્રોપર્ટી ટેક્સના ફ્લોર રેટની જાણ કરવી જરૂરી છે.
  - રાજ્યોએ પાણી પુરવઠા, ડ્રેનેજ અને ગટરની જોગવાઈના સંદર્ભમાં વપરાશકર્તા ફીના ફ્લોર દરને પણ જાણ કરવી જરૂરી છે.
  - આ સુધારાઓ ઉપરાંત કેન્દ્રએ સુધારા માટે ચાર નાગરિક કેન્દ્રિત ક્ષેત્રોની ઓળખ કરી છે, જેના અમલીકરણમાં એક રાષ્ટ્ર એક રેશનકાર્ડ, શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓ અથવા ઉપયોગિતા સુધારાઓ, વ્યવસાયમાં સુધારો કરવામાં સરળતા અને વીજ ક્ષેત્રના સુધારાનો સમાવેશ થાય છે.
  - ગોવા ધિરાણ સંબંધિત વધારાના સુધારા મેળવવા માટે લાયક બની ગયું છે. હવે ખર્ચ વિભાગ દ્વારા 2,731 કરોડ રૂપિયાના નાણાકીય સંસાધનો એકત્ર કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે.

13 ફેબ્રુઆરી: વિશ્વ રેડિયો દિવસ

- 13 ફેબ્રુઆરીને વિશ્વ રેડિયો દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવે છે. તેનો ઉદ્દેશ મનોરંજન, માહિતી અને સંચાર માધ્યમ તરીકે રેડિયોના મહત્વને પ્રકાશિત કરવાનો છે. આ પ્રસંગે યુનેસ્કો ઓડકાસ્ટર્સ, સંસ્થાઓ અને સમુદાયો સાથે વિવિધ પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન કરે છે.
- રેડિયો મનોરંજન, માહિતી અને સંદેશા વ્યવહારનું મહત્વનું માધ્યમ છે, તે લોકોના સશક્તિકરણના સાધન તરીકે પણ કામ કરે છે.

Back to Basics : વિશ્વ રેડિયો દિવસ

- યુનેસ્કોએ 2011માં 36 સામાન્ય સભામાં 13 ફેબ્રુઆરીએ વિશ્વ રેડિયો દિવસની ઉજવણીની જાહેરાત કરી હતી. બાદમાં તેને UN જનરલ એસેમ્બલી દ્વારા આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો. તે જ દિવસે, 1946માં, અન રેડિયોએ પ્રથમ કોલ સાઈનપ્રસારિત કરી હતી. પહેલીવાર 2012માં વર્લ્ડ રેડિયો ડેની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી.

સાતમું વેતન આયોગ: કૌટુંબિક પેન્શનની મર્યાદામાં વધારો

- કર્મચારી, જાહેર ફરિયાદ અને પેન્શન રાજ્યમંત્રી ડો.જિતેન્દ્ર સિંહે 12 ફેબ્રુઆરી, 2021ના રોજ કહ્યાં હતું કે, કુટુંબ પેન્શનની ઉપલી મર્યાદા દર મહિને 45,000 રૂપિયાથી વધારીને 1,25,000 રૂપિયા કરવામાં આવી છે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- મૃતક કર્મચારીઓના પરિવારના સભ્યોનું જીવન સુધારવા માટે આ નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે.
- આ પરિવારના સભ્યોને પૂરતી નાણાકીય સુરક્ષા પૂરી પાડવા માટે મદદ કરશે.
- જ્યારે બાળક માતાપિતાના મૃત્યુ પછી બે કૌટુંબિક પેન્શન માટે પાત્ર હોય ત્યારે પેન્શન અને પેન્શનર્સ કલ્યાણ વિભાગ (DoPPW)એ પણ સ્વીકાર્ય રકમ સ્પષ્ટ કરી છે.
- જાહેરનામામાં કહેવામાં આવ્યું છે કે બંને ફેમિલી પેન્શનની રકમ દર મહિને 1,25,000 રૂપિયા સુધી મર્યાદિત રહેશે. તે અગાઉની મર્યાદા કરતા અઠી ગણું વધારે છે.
- કેન્દ્રીય નાગરિક સેવાઓ (પેન્શન) નિયમો 1972 હેઠળ નિયમ 54નો પેટા નિયમ (11) કહે છે કે જો પત્ની અને પતિ બંને સરકારી કર્મચારી હોય અને તે નિયમની જોગવાઈઓ દ્વારા સંચાલિત હોય તો બચી ગયેલા બાળકને તેમના મૃત્યુ પર બે પારિવારિક પેન્શન મળશે.

વેતન આયોગ

- આ આયોગની સ્થાપના ભારત સરકાર દ્વારા કરવામાં આવી છે. કર્મચારીઓની પગાર માળખામાં ફેરફાર અંગે ભલામણો પૂરી પાડવા માટે તેની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. પ્રથમ વેતન આયોગની સ્થાપના વર્ષ 1947માં કરવામાં આવી હતી. ત્યારથી, કામ અને પગાર માળખાની સમીક્ષા અને ભલામણ કરવા માટે નિયમિત ધોરણે સાત વેતન આયોગની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. તેનું મુખ્ય મથક દિલ્હીમાં છે.

સાતમું કેન્દ્રીય વેતન આયોગ

- સપ્ટેમ્બર 2013માં સાતમું વેતન આયોગ સ્થાપવામાં આવ્યું હતું. વેતન આયોગે 1 જાન્યુઆરી 2016થી તેની ભલામણો રજૂ કરી હતી.

ઓડિશા સરહદી વિવાદ

- તાજેતરમાં ઓડિશા અને આંધ્રપ્રદેશ વચ્ચે ફરી સરહદી વિવાદ ઊભો થયો હતો જ્યારે આંધ્રપ્રદેશ દ્વારા ઓડિશાના કોરાપુટ જિલ્લાના કોટિયા પંચાયતના ત્રણ ગામોમાં પંચાયતની ચૂંટણી જાહેર કરવામાં આવી હતી.

Back to Basics : ઓડિશા સાથે સરહદી વિવાદ

- ઓડિશા 1 એપ્રિલ, 1936ના રોજ બંગાળ-બિહાર-ઓડિશા પ્રાંતથી અલગ થઈ ગયું હતું, પરંતુ બંને વચ્ચે આંતર રાજ્ય સીમા વિવાદ આજે પણ ચાલુ છે.
- ઓડિશા રાજ્યના 30 જિલ્લાઓમાંથી 8 જિલ્લાઓ પડોશી રાજ્યો સાથે સરહદી વિવાદની સ્થિતિમાં છે.
- 30 માંથી 14 જિલ્લાઓ આંધ્રપ્રદેશ, પશ્ચિમ બંગાળ, છત્તીસગઢ અને ઝારખંડ સાથે સરહદો ધરાવે છે, જોકે આંધ્રપ્રદેશની સરહદે આવેલા કોરાપુટ જિલ્લાના કોટિયા પંચાયતના ગામોનો વિવાદ એકમાત્ર મુખ્ય સરહદી વિવાદ છે.

કોટિયાએ વિવાદ વિશે

- 1960થી કોટીઆ ગ્રામ પંચાયતને કારણે ઓડિશા અને આંધ્રપ્રદેશ વચ્ચે પ્રાદેશિક પ્રાદેશિક ગતિરોધ છે. આ વિવાદમાં કોટિયા ગ્રામ પંચાયતના 21થી વધુ ગામોનો સમાવેશ થાય છે.
- કોટીઆ પંચાયતના રહેવાસીઓને ઓડિશાના કોરાપુટ જિલ્લાના પોટતાંગી બ્લોક અને આંધ્રપ્રદેશના વિજયનગામ જિલ્લામાં સલુર બ્લોક બંનેનો લાભ મળે છે અને તેમની દૈનિક પ્રવૃત્તિઓ માટે બંને બ્લોક પર આધાર રાખે છે.

આંધ્રપ્રદેશ સાથે જળ વિવાદ

- વર્ષ 2006માં ઓડિશાએ આંતર રાજ્ય નદી જળ વિવાદ (ISRWD) અધિનિયમ, 1956ની કલમ 3 હેઠળ કેન્દ્ર સરકારને આંતર રાજ્ય નદી વંશધરા સાથે સંબંધિત આંધ્રપ્રદેશ સાથે ચાલી રહેલા જળ વિવાદો અંગે ફરિયાદ નોંધાવી હતી.

અન્ય રાજ્યો સાથેના વિવાદો

- પશ્ચિમ બંગાળ:**
  - ઓડિશા અને પશ્ચિમ બંગાળ વચ્ચે બાલાસોર જિલ્લામાં 27 પ્લોટ અને ઓડિશાના મયંકંજ જિલ્લામાં કેટલાક વિસ્તારોને લઈ વિવાદ છે.
  - મયંકંજ જિલ્લો તેના લોખંડના ભંડાર અને ચૌ નૃત્ય (એક આદિવાસી નૃત્ય કે જેમાં નૃત્યકારો રંગબેરંગી માસ્ક પહેરે છે) માટે જાણીતો છે.
- ઝારખંડ:**
  - વૈતરણી નદીના ડાયવર્ઝનને કારણે ઓડિશા અને ઝારખંડ વચ્ચે સીમા વિવાદ ઊભો થયો છે.
  - વૈતરણી નદી ઓડિશાના કીઓજર જિલ્લાની પર્વતીય શુંખલામાંથી ઉદભવે છે.
  - તે પૂર્વ દિશામાં દ્વીપકલ્પ ભારત તરફ વહે છે અને બંગાળની ખાડીમાં જોડાય છે.
  - આ નદીના કેચમેન્ટ વિસ્તારનો મોટો ભાગ ઓડિશા રાજ્યમાં આવે છે અને ઝારખંડ રાજ્યમાં ઉપરના કેચમેન્ટ વિસ્તારનો એક નાનો ભાગ આવે છે.
- છત્તીસગઢ:**
  - છત્તીસગઢ સાથે ઓડિશાના નાબરંગપુર અને ઝારસુગુડા જિલ્લાના ગામો વિશે વિવાદ છે.
  - કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વર્ષ 2018માં મહાનદી જળ વિવાદ ટ્રિબ્યુનલની રચના કરવામાં આવી હતી.

આગળ નો રસ્તો

- આંતર-રાજ્ય સંવાદો આંતર-રાજ્ય પરિષદો અને ટ્રિબ્યુનલોએ આવા વિવાદોના ઉકેલ માટે અને આવા વિવાદોના ઉકેલ માટે સહકારી સંઘવાદની ભાવના અપનાવવાની જરૂર છે.

ટ્રોપેક્સ 21(TROPEX-21)

- હાલમાં હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રમાં ભારતીય નૌકાદળની સૌથી મોટી દ્વિવાર્ષિક 'થિયેટર લેવલ ઓપરેશનલ તત્પરતા કવાયત ટ્રોપેક્સ-21 ચાલુ છે.
- સૈન્ય અભ્યાસ જાન્યુઆરીમાં શરૂ થયો હતો અને ફેબ્રુઆરીના ત્રીજા અઠવાડિયામાં સમાપ્ત થશે.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- થીમ:**
  - 'યુદ્ધ તૈયાર, વિશ્વસનીય અને સંયુક્ત બળ' (Combat Ready, Credible and Cohesive force)
- સહભાગી:**
  - ભારતીય નૌકાદળ, કોસ્ટ ગાર્ડ, દરિયાઈ ક્ષેત્રના દરિયાઈ પોલીસ અને અન્ય હિસ્સેદારો સાથે 13 દરિયાકાંઠાના રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો.

‘સી. વિજલ’ (Sea Vigil)

- પ્રથમ તબક્કામાં ભારતીય નૌકાદળે 12-13 જાન્યુઆરી, 2021ના રોજ ભારતના સમગ્ર દરિયાકાંઠાના વિસ્તાર અને ટાપુ વિસ્તારોમાં દરિયાકાંઠાની સંરક્ષણ કવાયત ‘સી વિજલ’નું આયોજન કર્યું હતું.
- સી. વિજલ કવાયત બાદ ત્રણેય સેવાઓની સંયુક્ત કવાયત એમ્ફોક્સ-21(APHMX-21) મોટા પાયે હાથ ધરવામાં આવી હતી.
- **પરિસ્થિતિ:**
- હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રના વિશાળ ભૌગોલિક વિસ્તારમાં સૈન્ય અભ્યાસ કરવામાં આવી રહ્યો છે.
- **આયોજન અને દેખરેખ:**
- ટ્રોપેક્સ પોર્ટ બ્લેર ખાતે સ્થિત ભારતીય સશસ્ત્ર દળોના એકમાત્ર ટ્રાઈ-સર્વિસ થિયેટર કમાન્ડ અને ભારતીય નૌકાદળના ત્રણેય (પૂર્વ, પશ્ચિમ અને દક્ષિણ નૌકાદળ કમાન્ડ)ની દેખરેખ રાખે છે
- નૌકાદળના મુખ્ય મથક દ્વારા આદેશો સાથે ભાગીદારી કરવામાં આવી રહી છે.
- **લક્ષ્ય:**
- **શાંતિ અને સ્થિરતાને પ્રોત્સાહન:** થિયેટર સ્તરની કવાયતનો ઉદ્દેશ નૌકાદળની આક્રમક-સંરક્ષણ ક્ષમતાઓની ચકાસણી કરવાનો, દરિયાઈ ક્ષેત્રમાં રાષ્ટ્રીય હિતોની સુરક્ષા કરવાનો અને હિંદ મહાસાગર ક્ષેત્રમાં સ્થિરતા અને શાંતિને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.
- **કોસ્ટલ ડિફેન્સ સેટઅપ:** આ કવાયતનો હેતુ દેશના કોસ્ટલ ડિફેન્સ સેટઅપનું પરીક્ષણ અને માન્યતા કરવાનો છે, જે મુંબઈમાં 26/11ના આતંકવાદી હુમલા બાદ કોસ્ટલ ડિફેન્સ સેટઅપમાં નોંધપાત્ર સુધારો કરે છે.
- **તૈયારી:**
- તેનો ઉદ્દેશ વર્તમાન ભૂ-વ્યૂહાત્મક વાતાવરણના સંદર્ભમાં નક્કી કરવામાં આવેલા જટિલ બહુપરિમાણીય દૃશ્યમાં નૌકાદળની ક્ષમતાનું પરીક્ષણ કરવાનો છે.

કુરૂબા સમુદાય: કર્ણાટક

- તાજેતરમાં કર્ણાટકમાં કુરૂબા સમુદાય દ્વારા વિશાળ રેલીનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ રેલીને રાજ્ય સરકાર તરફથી સમુદાયના લોકો દ્વારા કુરૂબા સમુદાયને અનુસૂચિત જનજાતિ (STs)ની યાદીમાં સામેલ કરવા માટે કેન્દ્ર સરકારને તેમની ભલામણો મોકલવાની માંગ કરવામાં આવી હતી.

Back to Basics : પૃષ્ઠભૂમિ

- દેશની આઝાદી પછી કુરૂબા સમુદાયને STનો દરજ્જો મળ્યો હતો. પરંતુ 1977માં પછાત વર્ગ આયોગના અધ્યક્ષ જસ્ટિસ એલ.જી. હાઉનર પછાત વર્ગ આયોગના અધ્યક્ષ હતા. તેમને કુરૂબા સમુદાયને STની યાદીમાંથી ‘સૌથી પછાત વર્ગ’ની શ્રેણી તરીકે સામેલ કર્યો છે.

- જોકે પંચે એક ચોક્કસ વિસ્તારની શરત પણ ઉમેરી હતી અને કહ્યું હતું કે બિદર, યાદગીર, કાલાબુર્ગી અને મદીકેરી વિસ્તારમાં કુરૂબા પર્યાય શબ્દ સાથે રહેતા લોકો ST કેટેગરીનો લાભ લઈ શકે છે.

કુરૂબા સમુદાયનો સંક્ષિપ્ત પરિચય

- કર્ણાટકમાં કુરૂબા સમુદાય એક પરંપરાગત ઘેટાપાલક સમુદાય છે.
- હાલમાં કુરૂબા સમુદાયની વસ્તી રાજ્યની કુલ વસ્તીના 9.3 ટકા છે અને તેઓ પછાત વર્ગોની શ્રેણીમાં આવે છે.
- લિંગાયત, વક્કલગા અને મુસ્લિમો પછી કુરૂબા કર્ણાટકની ચોથી સૌથી મોટી જાતિ છે.
- અન્ય રાજ્યોમાં કુરૂબાને મહારાષ્ટ્રના ધનનગર, ગુજરાતમાં રબારી કે રાયકા, રાજસ્થાનના ડીન અને હરિયાણાના ગાડરિયા જેવા જુદા જુદા નામોથી ઓળખવામાં આવે છે.

સંબંધિત મુદ્દાઓ

- **લિંગાયત સમુદાયની માંગ:** ત્રણ વર્ષ પહેલા કર્ણાટકમાં લિંગાયત સમુદાયે અલગ લઘુમતી ધર્મ તરીકે માન્યતા માંગી હતી.
- લિંગાયત પેટા સંપ્રદાય પંચમશાલીના લોકોએ પણ પોતાના સમુદાયને પછાત વર્ગોની 2A કેટેગરીમાં સામેલ કરવાની માંગ કરી છે, જે અંતર્ગત હાલમાં પછાત જાતિઓને 15 ટકા અનામત આપવામાં આવે છે.
- **જસ્ટિસ એચ.એન. નાગમોહન દાસ કમિશન:**
- SC સમુદાય માટે હાલની અનામત 15 ટકાથી 17 ટકા અને STs માટે 3 ટકાથી 7 ટકા કરવાની પ્રક્રિયા પર નજર રાખવા માટે નાગમોહન દાસ પંચની રચના કરવામાં આવી હતી જેથી 1992ના સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદા મુજબ તે કુલ 50 ટકા અનામત ફ્વોટાથી વધી શકે નહીં.
- જો કુરૂબાને તેમની માંગ મુજબ એસટી જાહેર કરવામાં આવે તો એસટી ફ્વોટામાં પણ પ્રમાણસર વધારો કરવો પડશે.

પડકારો

- સૌથી મોટો મુદ્દો એ છે કે કર્ણાટક રાજ્ય સુપ્રીમ કોર્ટે નક્કી કર્યું છે તે અનામતની 50 ટકા મર્યાદા સુધી પહોંચી ચૂક્યું છે અને કોઈ પણ વધારો એક મોટો પડકાર હશે.

અનુસૂચિત જનજાતિ

- **પરિચય:**
- **કલમ 366 (A):** અનુસૂચિત જનજાતિનો અર્થ જનજાતિ અથવા આદિવાસી સમુદાયોના ભાગો અથવા જૂથો થાય છે જે ભારતીય બંધારણના હેતુ માટે કલમ 342 હેઠળ અનુસૂચિત જનજાતિ માનવામાં આવે છે.
- કલમ 342 મુજબ અનુસૂચિત જનજાતિ એવા સમુદાયો છે જેને રાષ્ટ્રપતિએ સંસદ દ્વારા જાહેર સૂચના અથવા કાયદાકીય પ્રક્રિયા દ્વારા અનુસૂચિત જનજાતિ તરીકે જાહેર કર્યા છે.

- > અનુસૂચિત જનજાતિની યાદી રાજ્ય સાથે સંબંધિત હોવાથી, એક રાજ્યમાં અનુસૂચિત જનજાતિ તરીકે જાહેર કરવામાં આવતા સમુદાય માટે બીજા રાજ્યમાં પણ આ દરજ્જો પ્રાપ્ત કરવું ફરજિયાત નથી.
- **મૂળભૂત લાક્ષણિકતાઓ:**
  - > અનુસૂચિત જનજાતિ તરીકે સમુદાયને નામાંકિત કરવા માટેના ધોરણોના સંદર્ભમાં બંધારણમાં કોઈ ચોક્કસ માહિતી આપવામાં આવી નથી. જોકે, એસટી સમુદાયોને અન્ય સમુદાયોથી અલગ કરતા કેટલાક લક્ષણો નીચે મુજબ છે:
    - > પછાતપણું/આદિમપણું (Primitiveness)
    - > ભૌગોલિક અલગતા (Geographical Isolation)
    - > સુમજ સ્વભાવ (Shyness)
    - > સામાજિક, શૈક્ષણિક અને આર્થિક પછાતપણું.
    - > ખાસ કરીને નબળા આદિવાસી જૂથો (Particularly Vulnerable Tribal Groups -PVTG)
  - > દેશમાં કેટલીક જનજાતિઓ (કુલ 75 જાણીતી) છે જેમને 'ખાસ કરીને સંવેદનશીલ આદિવાસી જૂથો-PVTG' તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે, આ જૂથોને (i) પૂર્વ-કૃષિ સ્તરની ટેકનોલોજી, (2) સ્થિર અથવા ઘટી રહેલી વસ્તી, (i) અત્યંત નીચી સાક્ષરતા અને (4) આર્થિક નિર્વાહ સ્તરના આધારે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે.

ભારતીય કાયદા અને ઇન્ટરનેટ સામગ્રીનું અવરોધન: કેન્દ્ર વિરુદ્ધ દિવટર

- > તાજેતરમાં, ભારત સરકારે ઉશ્કેરણીજનક સામગ્રીના પ્રસાર અને ખેડૂતોના વિરોધ પર ગેરમાહિતી માં સામેલ એક હજારથી વધુ ખાતાઓને બ્લોક/બ્લોક કરવાના આદેશનું પાલન ન કરવા બદલ દિવટર (માઈક્રો બ્લોગિંગ વેબસાઈટ)ની ઝાટકણી કાઢી હતી.

Back to Basics : મુખ્ય મુદ્દાઓ

- **વર્તમાન મુદ્દો:**
  - > કેન્દ્ર સરકારે માઈક્રો બ્લોગિંગ સાઈટ દિવટરને નોટિસ ફટકારી છે કારણ કે દિવટરે તાજેતરમાં જ 250થી વધુ એકાઉન્ટ્સ પુનઃસ્થાપિત કર્યા છે જે અગાઉ સરકારની 'કાનૂની માંગ' પર સસ્પેન્ડ કરવામાં આવ્યા હતા.
  - > સરકારની માંગ છે કે દિવટર 31 જાન્યુઆરી, 2021ના રોજ જારી કરવામાં આવ્યા આદેશનું પાલન કરે, જેમાં દિવટરને કેટલાક એકાઉન્ટ્સ અને એક વિવાદાસ્પદ હેશટેગને બ્લોક કરવા માટે કહેવામાં આવ્યું હતું જે જાહેર આદેશને વિપરીત અસર કરી શકે છે. આ સાથે જ હેશટેગમાં કથિત વિરોધ અંગે મિસ્તીને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ખેડૂતોનો આગામી 'હત્યાકાંડ' વિશે પણ વાત કરવામાં આવી હતી.
  - > દિવટરે પોતે આ એકાઉન્ટ્સ અને ટ્વીટ્સને પુનઃસ્થાપિત કર્યા હતા અને બાદમાં એમ કહીને નિર્ણય પાછો ખેંચવાનો ઈનકાર કર્યો હતો કે આ ખાતાઓ અને ટ્વીટ્સ તેની નીતિનું ઉલ્લંઘન નથી.

- > ઈન્ટરનેટ સેવાઓ/સામગ્રીને અવરોધિત કરવા સંબંધિત કાયદાઓ
- **માહિતી ટેકનોલોજી અધિનિયમ, 2000:**
  - > ભારતમાં સમય-સમય પર સુધારેલા માહિતી ટેકનોલોજી (IT) અધિનિયમ, 2000 કમ્પ્યુટર સંસાધનોના ઉપયોગ સાથે સંબંધિત તમામ પ્રવૃત્તિઓનું નિયમન કરે છે.
  - > તે તમામ વ્યેટિયાઓ/વ્યેટિયાઓને આવરી લે છે જે કમ્પ્યુટર સંસાધનો અને ઇલેક્ટ્રોનિક રેકોર્ડના ઉપયોગની ભૂમિકા ભજવે છે.
  - > વર્ષ 2011માં આ હેતુ માટે બનાવવામાં આવ્યા વ્યક્તિગત નિયમોમાં વ્યેટિયાની ભૂમિકા સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે માહિતી ટેકનોલોજી (વ્યેટિયા માર્ગદર્શિકા) નિયમો, 2011.
- **માહિતી ટેકનોલોજી અધિનિયમની કલમ 69:**
  - > તે કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારોને 'કોઈ પણ કમ્પ્યુટર સંસાધનમાં બનાવવામાં આવેલી, પ્રસારિત, પ્રાપ્ત અથવા સંગ્રહિત' કોઈ પણ માહિતીને આંતરવા, દેખરેખ અથવા ડિક્રિપ્ટ કરવાની સૂચનાઓ જારી કરવાની મંજૂરી આપે છે.
- **આ શક્તિઓનો ઉપયોગ કયા આધારો પર કરી શકાય છે તે છે:**
  - > ભારતના સાર્વભૌમત્વ અથવા અખંડિતતાના હિતમાં રાજ્યના સંરક્ષણ અને સુરક્ષા માટે.
  - > વિદેશી રાજ્યો (દેશો) સાથે મૈત્રીપૂર્ણ સંબંધો.
  - > ઉપરોક્ત કોઈપણ ને લગતા કોગ્નિઝેબલ ગુનાઓ ને લગતા જાહેર આદેશ અથવા ઉશ્કેરણીને અટકાવવા.
  - > ગુનાની તપાસ કરવી.

ઇન્ટરનેટ વેબસાઇટને બ્લોક કરવાની પ્રક્રિયા

- > કલમ 69A કેન્દ્ર સરકારને સરકારની કોઈ પણ એજન્સી અથવા કોઈ પણ વ્યેટિયાને ઉપર જણાવેલા સમાન કારણોસર, કોઈ પણ કમ્પ્યુટર સંસાધન પર ઉત્પન્ન, પ્રસારિત, પ્રાપ્ત અથવા સંગ્રહિત અથવા હોસ્ટ કરવામાં આવી હોય તેવી કોઈ પણ માહિતીની જાહેર પહોંચને અવરોધિત કરવાનો નિર્દેશ આપવા માટે કેન્દ્ર સરકારને મંજૂરી આપે છે.
- > એક્સેસને બ્લોક કરવાની કોઈપણ વિનંતી લેખનમાં આપવામાં આવ્યા કારણો પર આધારિત હોવી જોઈએ.
- > લવાદને માહિતી ટેકનોલોજી અધિનિયમ 2000ની કલમ 2(1)(W) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે.
- > 'વ્યેટિયા'ની વ્યાખ્યામાં સર્ચ એન્જિન, ઓનલાઇન પેમેન્ટ અને હરાજી સાઈટ્સ, ઓનલાઇન માર્કેટપ્લેસ અને સાયબર કાફે ઉપરાંત ટેલિકોમ સેવાઓ, નેટવર્ક સેવા, ઈન્ટરનેટ સેવા અને વેબ હોસ્ટિંગ પ્રોવાઇડર્સને આવરી શકાય છે.
- > તે એવી વ્યક્તિઓ/સંસ્થાઓને આવરી લે છે જે અન્ય વ્યક્તિની (અથવા સ્થાને) માટે ઇલેક્ટ્રોનિક રેકોર્ડ મેળવે છે, સંગ્રહ કરે છે અથવા પ્રસારિત કરે છે. સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ આ વ્યાખ્યામાં આવે છે.

■ કાયદા હેઠળ લવાઈની જવાબદારી:

- લવાઈને કેન્દ્ર દ્વારા સ્પષ્ટ કરેલ અને બંધારણમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવેલા માહિતીને એક સ્પષ્ટ સમયગાળા માટે સાચવવા અને જાળવી રાખવા જરૂરી છે.
- આ જોગવાઈનું ઉલ્લંઘન દંડ ઉપરાંત ત્રણ વર્ષ સુધીની કેદની સજાને પાત્ર થઈ શકે છે.
- જ્યારે દેખરેખ માટે નિર્દેશ જારી કરવામાં આવે છે, ત્યારે વ્યેટિયા અને કમ્પ્યુટર સંસાધનનો હવાલો સંભાળનાર કોઈપણ સંબંધિત સંસાધનની પહોંચ પૂરી પાડવા માટે કાયદા અમલીકરણ એજન્સીને તકનીકી સહાય પૂરી પાડવી જોઈએ.
- આવી સહાય ન મળે તો દંડ ઉપરાંત સાત વર્ષ સુધીની કેદની સજા થઈ શકે છે.
- સરકારની લેખિત વિનંતી પર લોકોને પ્રવેશને અવરોધિત/અવરોધિત કરવા માટેની માર્ગદર્શિકાનું પાલન ન કરવા પર, તેના ઉપરાંત સાત વર્ષ સુધીની કેદની સજા થઈ શકે છે.

■ લવાઈની જવાબદારી:

- IT એક્ટ 2000ની કલમ 79માં સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી છે કે 'મધ્યસ્થી તેના દ્વારા હોસ્ટ અથવા પૂરી પાડવામાં આવેલી કોઈ ત્રીજા પક્ષની માહિતી, ડેટા અથવા સંદેશાવ્યવહાર લિંક્સ માટે જવાબદાર રહેશે નહીં'.
- થર્ડ પાર્ટી માહિતી વ્યેટિયા તરીકે નેટવર્ક સેવા પ્રદાતાની ક્ષમતા ને સંબંધિત કોઈપણ માહિતીનો ઉલ્લેખ કરે છે.
- આ વ્યેટિયાઓને (જેમ કે ઈન્ટરનેટ અને ડેટા સર્વિસ પ્રોવાઈડર્સ અને વેબસાઈટ હોસ્ટિંગ્સ)ને વપરાશકર્તાઓ દ્વારા પોસ્ટ કરવામાં આવે છે અથવા જનરેટ કરવામાં આવે છે તે સામગ્રી માટે જવાબદાર બનવાથી બચાવે છે.
- 'નોટિસ અને દૂર કરવા' (નોટિસ અને લેણ-દેણ)ની જોગવાઈનો ખ્યાલ કલમ 79 દ્વારા લાગુ કરવામાં આવ્યો છે.
- આ અનુસાર, જો કોઈ વ્યેટિયા ગેરકાયદેસર કૃત્ય વિશેની વાસ્તવિક માહિતી પ્રાપ્ત કર્યા પછી અથવા સૂચિત કર્યા પછી પણ, તેના દ્વારા નિયંત્રિત કમ્પ્યુટર સંસાધનમાં અથવા તેની સાથે સંકળાયેલા કોઈ પણ ડેટા, માહિતી અથવા સંદેશાવ્યવહાર લિંકનો ઉપયોગ અથવા ઉપયોગ કર્યા પછી પણ તે સામગ્રીની પહોંચને ઝડપથી નિષ્ક્રિય કરવામાં અથવા દૂર કરવામાં નિષ્ફળ જશે, તો લવાઈ તેની રોગપ્રતિકારક શક્તિ ગુમાવશે.
- શ્રેયા સિંઘલ વિરૂદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા (2015)ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે જોગવાઈ સમજાવી છે કે લવાઈને અમુક સામગ્રીને ઝડપથી દૂર કરવા અથવા નિષ્ક્રિય કરવાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો છે તેની વાસ્તવિક માહિતી પ્રાપ્ત કર્યા પછી જ કાર્યવાહી કરવી જોઈએ.

ભારતમાં બંધિત મજૂરી

- તાજેતરમાં મધ્યપ્રદેશના ગુના જિલ્લા વહીવટીતંત્ર દ્વારા પંદર બંધિત મજૂરીને મુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા. આ

કામદારો સાથે તેમના નોકરીદાતા અથવા માલિક દ્વારા અસામાન્ય વર્તન કરવામાં આવી રહ્યાં હતાં અને તેમને ત્રાસની ફરિયાદો મળી રહી હતી.

Back to Basics : બંધિત મજૂરી

- તે એક પ્રથા છે જેમાં એમ્પ્લોયર કામદારોને ઊંચા વ્યાજના દરે ધિરાણ આપે છે અને મજૂરી દ્વારા લેવામાં આવતું દેવું ચૂકવવા માટે ઓછા વેતને ચૂકવવામાં આવે છે.
- બોન્ડ કરેલા શ્રમને ભારતની સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા પ્રવર્તમાન બજાર વેતન અને લઘુત્તમ કાનૂની વેતન કરતા ઓછા દરે વેતન ચૂકવવા તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે.
- ઐતિહાસિક રીતે, બંધિત શ્રમ ગ્રામીણ અર્થતંત્ર સાથે સંબંધિત હતો, જ્યાં આર્થિક રીતે વંચિત સમુદાયો, ખેડૂતોને મકાન માલિકો સાથે કામ કરવાની ફરજ પડી હતી.
- ઈટોના ભટ્ટા, પથ્થરની ખાણો, કોલસાનું ખનન, કૃષિ મજૂરી, ઘરેલું સેવકો, સર્કસ અને જાતીય બંધન વગેરે અસંગઠિત ઉદ્યોગોમાં ગ્રામીણ અને શહેરી બંને વિસ્તારોમાં બંધાયેલો શ્રમ અસ્તિત્વ ધરાવે છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય જવાબદારીઓ

- ભારત શ્રમ, માનવ તસ્કરી અને બાળ મજૂરી નાબૂદ કરવાના ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્ય (લક્ષ્ય 8.7) હેઠળ 2030 સુધીમાં આધુનિક ગુલામીને નાબૂદ કરવા માટે પ્રતિબદ્ધ છે.
- 'એબોલેશન ઓફ ફોર્સ લેબર કન્વેન્શન'-1957 (નંબર 105) ને ભારતે બહાલી આપી છે.
- ભારત ગ્લોબલ સ્લેવેરી ઈન્ડેક્સ (2018માં 167 દેશોમાં 53મું) રેન્ક સુધારવા માટે પ્રતિબદ્ધ છે.

બંધારણીય જોગવાઈઓ

- કલમ 21 જીવન અને વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના અધિકાર સાથે સંબંધિત છે.
- કલમ 23માં બળજબરી મજૂરી પર પ્રતિબંધ છે.
- કલમ 24માં ફેક્ટરીઓ વગેરેમાં બાળકોને (ચૌદ વર્ષથી ઓછી ઉંમરની ઉંમર) રોજગારી પર પ્રતિબંધ છે.
- કલમ 39 શ્રમ રાજ્યને સ્ત્રી-પુરૂષોના આરોગ્ય અને સલામતીના હેતુ માટે નિર્દેશ આપે છે કે નિર્દોષ ઉંમર સાથે બાળકો સાથે કોઈ પણ પ્રકારની દુર્વ્યવહાર ન થાય અને નાગરિકોને તેમની આર્થિક જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા માટે ઉંમર કે ક્ષમતાની વિરૂદ્ધ જવાની ફરજ ન પડે.

સંબંધિત કાયદા

- બંધિત મજૂરી પ્રણાલી (નાબૂદી) કાયદો 1976:
- આ કાયદો સમગ્ર દેશમાં લાગુ છે જેનો અમલ સંબંધિત રાજ્ય સરકારો દ્વારા કરવામાં આવ્યો છે.
- તે જિલ્લા સ્તરે તકેદારી સમિતિઓ સ્વરૂપે સંસ્થાકીય વ્યવસ્થાની વ્યવસ્થા પૂરી પાડે છે.
- વિજિલન્સ કમિટીઓ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટને આ અધિનિયમની જોગવાઈઓનો યોગ્ય અમલ કરવાની સલાહ આપે છે.
- રાજ્ય સરકારો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો આ કાયદા હેઠળના

ગુનાઓની સુનાવણી માટે એકિઝક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટને ફર્સ્ટ ક્લાસ અથવા સેકન્ડ ક્લાસ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટની સત્તા આપી શકે છે.

બંધિત મજૂરીના પુનર્વસન માટે કેન્દ્રીય ક્ષેત્રની યોજના (2016)

- આ અંતર્ગત બંધિત મજૂરીથી બચાવેલો લોકોને તેમની આજીવિકા માટે બિનઆર્થિક સહાય થી 3 લાખ રૂપિયા સુધીની આર્થિક સહાય આપવામાં આવે છે.

બંધિત મજૂરીના કારણો

- કામદારો અને નોકરીદાતાઓમાં જાગૃતિનો અભાવ.
- સજાનો ઓછો દર.
- બંધિત શ્રમ પ્રત્યે સામાજિક પક્ષપાત.
- બંધિત મજૂરીમાં યાયાવર પ્રકૃતિ.
- બંધિત મજૂરી સિસ્ટમ (નાબૂદી) અધિનિયમ, 1976નો નબળો અમલ.
- મજૂરી માટે ન્યાયી સજાની જોગવાઈનો અભાવ (IPC-ગેરકાયદેસર ફરજિયાત મજૂરીની કલમ 374).
- રાષ્ટ્રીય અને પ્રાદેશિક સ્તરે સરકારો વચ્ચે યોગ્ય સંકલનનો અભાવ.

બંધિત શ્રમને દૂર કરવા માટે જરૂરી પગલાં

- બંધિત મજૂરીની જાણ અને ઓળખ માટે લોકોને માહિતી પૂરી પાડવાના દષ્ટિકોણથી રાષ્ટ્રીય અભિયાનનું આયોજન કરવું જોઈએ.
- રાષ્ટ્રીય બાળ હેલ્પલાઈન, જે આંશિક રીતે મહિલા અને બાળ વિકાસ મંત્રાલય દ્વારા ટેકો આપે છે, તેને લોકપ્રિય બનાવવા માટે. દાણચોરી માટે રાષ્ટ્રીય હેલ્પલાઈન છે, જે ઓપરેશન રેડ એલર્ટ હેઠળ કાર્યરત છે.
- બચાવેલો પીડિતો ફરીથી બંધિત મજૂરીમાં ન જોડાય તે માટે તેમનું યોગ્ય પુનર્વસન કરવું.
- ઉત્પાદકો અને આવક પેદા કરતી યોજનાઓ પહેલેથી જ તૈયાર કરવી જોઈએ નહીં તો તેઓ મુક્ત થયા પછી ફરીથી બંધિત મજૂર વ્યવસ્થામાં અટવાઈ જશે.

રાષ્ટ્રીય કોલસા સૂચકાંક

- તાજેતરમાં કોલસા મંત્રાલયે નેશનલ કોલ ઈન્ડેક્સનો ઉપયોગ કરીને આવકની વહેંચણીના આધારે કોલસાની ખાણોની વ્યાપારી હરાજી શરૂ કરી છે.
- NCI જૂન 2020માં રજૂ કરવામાં આવી હતી.

Back to Basics : સૂચકાંક વિશે

- તે એક ભાવાંક છે જે ચોક્કસ મહિનામાં નક્કી કરવામાં આવ્યા આધાર વર્ષની સાપેક્ષમાં કોલસાના ભાવ સ્તરમાં ફેરફાર દર્શાવે છે.
- નાણાકીય વર્ષ 2017-18 NCIનું આધાર વર્ષ છે.

સંકલન

- NCIની તૈયારી માટે કોલસાની તમામ વેચાણ ચેનલોમાંથી આયાત સહિતના કોલસાના ભાવધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે.
- હરાજી કરવામાં આવતા કોલસા બ્લોકસમાંથી ઉત્પાદિત ટન દીઠ કોલસામાંથી આવકનું પ્રમાણ NCIનો ઉપયોગ કરીને વ્યાખ્યાયિત ફોર્મ્યુલા દ્વારા નક્કી કરવામાં આવશે.
- પેટા-સૂચકાંક: NCI પાંચ પેટા-સૂચકાંકોનાં જૂથની બનેલી છે:
  - નોન-કોર્કિંગ કોલસા માટે ત્રણ અને કોર્કિંગ કોલસા માટે બે.
  - આ ઈન્ડેક્સમાં નોન-કોર્કિંગ કોલસો સાથે ત્રણ પેટા સૂચકાંકો અને કોર્કિંગ કોલસા સાથે બે પેટા સૂચકાંકોનો સમાવેશ થાય છે.
  - આમ, નોન-કોર્કિંગ અને કોર્કિંગ કોલસા માટેના સૂચકો જુદા જુદા છે.
  - ઉપરોક્ત પેટા-સૂચકાંકનો ઉપયોગ ખાણને લગતા કોલસાના ગ્રેડ પ્રમાણે થાય છે.

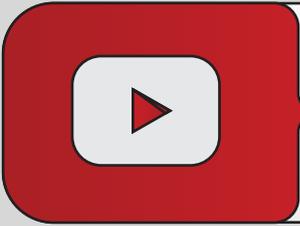
ચારકોલ

- કોલસો એ સૌથી વિપુલ અશ્મિભૂત બળતણ છે જે ભારતની 55 ટકા ઊર્જા જરૂરિયાતોને પૂર્ણ કરે છે.
- કોલસાને ઉપયોગના આધારે બે પ્રકારમાં વહેંચવામાં આવે છે:
  - કોર્કિંગ કોલસો:
    - જ્યારે હવાની ગેરહાજરીમાં કોલસો 600 °Cથી ઉપર ગરમ કરવામાં આવે છે ત્યારે જે કૃત્રિમ પદાર્થ બને છે તેને કોક કહેવામાં આવે છે.
    - સ્ટીલના ઉત્પાદન માટે સ્ટીલ પ્લાન્ટમાં લોખંડની અચસ્ક અને ચૂનાના પથ્થર સાથે કોકને અગ્નિ ભટ્ટીમાં મૂકવામાં આવે છે.
    - કોર્કિંગ કોલસામાં રાખની ટકાવારી ઓછી છે.
  - ઉપયોગિતા:
    - તેનો ઉપયોગ મુખ્યત્વે સ્ટીલ નિર્માણ અને મેટાલર્જીકલ ઉદ્યોગોમાં થાય છે.
    - તેનો ઉપયોગ હાર્ડ કોક ઉત્પાદનમાં પણ થાય છે.
  - નોન કોર્કિંગ કોલસો:
    - તેમની પાસે કોર્કિંગ કોલસાની ગુણવત્તા નથી.
  - ઉપયોગિતા:
    - આ કોલસાનો ઉપયોગ થર્મલ પાવર પ્લાન્ટમાં વીજળી ઉત્પન્ન કરવા માટે થાય છે, તેથી તેને સ્ટીમ કોલસો અથવા થર્મલ કોલસો તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.
    - તેનો ઉપયોગ સિમેન્ટ, ખાતર, કાચ, સિરામિક, કાગળ, રાસાયણિક સામગ્રી અને ઈંટ બનાવવા અને ગરમીના ઉત્પાદનના હેતુ માટે પણ થાય છે.
  - કોલસાને પણ ચાર ભાગમાં વહેંચવામાં આવ્યો છે:
    - એંથ્રાસાઈટ, બિટ્યુમિનસ, લિગ્નાઈટ અને પીટ કોલસો. તેમનું વર્ગીકરણ તેમાં હાજર કાર્બનના પ્રકાર અને જથ્થા પર આધાર રાખે છે.

સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાની લેટેસ્ટ માહિતી અને ફ્રી મટીરિયલ્સ
તેમજ રેગ્યુલર કરંટ અફેર્સ મેળવવા માટે
નીચે આપેલા અમારા
Social Media Icon પર Click કરો.

 JOIN OUR WHATSAPP GROUP
joinicerajkot.com

 JOIN OUR TELEGRAM
t.me/icerajkotofficial

 YouTube
ICE RAJKOT

 Instagram
ICE RAJKOT

 Facebook
like | comment | share
ICE RAJKOT

 twitter
ICE RAJKOT